

Fjällprogram Norrbotten

Regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet

Fortsatt process, insatser och åtgärder. Översiktlig beskrivning.

LÄNSSTYRELSEN
I NORRBOTTENS LÄN
RAPPORTSERIE
NUMMER 8/2006

Kontaktperson: Lena Lagerstam
Länsstyrelsen i Norrbottens län
Postadress: 971 86 Luleå
Besöksadress: Stationsgatan 5
Telefon: 0920-960 00
Internet: www.bd.lst.se
E-post: lanstyrelsen@bd.lst.se
Projektbeställare: Jan Olov Westerberg
Projektledare, text och underlag:
Lena Lagerstam
Grafisk form: Erik Svanberg Enterprise
Kartor: Metria där inte annat anges
Fotografer anges vid varje bild
Omslagsbild: Pältsan. Foto: Tomas Utsi
Upplaga: 500 ex
Tryck: Luleå Grafiska, juni 2006

ISSN 0283-9636

Fjällprogram Norrbotten

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällen	7
2 Hållbar utveckling i Norrbottensfjällen	9
3 Fortsatt process, insatser och åtgärder	14
4 Översiktlig beskrivning av norrbottensfjällen 2005	28
5 Norrbottensfjällen kommunvis	32
6 Norrbottensfjällens klimat och årstider.....	36
7 Norrbottensfjällens historia och kulturarv	40
8 Fjällkommunernas befolkning	44
9 Arbete och näringsliv i fjällkommunerna	49
10 Rennäring ovan odlingsgränsen.....	60
11 Regional ekonomi	65
12 Staten som markägare och förvaltare ovan odlingsgränsen	65
13 Värdefulla områden ovan odlingsgränsen som är skyddade	70
14 Andra värdefulla områden ovan odlingsgränsen	77
15 Service ovan odlingsgränsen	83
16 Transportsystemet till och från fjällen	86
17 Energi.....	89
18 Anläggningar för friluftsliv och besöksnäring ovan odlingsgränsen	90
19 Regionalt miljömål Storslagen fjällmiljö	99
20 Andra regionala miljömål.....	102
21 Tillväxtprogram och andra utvecklingsprogram	104
22 Kommunala planer.....	111
23 Pågående och aktuella utredningar	111
Bilagor	112

Förord

Vår förhoppning är att Fjällprogram Norrbotten skall vara en plattform för det samlade arbetet för en hållbar utveckling i våra fantastiska fjäll.

Fjällprogram Norrbotten bygger på en omfattande arbetsprocess i länet som många aktivt medverkat i.

Programmet har fastställts av länsstyrelsens styrelse den 10 februari 2006.

PER-OLA ERIKSSON

Landshövding i Norrbottens län

SAMMANFATTNING

Länsstyrelserna i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Dalarnas län har tagit fram ett Läns-gemensamt Fjällprogram som överlämnades till regeringen den 30 juni 2005 efter att det fastställts av de fyra landshövdingarna i länen.

Programmet redovisar övergripande förutsättningar för en hållbar utveckling i fjällområdet i sin helhet och bygger på underlag som arbetats fram i respektive län.

I Norrbottens län inriktades arbetet på att initiera en diskussion lokalt och regionalt om förutsättningar och möjligheter för hållbar utveckling, vilka arenor och lokala kanaler mellan olika grupper som måste finnas i fortsättningen för att stärka samsyn, samverkan och samråd för hållbar utveckling. Ambitionen har varit att länets program ska bli ett stöd för framtida arbete med att driva frågor om hållbar utveckling framåt, både lokalt och regionalt.

Arbetet med Fjällprogram Norrbotten har varit en omfattande process som pågått från hösten 2003 till våren 2006 och där många olika intressenter har deltagit. Fjällkommunerna har bedrivit lokala projekt kring programmet.

Länsgemensamt Fjällprogram innehåller förslag inom sju olika insatsområden. Förslagen är riktade till regeringen, centrala verk eller är sådana som måste hanteras regionalt och lokalt. I Fjällprogram Norrbotten har de länsgemensamma förslagen kompletterats med ytterligare förslag för Norrbottens län.

Insatsområden

- 1 Ny modell för samverkan kring fjällfrågor
- 2 Fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering
- 3 Ny strategi för förvaltning av statens mark
- 4 Infrastruktur och kommunikationer
- 5 Företagande, entreprenörskap och kompetensutveckling
- 6 Offentliga regelverk och myndighetsutövning
- 7 Kunskapsuppbyggnad

En bred remiss i länet har visat att det finns en stor enighet bakom förslagen i Fjällprogrammet. Målet är nu att förslagen ska genomföras under den närmaste 10-års perioden.

Läsanvisning

- Kapitlet 1 *Regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällen* beskriver regeringsuppdraget och arbetet med det.
- Kapitel 2 *Hållbar utveckling i Norrbottensfjällen* tar upp vad en hållbar utveckling innebär, vilka mål som finns och vilket arbete som är viktigt för att uppnå målen.
- Kapitel 3 *Fortsatt process, insatser och åtgärder* beskriver de förslag för hela fjällområdet som fastställts i det Länsgemensamma Fjällprogrammet med tillägg av kompletterande förslag för Norrbotten. Bakomliggande analys finns med.
- Kapitel 4-23 *Översiktlig beskrivning av Norrbottensfjällen 2005* redovisar förutsättningarna för en hållbar utveckling inom fjällområdet.

Bilagor

- 1 Regeringsbeslutet om uppdraget
- 2 Befintliga samverkansgrupper
- 3 Riksintressen i fjällkommunerna
- 4 Utpekade miljöer i länets kulturmiljöprogram
- 5 NENET:s energiförslag

Kartor och tabeller

De ger en översiktlig bild av befintliga förhållanden inom området ovan odlingsgränsen.

Bilder

De är alla från området ovan odlingsgränsen och illustrerar fjällens höga värden som resurs för hållbar utveckling.

Inledning

1 Regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällen

Läs mer här:

- Läns gemensamt Fjällprogram www.bd.lst.se
- Fjällprogram Norrbotten, Arbetsprocessen www.bd.lst.se

1.1 Regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällen

Regeringen gav i november 2002 länsstyrelserna i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Dalarna uppdraget att utarbeta ett gemensamt miljö- och hushållningsprogram för landets fjällområde.

Enligt regeringsuppdraget skulle programmet redovisa förutsättningar för en långsiktigt hållbar utveckling i fjällområdet och samlat behandla miljö- och hushållningsfrågor inom ramen för den nationellt fastlagda politiken. Det skulle ange hur god miljö och resurshushållning kan medverka till regional utveckling. Programmet skulle även redovisa möjligheter att lösa miljö- och hushållningsproblem på sätt som är tillfredsställande ur miljösynpunkt och förenligt med behoven av sysselsättning och regional utveckling.

Uppdraget redovisades till Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet den 30 juni 2005 i ett Läns gemensamt Fjällprogram och fyra länsrapporter. För Norrbottens del överlämnades en preliminär rapport med ett förslag till Fjällprogram Norrbotten i två delar.

För att förankra Fjällprogram Norrbotten har förslaget skickats på en bred remiss i länet under sommaren 2005. Därefter har synpunkter och förslag inarbetats i programmet och länsstyrelsens styrelse fastställde den slutliga versionen den 10 februari 2006.

1.2 Avgränsning av fjällområdet i Norrbotten

Med *fjällkommunerna* avses de kommuner i Norrbotten som berörs av det sk

obrutna fjällområdet enligt miljöbalken. Berörda kommuner är Kiruna, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog.

Fjällen i Norrbotten definieras som det geografiska område som ligger ovanför odlingsgränsen då denna gräns har stor rättslig betydelse. Fjällområdet är drygt 54 100 km² stort och här ingår områden med kalfjäll, fjällbjörksskog och fjällnära barrskogar.

Då mer än 80 procent av fjällkommunerna ligger ovanför odlingsgränsen behandlas frågor om befolkning, arbete och näringsliv även för fjällkommunerna som helhet.

1.3 Läns gemensamt programarbete

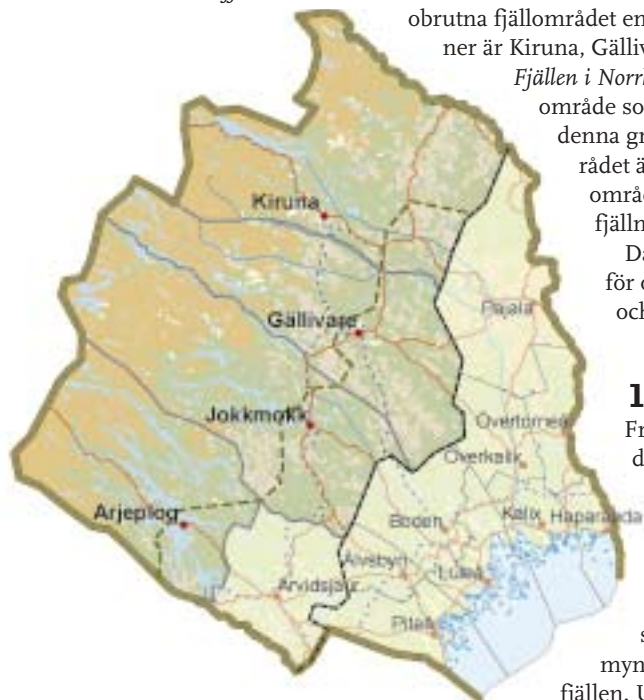
Från projektets start hösten 2003 fram till och med december 2004 inriktades programarbetet i huvudsak på arbete länsvis. Resultaten från länsens arbeten redovisas i länsvisa rapporter innehållande två delar: *Del 1 Översiktlig beskrivning* och *Del 2 Möjligheter, hinder och förslag*.

Parallellt med arbetet i länen har två gemensamma hearingar hållits våren 2004 med ett stort antal myndigheter och riksorganisationer vars verksamhet rör fjällen. Under hösten 2004 genomfördes en kartläggning av fjällrelaterad forskning som pågår.

Våren 2005 gjordes en gemensam analys av möjligheter och hinder för hela fjällområdet utifrån de länsvisa underlagen och resultatet av denna analys för- ankrades regionalt. En sammanfattande slutrapport, Läns gemensamt Fjällpro-

Sverige med Norrbottens fjällkommuner

Norrbotten med de fyra fjällkommunerna

	Norrbottens län
	Fjällkommungräns
	Kommungräns
	Lappmarksgräns
	Odlingsgräns

gram, utarbetades tillsammans. Länsvis remitterades detta program tillsammans med respektive läns program till fjällkommunerna i länet och/eller behandlades vid rådslag. Det Länsgemensamma Fjällprogrammet fastställdes av Fjällegelegationen innan det slutredovisades till regeringen i juni 2005.

1.4 Programarbete i Norrbotten

Vid projektets början fastställdes följande inriktning för arbetet i länet.

Inriktning

Arbetet med Fjällprogrammet i Norrbotten ska initiera en levande diskussion lokalt och regionalt om:

- vilka förutsättningarna och möjligheterna är för en hållbar utveckling i fjällen,
- vilka arenor som måste finnas i fortsättningen för att stärka samsyn, samverkan och samråd för att uppnå en hållbar utveckling i fjällen och
- vilka kanaler mellan olika grupper som måste finnas för att uppnå en hållbar utveckling i fjällen.

Fjällprogrammet ska omfatta alla dimensionerna av hållbar utveckling – den miljömässiga, den sociala inklusive den kulturella och den ekonomiska. Genom en hållbar utveckling kan fjällområdet vara både en resurs och möjlighet för länet.

Fjällprogrammet ska ta avstamp i näringarna och sysselsättningen och fokusera på vilken nytta är för olika intressegrupper med dialog, samverkan och samråd. Kommunerna är viktiga samarbetsparter och de samverkansgrupper som redan finns i länet ska nyttjas i arbetet.

Fjällprogrammet ska baseras på Norrbottens regionala miljömål och på Norrbottens regionala tillväxtprogram. Fjällprogrammet ska inte ersätta eller störa pågående projekt och processer utan bli ett stöd för arbetet framöver med att driva frågor framåt mot en hållbar utveckling lokalt och regionalt.

Ett omfattande arbete har bedrivits utifrån denna inriktning både lokalt och regionalt för att beskriva förutsättningar, möjligheter, hinder och problem för en hållbar utveckling i länets fjällområde. Många viktiga förslag har lyfts fram i arbetet.

Läs mer om arbetet i länet i rapporten Fjällprogram Norrbotten, Arbetsprocessen. Här finns också kommunernas rapporter från de lokala projekten.

1.5 Fjällprogram Norrbotten

Denna rapport innehåller delar av Fjällprogram Norrbotten del 1 och del 2 som fastställdes av Länsstyrelsens styrelse i februari 2006.

I det inledande kapitlet *Regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällen* beskrivs uppdraget och arbetet med det. Kapitel två *Hållbar utveckling i Norrbottensfjällen* tar upp vad en hållbar utveckling innebär, vilka mål som finns och det arbete som är viktigt för att uppnå dessa. Dessa kapitel bygger på kapitel 1, 2 och 3 i del 1 samt kapitel 2 i del 2 av Fjällprogram Norrbotten 2006-02-10.

I kapitel 3 *Fortsatt process, insatser och åtgärder* finns de förslag inom sju insatsområden som fastställts i det Länsgemensamma Fjällprogrammet för hela fjällområdet med tillägg av kompletterande förslag för Norrbottens län. Detta är avsnitt 6.3 i del 2 av Fjällprogram Norrbotten 2006-02-10.

Kapitel 4-23 är en översiktlig beskrivning av Norrbottensfjällen. Dessa kapitel är kapitel 4-23 i del 1 Fjällprogram Norrbotten 2006-02-10.

Övriga delar som är en dokumentation av arbetet i länet sammanställs i en rapport Fjällprogram Norrbotten, Arbetsprocessen. Både möjligheter för att uppnå en hållbar utveckling i länets fjällområde och de hinder och problem som har identifierats redovisas här.

1.6 Norrbottenfjällens höga värden

Fjällen har mycket höga natur- och kulturmiljövärden som ger möjlighet till fantastiska upplevelser. Den unika och storslagna miljön är av stor betydelse för rekreation och friluftsliv för besökare från när och fjärran. Fjällens höga värden är därför en viktig tillgång för hela landet. Även ur europeiskt och internationellt perspektiv är fjällområdet av betydelse.

I fjällområdet finns viktiga basområden för rennäringen och den samiska kulturen. Fjällen är av stort värde för människors möjligheter att försörja sig och bo kvar i fjällkommunerna. I Norrbottens tillväxtprogram bedöms besöksnäringen ha stor utvecklingspotential och fjällen erbjuder unika upplevelser året runt. Attraktioner som t ex Ishotellet i Jukkasjärvi drar besökare från hela världen. Världsarvet Laponia i Gällivare och Jokkmokks kommuner bedöms ha stor utvecklingspotential som besöksmål. Infrastruktur finns utbyggd för både rörligt friluftsliv och aktivitetsbaserad besöksnäring i viss omfattning, men här finns behov av ytterligare förbättringar.

Stora arealer mark är skyddade som nationalpark eller naturreservat, som obrutet fjäll eller som riksintresse. Förekomster av malm och mineraler finns inom området och Europas största järnmalmssgruva ligger i Kiruna centralort. Här finns också ett av Europas mer betydande rymdforskningscentrum. Arjeplogs kommun är navet i världsledande Swedish Winter Test Region (SWTR) som testar bilar, flygplan, helikoptrar och komponenter till dessa i kallt klimat. Inom fjällområdet ligger femton av vattenkraftverken i Stora och Lilla Luleälv, den älv som står för den största andelen vattenkraft som produceras i landet. Porjus vattenkraftcentrum rymmer bl a Hydro Power University.

Den mångfald av intressen som finns inom fjällområdet kan ofta hamna i konflikt med varandra och med intresset att bevara värdefull natur- och kulturmiljö.

2 Hållbar utveckling i Norrbottensfjällen

Läs mer här:

- ▶ Samordningskansliet för hållbar utveckling www.regeringen.se/sb/d/1591/a/18629
- ▶ Länsstyrelsen i Norrbotten www.bd.lst.se
- ▶ Silvermuseet www.silvermuseet.arjeplog.se
- ▶ Fjällkommunerna:
www.kommun.kiruna.se, www.gellivare.se, www.jokkmokk.se, www.arjeplog.se

2.1 Vad menas med Hållbar utveckling?

Det hållbara samhället är ett samhälle där ekonomisk utveckling, social välfärd och sammanhållning förenas med en god miljö. Samhället tillfredsställer sina aktuella behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Den svenska strategin för hållbar utveckling grundas på respekten för kunskap och demokrati. Den syftar till att säkra god miljö och hälsa, ekonomisk tillväxt, välfärd och social rättvisa för nu levande och kommande generationer. Hållbar utveckling är ett övergripande mål för regeringens politik. Det innebär att alla politiska beslut ska utformas på ett sätt som beaktar de ekonomiska, sociala och miljömässiga konsekvenserna i ett längre tidsperspektiv. **Läs mer i Regeringens skrivelse 2003/04:129, En svensk strategi för hållbar utveckling.**

Den svenska strategin har tre utgångspunkter:

- 1) En hållbar utveckling i Sverige kan endast uppnås inom ramen för globalt och regionalt samarbete.
- 2) Hållbar utveckling måste integreras i alla politikområden.
- 3) Ytterligare nationella insatser krävs för att långsiktigt värna de kritiska resurser som utgör basen för hållbar utveckling. Till dessa hör naturresurser, människors hälsa och kompetens samt infrastruktur och bebyggelse.

2.2 Olika syn på fjällens landskap

Upplevelsen och värderingen av fjällens landskap varierar med betraktarens öga, från den tillfällige turisten till ortsbö, för vilken fjällen utgör en del av vardagens livsmiljö. Fjällen kan ses antingen i ett utifrånperspektiv eller inifrån.

Föreställningen om fjällens landskap som *Europas sista vildmark* är djupt rotad och utgör ett viktigt argument i marknadsföringen av fjällen som besöksmål. Nyckelord som "orörd", "opåverkad" och "ursprunglig" får ofta beskriva fjällvärldens landskap och ingår i både naturvårdens och kulturmiljövårdens begreppsvärld. Språkbruket avspeglar en uppfattning om att fjällmiljöerna är tidlösa och att människan i mycket liten grad eller inte alls avsatt spår i landskapet. Men fjällen är ett kulturlandskap som speglar många typer av nyttjande av naturen.

Människans närvaro i fjällområdet är belagd från tidig stenålder och kunskapen om bosättningsmönster och former för resursutnyttjande har ökat väsentligt genom senare årens forskning. På motsvarande sätt har stora vegetationsförändringar, t ex i form av förskjutna trädgränser, kunnat beläggas. Områden där man för 1000 år sedan bodde i en utpräglad skogsmiljö är idag kal fjällhed. Förklaringarna till dessa miljöförändringar har hittills fokuserat på naturliga processer som klimatförändringar där människan inte utgör en faktor av betydelse.

Sambandet mellan människans långa nyttjande av fjällen som resursbas och långsiktiga förändringar i ekosystemen utgör ett till stora delar utforskat område. Den tvärvetenskapliga forskningen som nyligen har startat vid Silvermuseet i Arjeplog och som bedrivs i ett samarbete mellan arkeologer

Stalotomt på Adamvalta, Arjeplogs kommun, där Silvermuseet gjort arkeologiska undersökningar.
Foto: Lena Lagerstam.

från museet och ekologer från Sveriges lantbruksuniversitet i Umeå indikerar att fjällmiljöerna har utvecklats genom komplicerade processer där sambandet mellan människa och ekosystemförändringar spelar en viktig roll. Ur ett sådant perspektiv framstår *fjällen som ett föränderligt landskap*, där människan ingår som en naturlig och integrerad del.

2.3 Avvägning mellan många olika intressen i fjällens utveckling

Det finns många olika intressenter i fjällområdet och dess utveckling. Här finns lokala, regionala, nationella och internationella intressen som måste samsas på en gemensam yta. Myndigheter, kommuner, företag, institutioner, organisationer och enskilda människor påverkar utvecklingen genom sina beslut och sitt arbete. En hållbar utveckling i fjällen ur alla dess dimensioner ställer stora krav på en helhetssyn i avvägningen mellan olika intressen på olika nivåer.

2.4 Lokalt hållbarhetsarbete

Kommunerna har en central roll i arbetet mot ett hållbart samhälle. Den kommunala planeringen är ett viktigt redskap och i de lokala tillväxtprogrammen lyfts viktiga mål och prioriteringar för kommunerna fram. Näringslivet bidrar till hållbar utveckling genom att vara konkurrenskraftigt och bidra till sysselsättningen, utveckla ny teknik, göra långsiktiga satsningar på personal och genom att ta ett globalt ansvar. Föreningar och organisationer spelar en viktig roll i samhällsutvecklingen. Den enskilda människans val och aktiviteter påverkar produktions- och konsumtionsmönster, inflytande och demokrati, hälsa etc. Erfarenheter på grund av kön och social eller etnisk bakgrund har stor betydelse.

Fjällkommunernas nyckelfrågor för en hållbar utveckling

Fjällkommunerna har enats om en gemensam lista på tretton frågor som man bedömt vara nyckelfrågor för en hållbar utveckling. Här ingår en gemensam definition av lokal hållbar utveckling.

Fjällkommunernas nyckelfrågor

- 1 Fjällområdet är en viktig resurs för att främja och uppnå lokal hållbar utveckling, tillväxt och sysselsättning i fjällkommunerna. För fjällkommunerna omfattar fjällområdet hela fjällkommunen och inte endast området väster om odlingsgränsen. Inom fjällkommunerna finns ca 50 000 invånare och de branscher som måste särskilt beaktas är vattenkraftsindustrin, gruvin-

- dustrin, besöksnäringen, rymdindustrin, testindustrin, rennärings, offentlig sektor, skogsnäringen m fl branscher.
- 2 Definition av lokal hållbar utveckling inom fjällkommunerna:
"Att kvinnor och män i alla åldrar har goda förutsättningar att leva, bo och arbeta i Kiruna, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplogs kommun nu och i framtiden".
 - 3 Utforma nationella mål och strategier för social/kulturell hållbar utveckling - liknande de ekologiska och ekonomiska nationella och regionala målen och strategierna. Det mångkulturella perspektivet är väldigt viktigt.
 - 4 Ökat lokalt medbestämmande i frågor som berör fjällområdet.
 - a Bilda en regional fjälldelegation inom länsstyrelsen för frågor om fjällområdet mellan Kiruna, Gällivare, Jokkmokks, Arjeplogs kommuner, berörda samebyar och Länsstyrelsen när det gäller bevarande, tillväxt och utveckling, tolkning och implementering av regelverk, information mm (arena för fortsatt process). Fjälldelegationen skall ges beslutsmandat i fjällfrågor (jmf rennäringsdelegationen).
 - b Bilda lokala samrådsföretag inom ramen för kommunstyrelsens ansvarsområde för frågor inom fjällområdet.
 Utveckla subsidiaritetsperspektivet.
 - 5 Konkret samverkan mellan lokala, regionala och nationella myndigheter
 - 6 Förändrat och tydligare regelverk för fjällområdet för både brukande och bevarande av området (ex vis näringsverksamhet, strandskydd, zoner). Det finns ett behov av ett moderniserat regelverk som tar hänsyn till balansen mellan bevarande och brukande.
 - 7 Förbättring och utveckling av infrastrukturen i fjällkommunerna. Här ingår fjällflyget.
 - 8 Ökad information om fjällområdet.
 - 9 Lokal och regional utbildning om fjällområdets natur och kultur.
 - 10 Konkreta insatser för ökad jämställdhet när det gäller frågor om fjällområdet och att både kvinnor och män och ungdomar ges samma förutsättningar att verka i och för fjällområdet.
 - 11 Konkret koppling mellan regionala tillväxtprogrammet och Fjällprogrammet.
 - 12 Det rörliga friluftslivets intressen för lokalbefolkningen måste särskilt beaktas i Fjällprogrammet, inkluderande främst, skoter, jakt, fiske samt övrig rekreation ur ett lokalt perspektiv.
 - 13 Kiruna, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog förutsätter att Fjällprogrammets slutrapport till regeringen ska resultera i beslut och instruktioner till centrala och regionala myndigheter som underlättar möjligheter till lokal tillväxt och utveckling och sysselsättning i fjällkommunerna. Hoppas att vi inte behöver vara oroliga för kommande restriktioner.

Kommunal översiktsplanering

Kommunerna ansvarar idag för fysisk planering av mark och vattenanvändningen inom hela kommunen inkluderande fjällområdet. Planeringen skall främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö. Enligt förarbetena till plan och bygglagen skall den fysiska planeringen ses som ett led för en samlad politik för en hållbar utveckling. En planering för hållbar utveckling förutsätter en avvägning mellan ekonomiska, sociala/kulturella och miljömässiga mål.

Plan- och bygglagen ger kommunerna möjlighet att, med beaktande av nationella och regionala intressen, göra avvägningar mellan olika intressen inom den fysiska planeringen. För att kunna göra avvägningarna som leder i riktning mot en hållbar samhällsutveckling är det nödvändigt att identifiera och tydliggöra de olika intressena. Kommunen har ett särskilt ansvar att identifiera och tydliggöra de allmänna intressena samt för bevakningen av dessa.

I översiktsplaneringen kan kommunerna uttrycka en egen viljeinriktning, klargöra rådande förhållanden, peka på konflikter och göra intresseavvägningar. Översiktsplanen är kommunens egen plan men den är också ett avtal mellan stat och kommun om nationella värden. För kommunen är det därför viktigt att välja att lägga tyngd på de för den egna kommunens viktigaste frågorna.

Den kommunala översiktsplanen är även ett viktigt verktyg för tillämpningen av hushållningsbestämmelserna i miljöbalken t ex ska de olika riksintressena säkerställas i den kommunala översiktsplaneringen.

Översiktsplanen är för kommunerna ett strategiskt politiskt instrument som anger ramar och villkor för en god samhällsutveckling och skapar beredskap för tillväxt och/eller stagnation. **Läs mer om kommunala planer i kapitel 22.**

2.5 Regionalt hållbarhetsarbete

Det regionala tillväxtprogrammet för Norrbotten är ett strategidokument för länet som tagits fram

i partnerskap av lokala och regionala aktörer. I tillväxtprogrammet finns en vision för utvecklingen av Norrbottens län. I de regionala miljömålen finns den övergripande målsättningen för bl a länets fjällmiljö fastställd. Länsstyrelsen har en viktig roll när det gäller att omsätta hållbarhetsstrategin på regional och lokal nivå.

Regionalt tillväxtprogram

I det regionala tillväxtprogrammet finns en vision för utvecklingen av länet till ett län med ett näringsliv i tillväxt inom ramen för en hållbar utveckling och ett jämställt samhälle. Parterna är eniga om att följande områden är viktiga för länets tillväxt: Testverksamhet, Media och lärande, Upplevelseindustri, E-hälsa, Process - IT och Basindustri.

Vision för Norrbotten i Norrbottens regionala tillväxtprogram

- Norrbotten är en attraktiv region att leva i. Här finns bra boendemiljöer med god samhällsservice, livskraftiga företag samt ett jämställt samhälle.
- Länets dynamiska utveckling bygger både på regionens unika resurser och på kvinnor och mäns kompetens och vilja att forma en god tillvaro.
- Invånarna är öppna mot omvärlden och samarbetar såväl inom regionen som över gränserna.
- Norrbotten har ett näringsliv i tillväxt inom ramen för en hållbar utveckling och ett jämställt samhälle

Ett tillväxtprogram om regional kraftsamling, mångfald och samverkan

- Regional kraftsamling betyder att vi ska fokusera på viktiga tillväxtområden.
- Regional mångfald beskriver den bredd av resurser som finns i länet.
- Regional samverkan handlar om att vi kan nå ökad tillväxt med gemensamt arbete.
- Jämställdhet och hållbar ekologisk utveckling ska genomsyra genomförandet av programmet.

Syftet med regionala tillväxtprogrammet är att samordna insatser inom områden där sektorssamverkan bidrar till att utveckla hållbara lokala arbetsmarknadsregioner utifrån ett näringslivsperspektiv. Lokala tillväxtprogram ligger till grund för det regionala tillväxtprogrammet.

Fjällkommunerna är en stor del av länet och boende i fjällregionen bör ges möjlighet till arbete, utbildning, trygghet och livskvalitet inom ramen för vad naturen tål. Tillgången på grundläggande service i form av skola, vård, omsorg, kultur och fritid är grundförutsättningar för regional tillväxt. Fjällområdet är en del av den regionala mångfald som beskriver den bredd av resurser och tillväxtområden som finns i länet. Den samverkan som ska genomsyra det lokala och regionala arbetet med tillväxtprogrammet ska inbegripa utvecklingen av länets fjällområde. Samma gäller den regionala kraftsamling kring tillväxtområden/strategiskt viktiga näringar. **Läs mer om tillväxtprogrammet i kapitel 21.**

Regionala miljömål

I de regionala miljömålen finns den övergripande målsättningen för länets miljö fastställd och som ska uppnås inom en generation.

Det regionala miljömålet "Storslagen fjällmiljö" är målsättningen för länets fjällmiljö:

Det regionala miljömålet "Storslagen fjällmiljö"

Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Natur- och kulturvärden i fjällen ska bevaras och utvecklas så att de är en resurs för en hållbar utveckling av ett län där människor har möjlighet att leva och verka.

För skogarna gäller det regionala miljömålet:

Det regionala miljömålet "Levande skogar"

I Norrbotten ska skogslandskapet förvaltas så att förutsättningarna för alla dess arter förbättras. Skogen ska brukas uthålligt så att naturvärden, kulturmiljövärden, sociala värden och friluftslivet värnas samt att rennäringens förutsättningar förbättras.

För sjöar och vattendrag gäller det regionala miljömålet:

Det regionala miljömålet "Levande sjöar och vattendrag"

Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

För våtmarkerna gäller det regionala miljömålet:

Det regionala miljömålet "Myllrande våtmarker"

Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden. Kulturhistoriska värden med koppling till våtmarker ska bevaras och stärkas.

För bebyggelsen gäller det regionala miljömålet:

Det regionala miljömålet "God bebyggd miljö"

I Norrbotten ska städer, tätorter och annan bebyggd miljö utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas tillvara och utvecklas.

Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

Läs mer om de regionala miljömålen i kapitel 19 och 20.

2.6 Nationellt hållbarhetsarbete

Riksdag och regering skapar förutsättningar för samhällets aktörer att verka för en hållbar utveckling. 2003 inrättades ett samordningskansli för hållbar utveckling i Statsrådsberedningen med uppgift att koordinera Regeringskansliets arbete med hållbar utveckling.

Enligt en enkät som gjordes inom Fjällprogrammet våren 2004 så har 36 olika myndigheter ansvar för sakområden som är viktiga för utvecklingen i fjällområdet. Då dimensionerna av hållbar utveckling är beroende av varandra och konflikter kan finnas mellan dem är samordning viktig. Det finns samtidigt minst ett 20-tal intresseorganisationer på nationell nivå vars verksamhet rör fjällområdet.

2.7 Internationellt hållbarhetsarbete

Hållbar utveckling i Sverige hör intimt samman med hållbar utveckling i övriga världen. Den nationella strategin för hållbar utveckling bygger på erfarenheterna bl a från världstoppmötet i Johannesburg 2002 och de sedan 2000 fastställda milleniumutvecklingsmålen. Begreppet hållbar utveckling har erkänts som en överordnad princip för FN:s arbete. Den har tre övergripande mål och förutsättningar: Bekämpning av fattigdom, främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster samt bevarande av naturresursbasen för ekonomisk och social utveckling. År 2005 ska alla länder inleda arbetet med att genomföra en nationell strategi för hållbar utveckling.

Hållbar utveckling är också det övergripande målet för OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development). Arbetet för hälsa och hållbar utveckling är utgångspunkten för WHO:s arbete. EU har också en strategi för hållbar utveckling där fyra viktiga områden lyfts fram: Bekämpande av klimatförändringar, säkerställande av hållbara transporter, hoten mot folkhälsan och förvaltningen av naturresurser på ett mer hållbart sätt.

2.8 Befintliga samverkansgrupper

Det finns flera samverkansgrupper som behandlar frågor som rör fjällens utveckling, **se bilaga 2**. Med en samverkansgrupp menas att olika intressegrupper träffas regelbundet och under formella former. Både Rennäringsdelegationen som är en delegation på länsstyrelsen och Fjälldelegationen som är en delegation mellan länsstyrelserna i fjällänen har tagits med. Gruppernas sammansättning beskrivs och de frågor som behandlas av gruppen redovisas kortfattat.

Fortsatt process, insatser och åtgärder

3 Fortsatt process, insatser och åtgärder

Läs mer här:

- Länsgemensamt Fjällprogram www.bd.lst.se
- Fjällprogram Norrbotten, Arbetsprocessen www.bd.lst.se

Nya samverkansformer mellan berörda parter och fortsatt arbete med utvecklingsfrågor har stor betydelse för hållbar utveckling i fjällområdet. Här redovisas det länsgemensamma Fjällprogrammets förslag till insatser och åtgärder inom de närmaste tio åren för hela fjällområdet kompletterade med förslag som gäller speciellt för Norrbottens län.

Hållbar utveckling i fjällen

Fjällprogrammet omfattar alla dimensionerna av hållbar utveckling - den miljömässiga, den sociala inklusive den kulturella samt den ekonomiska.

Fjällprogram Norrbotten bygger på Norrbottens regionala tillväxtprogram och Norrbottens regionala miljömål. Båda dessa dokument har tagits fram i brett partnerskap i länet. Målsättningen är att Fjällprogram Norrbotten ska främja syftet med det regionala tillväxtprogrammet och att de regionala miljömålen uppnås.

Det regionala tillväxtprogrammet innehåller en vision för utvecklingen av Norrbotten till ett län med ett näringsliv i tillväxt inom ramen för en hållbar utveckling och ett jämställt samhälle.

Läs mer om Norrbottens regionala tillväxtprogram i kapitel 21.

I de regionala miljömålen finns den övergripande målsättningen för länets miljö fastställd och som ska uppnås inom en generation. Det regionala miljömålet "Storslagen fjällmiljö" anger målsättningen för länets fjällmiljö.

Läs mer om Norrbottens regionala miljömål i kapitel 19 och 20.

Genom arbetet med projektet har fjällkommunerna enats om en gemensam definition av lokal hållbar utveckling.

Fjällkommunernas definition av hållbar utveckling

Att kvinnor och män i alla åldrar har goda förutsättningar att leva, bo och arbeta i Kiruna, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplogs kommun nu och i framtiden.

För att uppnå nationella jämställdhetsmål är det viktigt att både kvinnors och mäns kunskaper, erfarenheter och värderingar tillvaratas och får berika och påverka utvecklingen. Det är viktigt med en jämn fördelning mellan kvinnor och män i det regionala fjällrådet samt i övriga lokala och regionala samverkansgrupper, projektgrupper eller utredningar som föreslås. Med jämn könsfördelning avses att andelen kvinnor respektive män i en grupp är 40 - 60 procent eller jämnare.

Nationella jämställdhetsmål

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken i Sverige är att kvinnor och män skall ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla områden i livet.

Insatsområde 1. Ny modell för samverkan kring fjällfrågor – förslag för hela fjällområdet

Förslag riktat till regeringen i Länsgemensamt Fjällprogram

- För ökad samverkan mellan fjällkommuner kring översiktsplanering föreslås att regeringen anslår särskilda medel som berörda kommuner har möjlighet att söka för mellankommunal samverkan och kommunal översiktsplanering.

- För att öka kunskapen hos fjällkommunerna om rennäringen och övriga samiska närings- och samhällsfrågor föreslås att regeringen anslår särskilda medel för att finansiera en handläggare med ansvar för dessa frågor i varje kommun.
- För effektivare samråd mellan rennäringen och övriga intressen föreslås att regeringen ger Renmarkgruppen under ledning av Statens jordbruksverk ett särskilt uppdrag att utveckla samrådsinstrumentet när det gäller dess tillämpning i sammanhang som berör rennäringen.

Mellankommunal samverkan och kommunal översiktsplanering

Fjällkommunerna berörs av många viktiga riksintressen och mellankommunala intressen. Utveckling och tillväxt förutsätter ibland samverkan över kommunernas gränser samt att användningen av mark och vatten har stöd i gällande översiktsplan. Kommunernas begränsade resurser på grund av minskande befolkning, dålig ekonomi och svag tillväxt har medfört att aktuell översiktsplan saknas i flera fall. Många riksintressen, behovet av mellankommunal samverkan, mål och intressekonflikter ställer krav på en genomarbetad planeringsprocess.

Den i insatsområde 2 förslagna resurs- och utvecklingsplaneringen har ett betydligt bredare anslag än den fysiska översiktsplaneringen, men det finns naturligtvis många kopplingar mellan dem. De kan också med fördel samordnas tidsmässigt och organisatoriskt. Hållbarhetsfrågor, vägningen mellan olika intressen, hur riksintressen ska beaktas, sysselsättning och näringslivsutveckling mm blir därmed inslag i resurs- och utvecklingsarbetet för det aktuella området och en process där näringsintressen naturligt går hand i hand med natur- och miljöintressen.

För att klargöra hur önskvärd utveckling kan komma till stånd utan att påverka riksintressen negativt, kan betydande planeringsinsatser behövas i områden med många motstående intressen. Berörda kommuner bör därför ges möjlighet att söka ekonomiskt stöd till mellankommunal samverkan och kommunal översiktsplanering.

Samverkan på kommunal nivå

Kunskapen hos kommunerna om rennäringen och övriga samiska närings- och samhällsfrågor behöver stärkas för att förbättra tillväxt och ökad lokal samverkan kring dessa frågor. En handläggare med ansvar för samiska närings-, kultur- och samhällsfrågor föreslås knytas till varje fjällkommun samt till kommuner med skogssamiska kärnområden. Handläggaren föreslås finansieras via statligt riktat anslag till respektive kommun, och ska arbeta både internt och externt inom kommunen och därmed bli en naturlig koordinator och viktig resurs i dessa frågor.

Effektivare samråd med rennäringen

Det omfattande bruket av samråd understryker vikten av att samråden också har ett reellt innehåll, och att resultaten av samråden får genomslag i efterföljande beslut. Särskilt från rennäringens företrädare förs återkommande kritik fram mot att samråd för ofta tappar sitt verkliga innehåll, och övergår till enkelriktad information. Andra klagar över att samråd tar för mycket tid, eller att parterna ständigt talar förbi varandra. Inte heller fjällplanering kan bli välfungerande om inte det viktigaste arbetsredskapet, samrådet, tillämpas på ett bra sätt. För att höja kvaliteten på samråden behövs flera åtgärder:

- Förtydligande av begreppet samråd; innebörden kan växla beroende på aktuell planeringssituation
- Kvalitetssäkring; mandat, kompetens, tillvägagångssätt, dokumentation, etc
- Metodutveckling

Länsstyrelserna föreslår att Renmarkgruppen – som idag arbetar under ledning av Statens jordbruksverk – ges ett särskilt uppdrag att utveckla samrådsinstrumentet när det gäller dess tillämpning i sammanhang som berör rennäringen. I Renmarkgruppen finns Sametinget, Naturvårdsverket, länsstyrelserna i renskötellänen, Svenska samernas riksförbund, Boverket m fl företrädare.

Länsstyrelsernas åtagande i Läns-gemensamt Fjällprogram

- För ökad nationell samverkan föreslås att Fjälldelegationen vartannat år anordnar en fjällkonferens.
- För ökad samverkan mellan fjällkommuner, länsstyrelsen och olika myndigheter föreslås att de länsstyrelser som inte har inrättat fjällråd gör det.

Samverkan på nationell nivå

För en ökad samverkan på det nationella planet mellan fjällområdets olika intressenter föreslås en gemensam fjällkonferens. Fjällkonferensen anordnas vartannat år av fjällänen och huvudansvaret alternerar efter ett rullande schema. Konferensen genomförs lämpligen i form av en workshop med olika teman.

Samverkan på regional nivå

För att öka samverkan mellan fjällkommuner, länsstyrelsen och olika myndigheter ska länsstyrelserna fullfölja regeringens rekommendation att inrätta regionala fjällråd.

► Kompletterande förslag för Norrbotten

Kompletterande förslag för Norrbottens län

- För ökad samverkan mellan länsstyrelsen, fjällkommunerna och olika myndigheter föreslås det regionala fjällrådet få ett utvidgat uppdrag och mandat så att det även omfattar bl a näringslivsfrågor. Fjällrådet bör även fortsättningsvis vara samrådande och inte beslutande. Ansvar länsstyrelsen.
- En fjällkonferens föreslås bli en gemensam mötesplats för fjällområdets olika intressenter. Fjällrådet i Norrbotten föreslås anordna den första fjällkonferensen. Ansvar länsstyrelsen.
- För ökad lokal samverkan föreslås fjällkommunerna bilda lokala samrådsfora kring frågor som rör fjällområdet inom kommunstyrelsens ansvarsområde. Ansvar kommunerna.
- I arbetet för en hållbar utveckling i fjällområdet är samverkan med den högre utbildningen och forskningen viktig.

Behov av dialog och samverkan

En hållbar utveckling ur alla dimensioner ställer höga krav på en helhetssyn i avvägningen mellan olika lokala, regionala, nationella och internationella intressen. Projektet visar att det finns ett stort behov av dialog och samverkan på olika plan. Alla lyfter fram att frågan om ökad samverkan är viktig. Fjällprogrammet kan bli en gemensam plattform för det fortsatta arbetet i länet.

För att alla de olika intressen som finns ska kunna samsas måste det finnas arenor och mötesplatser där lokala, regionala, nationella och internationella intressen kan mötas. När olika organ byggs upp för dialog och samverkan är det viktigt hur representationen ser ut från olika grupper. Det är viktigt med tydliga uppdrag och vilken roll och legitimitet samverkansorganet har. Även hur olika grupper förhåller sig till varandra bör fastställas.

Samverkan på kommunal nivå

Lokalt spelar många aktörer en viktig roll i arbetet mot en hållbar utveckling. Det finns i varje fjällkommun samverkansgrupper mellan kommunerna och samerna och det finns också lokala fjällsäkerhetskommittéer. Samebyarna har lyft fram att samverkan med kommunerna bör utvecklas och fördjupas bl a när det gäller planfrågor och markanvändning.

Men det saknas lokala mötesplatser utanför de politiska institutionerna där olika intressenter kan mötas och diskutera konkreta fjällfrågor. För ökad lokal samverkan föreslås fjällkommunerna bilda lokala samrådsfora kring frågor som rör fjällområdet inom kommunstyrelsens ansvarsområde.

Mellan kommunerna finns Lapplands kommunalförbund där tre av fjällkommunerna ingår. I övrigt samarbetar man kring olika projekt som t ex kring världsarvet Laponia.

Samverkan på regional nivå

Det finns en rad samverkansgrupper regionalt som helt eller delvis behandlar fjällfrågor. En sådan grupp är det regionala fjällrådet som funnits sedan 1982 och där länsstyrelsen, fjällkommunerna, Naturvårdsverket och Sametinget har representanter. Det är främst naturvårdsfrågor som har behandlats i fjällrådet.

För ökad regional samverkan föreslås det regionala fjällrådet få ett utvidgat uppdrag och mandat så att det även omfattar bl a näringslivsfrågor. Länsrådet som innehar ordförandeposten kommer att under våren 2006 inbjudas fjällkommunernas kommunalråd till ett möte då gruppens arbetsuppgifter och representation fastställs. Från Sametinget och samebyarna i fjällkommunerna har framhållits vikten av att samebyarna är representerade i rådet. Även naturvårdsorganisationer, STF och Norrbotten/Lappland har framfört önskemål om deltagande.

Andra betydelsefulla grupper för regional samverkan i speciella frågor är Viltvårdsnämnden, den regionala rovdjursgruppen och samrådsgruppen för fiskefrågor. Rennäringsdelegationen är en delegation på länsstyrelsen i Norrbottens län där beslut tas i rennäringsfrågor. För att samordna länets utvecklingsinsatser finns partnerskapet för Norrbottens tillväxtprogram. Norrbotten/Lappland är en ekonomisk förening för att marknadsföra och utveckla turistnäringen i länet där bl a turistföretag och kommuner är med.

Samverkan med den högre utbildningen och forskningen

Hållbar utveckling går hand i hand med ökad utbildning och forskning om fjällområdet. De nordliga

universiteten är viktiga aktörer för realiserandet av Fjällprogrammet. Inom Luleå Tekniska Universitet finns idag en betydande forskning med stor relevans för utvecklingen i området. Kiruna har kommit att bli ett framstående internationellt centrum för rymdforskning och Umeå Universitet bedriver rymdutbildning vid Kiruna rymd- och miljöcampus (KRM).

Samverkan på nationell nivå

Nationellt finns Fjällsäkerhetsrådet och FjällMistras användarnätverk där lokala, regionala och nationella intressen möts kring vissa frågor. Fjälldelegationen är en gemensam delegation för fjällfrågor för länsstyrelserna i fjällänen. Syftet är att öka samsynen mellan länen. Den föreslagna fjällkonferensen kan bli en gemensam mötesplats för fjällområdets olika intressenter.

Samverkan på internationell nivå

Flera internationella samverkansgrupper är av betydelse för utvecklingen i fjällområdet. Nordkalottens Miljöråd bedriver flera projekt och aktiviteter för att bevara och förbättra miljösituationen på Nordkalotten. Det nordiska samrådet arbetar för att tillvarata samernas intresse. Internationella nätverk finns för både världsarv och biosfärområden.

Insatsområde 2. Fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering – förslag för hela fjällområdet

Förslag riktat till regeringen i Länsgemensamt Fjällprogram

- För att utveckla formerna för en fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering föreslås att regeringen anslår särskilda medel för inledande pilotprojekt i varje län.

Länsstyrelsernas åtagande och förslag riktat till kommuner m fl i Länsgemensamt Fjällprogram

- För att överbrygga mål- och intressekonflikter om användningen av mark och vatten samt stimulera hållbar tillväxt i fjällkommunerna föreslås med erfarenheter från arbetet med Fjällagendan i Jämtlands län att kommuner, länsstyrelser m fl påbörjar en samlad resurs- och utvecklingsplanering i områden som saknar egen tillväxtförmåga.

För att överbrygga mål- och intressekonflikter om användningen av mark och vatten samt stimulera hållbar tillväxt föreslås att en samlad resurs- och utvecklingsplanering påbörjas. Såväl lokala natur- och kulturer, områdets boende och verksamma som själva planeringsprocessen med dialog och samverkan är byggstenar för hållbar tillväxt. Kommunerna har här en viktig uppgift. Arbetsprocessen bör ha ett tydligt lokalt perspektiv och inriktas på att

- öka samverkan och dialog mellan olika aktörer (länsstyrelse, kommun, samebyar, markägare, turistföretag m fl),
- utveckla dialogen mellan lokal och regional nivå om förvaltningen av statens mark ovan odlingsgränsen,
- utveckla planeringsmetoder som främjar dialog mellan olika intressen, kombinationssysselsättningar och där rumsliga aspekter på användningen av mark och vatten kombineras med styrning i tid samt
- utarbeta förslag till hållbar användning av mark och vatten som främjar både tillväxt och bevarande. I arbetet ingår att konkretisera miljömål så att de accepteras av och vägleder boende och verksamma i området samt förslag till kompletterande mål för hållbarhetsbegreppets sociala och ekonomiska dimension.

Pilotprojekt i varje län

Planeringsarbetet är en av flera insatser som bedöms behövas för att minska intressekonflikter mellan boende och näringsidkare. Ökad insikt om behovet av förändringsarbete samt ökad samverkan och partnerskap mellan rennärings, bofasta, företag, kommuner och myndigheter bedöms underlätta idé- och verksamhetsutveckling för både samebyars medlemmar och andra fjällbor. För att utveckla formerna för en fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering föreslås inledande pilotprojekt i varje län. Erfarenheter från dessa kan efter utvärdering användas för motsvarande arbete i övriga områden.

Föreslagen arbetsprocess är tids- och resurskrävande samt fordrar projektledning med kompetens om processteknik, markanvändnings- och förvaltningsfrågor etc. Särskilda medel behövs för

att genomföra planeringen. Erfarenheten är att pilotprojekt bör bedrivas under tre år och behovet av resurser uppskattas till ca 1,5 – 3,0 miljoner kronor per projekt.

► Kompletterande förslag för Norrbotten

Kompletterande förslag för Norrbottens län

I Norrbotten föreslås följande projekt genomföras:

- Utvecklingsplan för Torneträsk Biosfärområde, ansvar Kiruna kommun
- Zonering av världsarvet Laponia med omland, ansvar länsstyrelsen
- Projekt Leipipir modellskog, ansvar Gällivare kommun
- Lokalt Fjällprogram, ansvar Arjeplogs kommun
- Genomförande av prioriterade insatser i samebyarnas utvecklingsplaner, ansvar samebyarna

Bakgrund till föreslagna projekt

Norrbottensfjällen utgör 13 procent av Sveriges areal med en mångfald av värdefulla natur- och kulturmiljövärden. Fjällkommunerna har ett mångkulturellt kulturarv där tre språk talas sedan gammalt och fjällen är ett levande samiskt kulturlandskap. Stora områden är skyddade som nationalparker eller naturreservat och fjällkommunerna bidrar på så sätt i hög grad till att biologisk mångfald kan bevaras. Staten äger och förvaltar ca 90 procent av alla mark ovan odlingsgränsen.

I fjällkommunerna bor det 51 550 människor varav 23 670 bor ovanför odlingsgränsen. Här ingår Kiruna stad med sina 18 374 invånare. Under de senaste fem åren har befolkningen minskat i alla fjällkommunerna. Det är framförallt de i åldersgruppen 18-29 år som flyttar. Alla kommunerna har ett kvinnounderskott. Jokkmokk och Arjeplog ligger i topp i länet när det gäller att satsa på kulturen. Fjällen har stor betydelse för livskvaliteten för de som bor i länet och speciellt för dem som bor i fjällkommunerna. Jakt och fiske är viktigt för många. Övernattning i fjällvärlden sker i stugor, kåtor och tält eller vintertid i fiskearkar.

Näringslivets inriktning i de fyra fjällkommunerna ser mycket olika ut. Alla kommunerna ser en stor utvecklingspotential i besöksnäringen.

Det finns en mansdominans i delar av den näringsverksamhet som berör fjällområdet. Inom rennäringen arbetar ett fåtal kvinnor medan det inom turismberoende branscher är betydligt fler kvinnor sysselsatta än män. I de olika samverkansgrupper som berör fjällområdet deltar ett fåtal kvinnor. Det behövs konkreta insatser för ökad jämställdhet i frågor som rör fjällområdet.

Målsättningen med de föreslagna projekten har varit att pilotprojekt ska bedrivas utifrån fjällkommunernas olika förutsättningar och förslag. Genom projekten ska en samlad resurs- och utvecklingsplanering påbörjas i fjällkommunerna. När det gäller samebyarnas utvecklingsplaner har ett stort arbete lagts ner i att ta fram dessa och målet är att kunna påbörja genomförandet av prioriterade insatser.

Torneträsk biosfärområde

Ett av Sveriges två biosfärområden finns i Torneträskområdet och kan bli ett modellområde för hållbar utveckling. Kiruna kommun anser att förslaget avseende utvecklingsplan för Torneträsk biosfärområde ligger väl i linje med kommunens och näringslivets ambitioner avseende en hållbar utveckling av området. Grundtanken med ett biosfärområde är just detta, en hållbar strategisk utveckling i balans mellan människan och biosfären. Kommunen anser dock att förslaget bör förtydligas avseende inriktning där en ökad lokal utveckling med möjligheter för en strategisk exploatering kring befintliga anläggningar för fritidshusbebyggelse, kommersiella fastigheter, skoter- och vandringsleder tydligt framgår. Utvecklingsplanen tas fram i samverkan med länsstyrelsen och andra berörda myndigheter och aktörer.

Zonering av världsarvet Laponia

I världsarvet Laponia finns så unika natur- och kulturvärden globalt sett att de ska skyddas för all framtid. Förslag till zonering av världsarvet Laponia med omland föreslås att tas fram inom ett projekt. Länsstyrelsen ansvarar för att projektet etableras och inbjuder olika aktörer däribland Gällivare och Jokkmokks kommuner och samebyarna inom världsarvet.

Leipipir modellskog

Ett lokalt partnerskap i Gällivare har bildat en ideell förening med namnet Leipipir modellskog. Partnerskapet består av Gällivare kommun, Sveaskog, samebyarna Gällivare skogssameby och Sörkaitum, Boliden, SLU och Råne älvdal ekonomiska förening. Målet är att aktivt skogsbruk ska samsas med renskötsel, naturvård, rörligt friluftsliv, turism, gruvnäring och övrig markanvändning. Projektet förutsätter aktiv medverkan från länsstyrelsen.

Lokalt Fjällprogram för Arjeplogs kommun

Syftet med ett lokalt fjällprogram är att det ska vara en bas i arbetet för att nå en hållbar utveckling i alla dimensioner, branscher och näringar. Ett lokalt fjällprogram ska innehålla en beskrivning av alla besöksmål i kommunen, färsk statistik för kommunen och utvecklingsmöjligheter och hinder för olika näringar. Programmet ska årligen revideras av kommunen.

Samebyarnas utvecklingsplaner

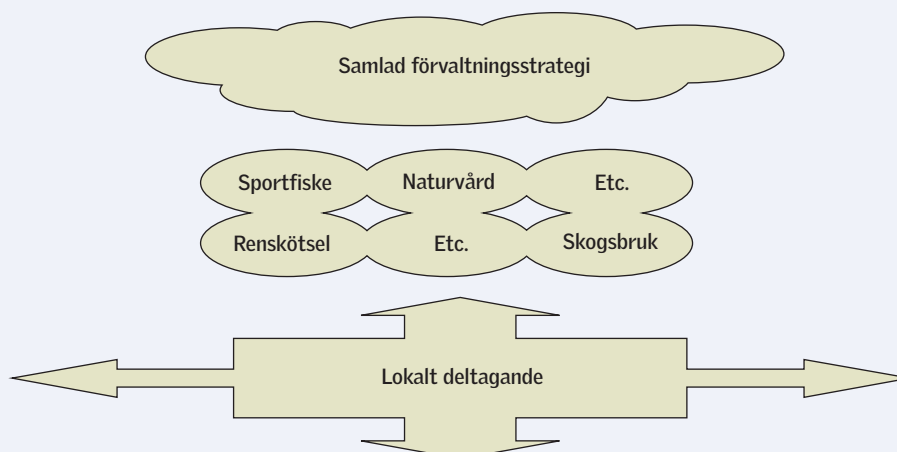
17 samebyar verksamma i fjällkommunerna har utarbetat utvecklingsplaner för sina samebyar inom ett projekt som bedrivits av Svenska Samernas Riksförbund (SSR). Syftet med projektet var att initiera, stödja och kvalitetssäkra samebyarnas utvecklingsarbete så att lönsamheten i primärnäringarna ökar, ett bredare samiskt sysselsättningsunderlag kan utvecklas samt att den sociala sammanhållningen förstärks. I utvecklingsplanerna ingår en probleminventering och anges förslag till insatser och kapitalbehov. De ekonomiska resurser som Jordbruksverket förfogar över räcker inte till för att täcka samebyarnas redovisade behov. Målet är att med särskilda medel påbörja genomförandet av prioriterade insatser.

Insatsområde 3. Ny strategi för förvaltning av statens mark – förslag för hela fjällområdet

Förslag riktat till Naturvårdsverket och länsstyrelsernas åtagande i Länsgemensamt Fjällprogram

- Hållbar utveckling kräver - jämfört med idag - en mer samlad förvaltningsstrategi. Det är inte möjligt om inte lokala aktörer involveras i förvaltningen. Vi föreslår därför en ny förvaltningsstrategi mindre fokuserad på enskilda upplåtelseformer och mer på lokalt förankrat mångbruk. Inriktningen är att uppnå en samförvaltning, men vägen dit är lång. Enighet måste uppnås om de mål som parterna vill uppnå. Utan gemensamma målbilder är inte samförvaltning möjlig.
- För hållbar utveckling föreslås att länsstyrelserna preciserar villkoren för kommersiell verksamhet och utarbetar policydokument kring certifiering för verksamheter i fjällen i samverkan med berörda parter.
- För att öka möjligheterna till mångbruk på statens mark föreslås att Naturvårdsverket och länsstyrelserna i samverkan med berörda parter utreder frågan inom ramen för den föreslagna resurs- och utvecklingsplaneringen i olika delar av fjällen.

De statliga markerna i fjällområdet är geografiskt, mycket omfattande – sammantaget omkring 80 000 km², ca 18 procent av hela Sveriges yta. Till områdena är knutna särskilda förpliktelser mot rennäringen. Såväl samernas som statens rättigheter är delvis oklara. På regeringens uppdrag pågår en utredning om rätten till jakt och fiske. Merparten av statens områden är miljömässigt känsliga alpina områden och rymmer flera nationalparker, naturreservat och andra värdefulla områden. Renskötseln är en integrerad del av fjällmiljön. Många aktörer på såväl lokal, regional som nationell nivå har intressen i fjällen. Eftersom staten är dominerande markägare blir det länsstyrelsernas uppgift att väga dessa mot varandra.

Förvaltningen av statens områden är idag uppdelad på skogsförvaltning, jakt- och fiskeförvaltning, naturvårdsförvaltning, renskötsel, kulturmiljövård etc. Hållbar utveckling kräver en mer samlad förvaltningsstrategi på flera nivåer. Detta är inte möjligt om inte lokala aktörer involveras i förvaltningen. Figuren ovan antyder den tyngdpunktsförskjutning som är nödvändig, från fokusering på enskilda upplåtelseformer, till lokalt förankrat mångbruk. En inriktning måste vara att uppnå en samförvaltning, men vägen dit är lång och innan den är möjlig måste en enighet uppnås om de mål som parterna vill uppnå. Utan gemensamma målbilder är inte samförvaltning möjligt.

Flera specialfrågor behöver lösas. En sådan är avsaknaden av tydliga regler för kommersiell verksamhet, vilket innebär problem när företag tänjer på gränserna för vad som är tillåtet. För att skapa tydliga regler avser länsstyrelserna att i samverkan med berörda parter

- precisera villkoren för kommersiell verksamhet samt
- utarbeta policydokument hur certifiering ska hanteras för verksamheter i fjällen.

Ökade möjligheter till mångbruk på statens mark måste anpassas till förutsättningarna och syfte i respektive område och förslås utredas inom ramen för föreslagen resurs- och utvecklingsplanering i olika delar av fjällen.

► Kompletterande förslag för Norrbotten

Kompletterande förslag för Norrbottens län

- För bättre vård och skötsel av de leder, broar och andra anläggningar som staten har ansvar för i fjällområdet föreslås att berörda myndigheter i samråd med bl a fjällkommuner och samebyar gör en genomgång av vilka anläggningar som ska finnas kvar. För dessa anläggningar bestäms hur driftsformerna ska se ut. I de fall driftsresurser inte finns bör anläggningar avvecklas. Ansvar länsstyrelsen.
- För en hållbar utveckling föreslås att Fjälldelegationen initierar en översyn av skillnaderna mellan fjällänens tillämpning av lagstiftning som gäller för rörligt friluftsliv och kommersiell verksamhet i fjällen. Därefter föreslås länsstyrelsen i Norrbotten i samarbete med fjällkommunerna utarbeta ett policydokument för rörligt friluftsliv och kommersiell verksamhet i länets fjällområde. Ansvar länsstyrelsen.

Anläggningar i fjällen

I fjällvärlden finns ett bestånd av anläggningar med olika bakgrund. De huvudsakliga kategorierna är anläggningar för rörligt friluftsliv eller för rennäringens behov. De anläggningar som är avsedda för det rörliga friluftslivet har betydelse för besöksnäringen både lokalt och regionalt. Det rör sig om turiststugor, sommar- och vinterleder, skoterleder, rastplatser och andra inrättningar. Anläggningarna har byggts upp under en lång följd av år med både statlig, kommunal och privat finansiering. I många fall har de byggts upp med statliga arbetsmarknadspolitiska medel. Det är inte ovanligt att ansvaret för sådana anläggningar efter att de inrättades gått över till kommunerna.

Resurserna för drift och underhåll, står inte i relation till anläggningsbeståndets omfattning. Länsstyrelsen har genomfört ett omfattande karläggningsarbete inom ramen för projekt RUSTA, och man har redovisat resultaten och behoven för regeringen vid flera tillfällen. På grund av ny trend med kortare endagsturer kan det även finnas behov av nya leddragningar eller anläggningar. Ett ställningstagande krävs av berörda myndigheter vilken infrastruktur och vilka anläggningar som ska finnas kvar, samt driftsformerna för dessa. I de fall driftsresurser inte finns, bör anläggningar avvecklas.

Fjällkommunerna framhåller att det är nödvändigt att de områden som avsatts till nationalparker och naturreservat vårdas på ett sådant sätt att upplevelsevärdet består. Man upplever idag att detta eftersätts på ett anmärkningsvärt sätt. Detsamma gäller skoterleder, vandringsleder, rastplatser och raststugor som byggts upp med statliga medel. Man får på kommunalt håll mycket klagomål i dessa frågor. Det krävs att medel skjuts till för långsiktigt underhåll av befintliga leder och anläggandet av nya leder.

Det finns för samebyarna behov av medel till nedtagande och bortforsling av gamla anläggningar som inte används längre. Länsstyrelsen verkar för att medel till detta tillförs och man har skrivit till regeringen om detta.

Policydokument för rörligt friluftsliv och kommersiell verksamhet i Norrbottensfjällen

För att uppnå en hållbar utveckling i fjällen förslås att Fjälldelegationen initierar en översyn av skillnaderna mellan fjällänens tillämpning av lagstiftning som gäller för rörligt friluftsliv och kommersiell verksamhet i fjällen. Fjälldelegationen har redan påbörjat en utredning när det gäller jakt och fiske. Utifrån denna översyn föreslås att ett lokalt och regionalt förankrat policydokument utarbetas.

I det länsgemensamma förslaget om ett policydokument kring certifiering för kommersiella verksamheter bör miljöfrågor som energianvändning, avfallshantering och avloppsanläggningar ingå.

Insatsområde 4. Infrastruktur och kommunikationer – förslag för hela fjällområdet

Förslag riktat till regeringen i Länsgemensamt Fjällprogram

- För att uppnå uppsatta mål för vägnätet 2004-15 är det viktigt att regeringen anslår tillräckliga medel i de årliga budgetarna.
- För att skapa förutsättningar för en bra vägstandard på det statsbidragsberättigade enskilda vägnätet föreslås att regeringen beslutar om ökade insatser för investeringar, drift och underhåll.
- För att ge boende, näringsliv och besökande tillgång till allmänna kommunikationer föreslås regeringen ge möjligheter för en förbättring enligt förslag i Kollektivtrafikkommitténs slutbetänkande.
- För att förbättra mobiltelefonnätet i fjällområdet föreslås att regeringen gör särskilda insatser.

Vägnät

Bristande kvalitet på vägnätet hindrar förutsättningarna både för boende och för näringsliv. Enligt Vägverket kommer beslutade planeringsramar för perioden 2004-15 för att vidmakthålla och utveckla vägtransportsystemet att skapa utrymme för åtgärder som ger medborgare och näringsliv en rad förbättringar. Två viktiga mål har stor betydelse för gles- och landsbygder. Det första är att senast år 2007 ska lätta fordon (under 3,5 ton) kunna komma fram på alla statliga vägar året runt. Det gäller även på statliga grusvägar under tjällossning. Viss tyngre nyttotrafik som skolbussar och mjölkbilar ska få köra på dessa vägar. Att nå detta mål är mycket viktigt för boende och näringslivet, inte minst för turismen. Det andra målet är att bärigheten för tung trafik ska förbättras. För att uppnå dessa mål är det viktigt att staten anslår tillräckliga medel i de årliga budgetarna.

22 kommuner från Göteborg i söder till Karesuando i norr samarbetar i föreningen via Lappia om att riksväg 45 ska få Europastatus. Vägverket utreder frågan. Då vägen har stor betydelse för turisttrafiken till och från fjällområdet anser länsstyrelserna det angeläget att förbättra standarden på vägens norra delar.

För att skapa förutsättningar för en bra vägstandard även på det statsbidragsberättigade enskilda vägnätet och utan orimligt hög belastning för boende, näringsliv och kommuner bör statens insatser öka för investeringar, drift och underhåll på det enskilda vägnätet.

Allmänna kommunikationer

För att ge boende, näringsliv och besökande tillgång till allmänna kommunikationer behövs lokalt anpassade transportlösningar. Dessa bör även innefatta gods- och varutransporter. I Kollektivtrafikkommitténs slutbetänkande "Kollektivtrafik med människan i centrum" ges ett antal förslag på hur man kan förbättra kollektivtrafiken i s k trafiksvaga områden t ex med anropsstyrd trafik och statliga bidrag.

Inlandsbanan är en för fjällområdet viktig pulsåder som bör utvecklas. Godstrafiken på banan och persontrafiken sommartid har stora miljömässiga fördelar.

Mobiltelefonnät

Länsstyrelserna i Västerbotten och Norrbotten har i skrivelse 2004-11-17 till ledningen för Telia Sonera AB påtalat behovet att företaget uppfyller tidigare löften om utbyggnad av mobilnätet vid företagsetableringar. Mätningar i länen visar stora brister i nuvarande GSM-nät. Frågan är om dessa på kort sikt kan förbättras så att biltestverksamhetens och gruvnäringens behov i obebyggda områden kan tillgodoses.

Befintliga gruvor och befintlig testverksamhet har idag tillgång till optisk fiberkabel. För att möjliggöra regional utveckling och komplettera länsstyrelsernas initiativ till fungerande data- och telekommunikation i områden för företagsetableringar anser länsstyrelserna att man inte ska behöva vänta på det digitala 450 nät som beräknas vara på plats tidigast år 2007. Näringarnas behov måste täckas snarast.

► Kompletterande förslag för Norrbotten

Kompletterande förslag för Norrbottens län

- Samverkansprojekt föreslås kring Kvikkjokksvägen och Vägen Västerut med upprustning av vägar, rastplatser, skyltning mm.
- Åtgärder i infrastrukturplanerna genomförs.

Kommunikationer

När det gäller kommunikationer är det väsentligt att såväl vägnät som flygförbindelser håller en hög kvalitet. Även en bra turtäthet för tåg- och busstrafik har betydelse för tillgängligheten till länet. Besöksnäringen är beroende av fjällflyget för att kunna erbjuda spännande och intressanta aktiviteter. Fjällflygets möjligheter att utvecklas måste säkerställas. Åtgärderna i infrastrukturplanen måste genomföras.

Samverkansprojekt

I ett pågående samverkansprojekt som tar ett helhetsgrepp kring de värden som finns längs vägen mellan två världsarv – Gammelstad kyrkby och Laponia ingår Vägen Västerut fram till Stora Sjöfallet. Det handlar bl a om upprustning av rastplatser, informationsplatser, utsiktsröjning och landskapsvård. Ett liknande samverkansprojekt föreslås kring Kvikkjokksvägen med upprustning av vägen, rastplatser, skyltning mm. Det är viktigt att påskynda processen att Ritsemvägen blir allmän väg.

Mobiltelefoni och bredband

En annan viktig infrastruktur inom kommunikationsområdet är mobiltäckning och internet. Om kommunikationerna är undermåliga för länet kan tillväxtförväntningarna inom t ex besöksnäringen knappast infrias. En heltäckande mobiltelefoni- och bredbandsutbyggnad som når samtliga medborgare är en viktig demokratifråga och dessutom central för möjligheterna att utveckla glesbygdsnäringsarna.

► Insatsområde 5. Företagande, entreprenörskap och kompetensutveckling - förslag för hela fjällområdet

Förslag riktat till regeringen, länsstyrelserna och kommunerna i Länsgemensamt Fjällprogram

- För att stimulera entreprenörskap och kompetensutveckling föreslås att regeringen, länsstyrelserna och kommunerna genomför olika insatser som t ex mentorskap, entreprenörskola, studieresor. Särskilda insatser är viktiga för att stödja koordinering av besöksnäringen på olika destinationer. Även insatser för rennäringens utveckling inom vidareförädling och samiskt turistföretagande behövs. De ovan redovisade insatserna föreslås inordnas i det nationella entreprenörskapsprogram som NUTEK har fått i uppdrag av regeringen att genomföra.

Förslag riktat till Jordbruksverket i Länsgemensamt Fjällprogram

- För att rädda fjälljordbruket föreslås att Jordbruksverket tar initiativ till ett projekt med syfte att öka lönsamheten och framtidstron för befintliga företag i fjällen. I projektet bör behovet av extra stödinsatser särskilt studeras.

Entreprenörskap och kompetensutveckling måste stimuleras för att utveckla konkurrenskraftiga verksamheter och ingå i utbildningssystemet. Utan företagare skapas ingen hållbar tillväxt.

Myndigheter och organisationer kan främja positiva attityder till entreprenörskap genom flera insatser. Mentorskap för företagsledare i mindre och medelstora företag är ett gott stöd för företagare som ofta jobbar ensamma och utan stöd från andra. Enkel och avgiftsfri entreprenörskola kan skapa nätverk om den inte enbart riktar sig till arbetslösa. Studieresor som skapar nätverk ger kunskaper och tillför växtkraft hos enskilda entreprenörer. Kreativa idéer kan matchas mot rätt personer för att utveckla dessa. Besöksnäringen kan bjuda in duktiga företagsledare från andra branscher att lära av och utvecklas med, studera andra branscher för att se och lära.

Besöksnäringen behöver koordinatörer på destinationerna. Varje destination har behov av en samlande person/organisation som med gemensamma insatser utvecklar destinationen tillsammans med näringslivet. Utpekat ansvar för korrekt beslutsunderlag i form av marknadsanalyser, attitydundersökningar etc är en nödvändighet för både besöksnäringen och offentliga myndigheter bland annat för att undvika felsatsningar.

Rennäringen har goda utvecklingsmöjligheter bland annat inom den egna vidareförädlingen av renkött som innebär större kontroll över produktionskedjan. Verksamheten är i behov av stöd och insatser för att vidareutvecklas.

Samiskt turistföretagande bedöms ha särskilt goda utvecklingsförutsättningar och tillföra fjällen internationell attraktionskraft. Särskilda insatser föreslås för att stimulera utvecklingen av samiskt turistföretagande. Förutom att utveckla entreprenörskapet prioriteras samverkan med samebyn och möjligheten för icke-renskötande samer att bedriva samiskt turistföretagande.

De ovan redovisade åtgärderna föreslås inordnas i det nationella entreprenörskapsprogram som NUTEK har fått i uppdrag av regeringen att genomföra.

Fjällnära jordbruk bedrivs av relativt få aktiva bönder. Utan jordbruk med djurhållning växer det öppna landskapet igen, biologisk mångfald minskar och besöksnäringens förutsättningar påverkas negativt. Nuvarande aktiva lantbruksföretag är viktiga för området och behöver stöd för att öka lönsamheten och förbättra framtidstron så att nästa generation är beredd att ta vid.

Det normala stödet bedöms inte vara tillräckligt för att rädda fjälljordbruket. Ska detta överleva, vilket är angeläget för miljön, fordras extraordinära stödinsatser. Jordbruksverket föreslås därför ta initiativ till ett projekt med syfte att öka lönsamheten och framtidstron för befintliga företag i fjällen så att fortsatt drift säkerställs. Det kan ske genom utveckling av befintlig verksamhet, ökat inslag av kombinerade verksamheter inom turism etc. Det är dessutom angeläget att öka samverkan mellan befintliga företag som ofta befinner sig långt från varandra och är i behov av stimulerande utvecklingsmiljö. I projektet bör behovet av extra stödinsatser särskilt studeras.

Insatsområde 6. Offentliga regelverk och myndighetsutövning – förslag för hela fjällområdet

Förslag riktat till regeringen i Länsgemensamt Fjällprogram

- För att miljömåls- och tillväxtarbetet ska närma sig varandra förslås att regeringen ger länsstyrelserna samt i Dalarnas län även Region Dalarna i uppdrag att utarbeta tydliga regionala mål för social och ekonomisk hållbar utveckling.
- För att identifiera hindrande bestämmelser och ge förslag till ändringar för renägare, ägare av jordbruksfastigheter, små livsmedelsproducenter och företag som bedriver naturturism i liten skala föreslås regeringen tillsätta en arbetsgrupp med representanter för berörda verksamhetsutövare, kommunala, regionala och centrala myndigheter.
- För att annan än polisen ska kunna utöva tillsyn i kommunala regleringsområden för skotertrafik bör regeringen genomföra föreslagna regeländringar för naturvårdsvakter.
- För att minska störningar för rennäringen i anslutning till en del turistorter och längs vissa vandringsleder föreslås att regeringen utreder möjligheten att ge länsstyrelsen rätt att under kortare perioder begränsa rätten att beträda område.

Komplettering av nationella och regionala mål

Kunskapsområdet Hållbar utveckling är svagt genomarbetat på nationell och regional nivå. Miljödri-ven och naturanpassad näringslivsutveckling kan stärka fjällens miljöprofil och ge synergieffekter. Inriktningen minskar risken för konflikter mellan hållbarhetsbegreppets tre dimensioner.

Nationella och regionala miljömål avser bevarande och skydd av värdefulla natur- och kulturmiljöer. Dessa bör kompletteras med konkreta mål för övriga dimensioner av hållbarhet så att även de kan beaktas. Genom att låta miljömåls- och tillväxtarbetet närma sig varandra och skapa lokala och regionala arenor för integrerat hållbart utvecklingsarbete, kan näringsintressen i högre utsträckning gå hand i hand med natur- och miljöintressen.

Länsstyrelserna och i Dalarna regionen föreslås i arbetet med regionala utvecklingsprogram (RUP) eller motsvarande utarbeta tydliga mål för social och ekonomisk hållbar utveckling som komplement till miljömål. Det bedöms särskilt betydelsefullt för fjällen där sambandet mellan användningen av naturresurser, markanvändning, sysselsättning och förutsättningar för överlevnad och utveckling är tydligt. Alla dimensionerna på hållbar utveckling måste beaktas för att bevara fjällens särart samtidigt som resurser används för att skapa lokala arbetstillfällen så att befolkningen kan bo kvar på lång sikt.

Areella näringar, livsmedelsproduktion och naturturism

Livsmedelshygieniska och andra villkor för renägare, ägare av jordbruksfastigheter, små livsmedelsproducenter och företag som bedriver naturturism försvårar och hindrar ibland utveckling och tillväxt. De måste ta hänsyn till många regelverk som ofta är utformade för verksamhet i större skala. I allmänhet finns inte utrymme för tolkning som är relevant för småskalig verksamhet. Bland annat

bör reglerna för småskalig, lokal slakt ses över. Nuvarande regler tvingar fram långa transporter till godkända slakterier, vilket ekonomiskt försvårar för både rennäringen och fjälljordbruket.

Enligt rennäringslagen får samebyn inte driva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel. I förslaget till ny rennäringspolitik (SOU 2001:101) föreslås att denna verksamhetsbegränsning tas bort. Det är viktigt att frågan utreds, både av sysselsättnings- och näringsmässiga skäl, men även av jämställdhetsskäl.

För att identifiera hindrande bestämmelser och ge förslag till ändringar bör regeringen tillsätta en arbetsgrupp med representanter för berörda verksamhetsutövare, kommunala, regionala och centrala myndigheter.

Skogsbruk

Skogsnäringen är en av viktigaste näringarna i landet. Skogsbruket och möjligheterna att på ett långsiktigt hållbart sätt nyttja skogsresursen är av stor betydelse också för fjällregionen. Det är viktigt att det går att bedriva skogsbruk i fjällregionen på ett sådant sätt att de människor som lever där kan få en utkomst, samtidigt som miljövärdena bevaras. Skogsbruket kan med fördel bedrivas som ett "kontinuitetsskogsbruk" där bruk och bevarande kan förenas på ett bra sätt. För att göra det möjligt för fjällbon att överleva, är kombinationssysselsättning med olika näringar viktigt. Villkoren för transportsystemen måste vara sådana att skogsbrukets möjligheter att verka säkras.

Kommunala regleringsområden för skotertrafik och skoterledsavgift

Regeringen bör genomföra föreslagna regeländringar för naturvårdsvakter så att annan än polisen kan utöva tillsyn i kommunala regleringsområden för skotertrafik. Behovet har framförts bland annat av Fjälldelegationen. Samtliga länsstyrelser anser det dessutom angeläget att införa någon form av generell skoterledsavgift. Kanalisering och styrning av skotertrafik är viktig i arbetet med hållbar utveckling i fjällen.

Förslag riktat till Naturvårdsverket i Länsgemensamt Fjällprogram

- För att klargöra förutsättningarna för att bedriva kommersiell verksamhet på statlig och privat mark föreslås regeringen ge Naturvårdsverket i uppdrag att i samarbete med turistnäringen förtydliga regelsystemet. I uppdraget bör ingå att tydliggöra eller föreslå regler som gör det möjligt att avgiftsbelägga t ex skidåkning i anlagda spårssystem.

Allemansrätt

Naturvårdsverket har tidigare behandlat kommersiell användning av allemansrätten. På verket hemsida och i broschyrer ges information om turism och allemansrätt. Trots detta finns osäkerhet om vad allemansrätten innebär och hur allemansrättslig mark kan användas kommersiellt.

För att klargöra förutsättningarna för att bedriva kommersiell verksamhet på statlig och privat mark föreslås Naturvårdsverket få i uppdrag att i samarbete med turistnäringen förtydliga regelsystemet. I uppdraget bör ingå att tydliggöra eller föreslå regler som gör det möjligt att avgiftsbelägga t ex skidåkning i anlagda spårssystem.

I anslutning till en del turistorter och längs vissa vandringsleder kan det rörliga friluftslivet ibland innebära avsevärda olägenheter för renskötseln. Renarna får inte nödvändig ro för kalvning och betning. Möjligheterna bör utredas att ge länsstyrelsen rätt att under kortare perioder begränsa rätten att beträda område om det behövs för att minska stressen på kalvande vajor och ge renarna ro att beta.

► Kompletterande förslag för Norrbotten

Kompletterande förslag för Norrbottens län

- Tvärsektoriellt arbete på länsstyrelsen utvecklas genom Samverkansgrupp för markfrågor och Samverkansgrupp för hållbar utveckling som etablerats. Ansvar länsstyrelsen.
- Kopplingen mellan Tillväxtprogram och Fjällprogram ingår i länsstyrelsens ordinarie verksamhet. Ansvar länsstyrelsen.
- Inom länsstyrelsens miljömålsarbete ska tidsatta åtgärder med genomförandeplan tas fram för de regionala miljömålen. Utåtriktad verksamhet ska prioriteras. Ansvar länsstyrelsen.
- Skötselplaner för nationalparker och naturreservat ovan odlingsgränsen ska tas fram. Ansvar länsstyrelsen.
- Översikt över gällande regleringar som berör fjällområdet bör tas fram av länsstyrelsen. Ansvar länsstyrelsen.
- En samlad översyn över formerna för rovdjursförvaltningen inom renskötselområdet bör genomföras i partnerskap. Ansvar länsstyrelsen.

- Länsstyrelsen ska verka för att Fjälldelegationen uppmärksammar regeringen på problemet med barmarkskörning och behovet av en översyn av påföljderna av gällande reglering samt en översyn av de olika näringarnas sätt att nyttja fyrhjulingar i sin verksamhet. Ansvar länsstyrelsen.

Rovdjursförvaltning

Den gällande svenska rovdjurspolitiken är relativt ny. Det råder fortfarande motsättningar kring politikens inriktning och formerna för den regionala rovdjursförvaltningen. Länsstyrelsens bedömning är att en samlad översyn över formerna för rovdjursförvaltningen inom renkötselområdet bör genomföras i partnerskap mellan Sametinget, SSR, länsstyrelsen och Naturvårdsverket. Översynen bör hantera frågor som formerna för skyddsjakt och i vissa fall decimering, toleransnivåer för rovdjursstammarna samt hur en samförvaltning av rovdjursstammarna ska kunna uppnås. En viktig del i översynen måste vara att de av riksdagen fastställda målen för rovdjurspolitiken ligger fast, men att formerna kan utvecklas i samarbete. Länsstyrelsen har i olika sammanhang tagit initiativ för att föra utvecklingen i denna riktning. Det är av stor betydelse att samsyn nås om det framtida arbetet med rovdjursförvaltning.

Tjuvjakt förekommer på samtliga rovdjur i länet och den hotar rovdjurens överlevnad här. Sedan ett par år tillbaka arbetar länsstyrelsen för att öka tillsynen i fjällvärlden. Ansvariga förvaltningsmyndigheters möjligheter att medge specifik skyddsjakt på problemdjur minskar om den illegala avgången är hög. Den illegala jakten minskar även tilldelningen vid den generella skyddsjakten. Detta kan på ett avgörande sätt begränsa förutsättningarna för den regionala rovdjursförvaltningen.

Gabna sameby framför att det bör övervägas om ny rovdjurspolitik bör införas. Antalet järv och lo har ökat väsentligt under de senaste åren och de skador de åsamkar rennäringen är svåra att definiera. Det är dock uppenbart att tillgången på för mycket rovdjur i renkötselområdet klart är ett hot för en hållbar utveckling av rennäringen.

Jokkmokks kommun finner det orimligt att rennäringen i så stor utsträckning får ta ekonomiskt ansvar för statens rovdjurspolitik. Jokkmokks kommun anser att det krävs en radikal förändring av ersättningssystemet för rovdjur förslagsvis genom att staten med generösa ekonomiska incitament till rennäringen och samerna motiverar möjligheter att bibehålla en rimlig rovdjursstam i länet.

Barmarkskörning

I Norrbottensfjällen har barmarkskörning med terrängfordon som motorcyklar och fyrhjulingar åsamkat stora och svåråtkäta skador. Länsstyrelsen ska verka för att Fjälldelegationen uppmärksammar regeringen på problemet och behovet av en översyn av påföljderna av gällande reglering samt en översyn av de olika näringarnas sätt att nyttja fyrhjulingar i sin verksamhet.

Insatsområde 7. Kunskapsuppbyggnad – förslag för hela fjällområdet

Förslag riktat till regeringen i Länsgemensamt Fjällprogram

- För en fortsatt kunskapsuppbyggnad om fjällområdet och dess förutsättningar för hållbar utveckling föreslås nedanstående insatser.

Långsiktig turismforskning vid ETOUR

Verksamheten vid det nationella forskningsinstitutet på Mittuniversitetet i Östersund bör långsiktigt tryggas och stärkas. Institutet bidrar genom sin forskning med värdefull kunskap om turism. Forskningen, som fokuserar på att utveckla platser och regioner till attraktiva och väl fungerande besöksmål, har stor betydelse för besöksnäringens utveckling i landets fjällområde.

Mångvetenskapligt centrum vid Vindelfjällens forskningsstation

I fjällen finns flera forskningsstationer, samtliga med naturvetenskaplig inriktning. Behovet är stort av kompletterande kunskap och insikt som kan bidra till helhetssyn på hållbar utveckling i känsliga och glest bebodda fjällområden. Möjlighet saknas till långvarigt samarbete och samverkan mellan forskare, förvaltare och användare av naturresurser. Länsstyrelserna föreslår att en bestående mångvetenskaplig forsknings- och mötesplats etableras vid Vindelfjällens forskningsstation i Västerbotten.

Åjtte Svenskt Fjäll- och samemuseum

Huvud- och specialmuseiverksamheten samt informationscentrum för fjällturismen vid Åjtte i Jokkmokk bör stärkas. Huvudverksamheten omfattar forskning, dokumentation och information om den samiska kulturens utveckling och samiska traditioner. Specialverksamheten dokumenterar och

spriker kunskap om fjällens natur- och kulturhistoriska utveckling, samspelet mellan naturens förutsättningar och miljöns användning från ett riksperspektiv. Informationscentrum bör marknadsföra fjällområdet ur ett hållbarhetsperspektiv.

Inventeringar av kulturmiljövärden

Kunskapen om kulturmiljövärden behöver kompletteras för att områden med höga natur- och kulturmiljövärden ska ha ett långsiktigt skydd år 2010. Fortsatt fornminnesinventering bör genomföras enligt Riksantikvarieämbetets förslag. Inventeringar föreslås även av kulturmiljöer i nationalparker och naturreservat.

Genomförande av samebyarnas miljö- och terrängkörningsplaner

I ett antal samebyar har arbetet med att ta fram miljöplaner och terrängkörningsplaner inletts. Det är angeläget att detta arbete kan genomföras i samtliga av landets samebyar. Samebyar bör ges möjlighet att söka finansiella resurser för detta ur statsbudgeten, anslaget Främjande av rennäringen.

Förslag riktat till Mistra i läns-gemensamt Fjällprogram

- För att FjällMistras verksamhet ska kunna fortsätta föreslås att Mistra anslår medel för detta.

Fortsatt FjällMistra

Inom FjällMistraprogrammet åren 1999-2006 har många projekt om fjällmiljön genomförts med natur- och samhällsvetenskaplig inriktning. Forskningen har fokuserat på att ta fram användaranpassad kunskap för förvaltningen av naturresurser. Arbetet har tillfört kunskaper och byggt upp ett omfattande nätverk av aktörer. Det är ännu oklart hur forskningsresultaten ska fångas upp.

Förslag riktat till Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet i Läns-gemensamt Fjällprogram

- För att täcka kunskapsluckor om miljöns tillstånd föreslås att Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet utarbetar ett gemensamt program för kunskapsuppbyggnad om fjällens natur- och kulturmiljö.

Program för kunskapsuppbyggnad om fjällens natur- och kulturmiljö

För att täcka kunskapsluckor om miljöns tillstånd som beskrivs i regionala miljömålsrapporter och utvärderingar av miljömålen bör utarbetas ett läns-gemensamt program för kunskapsuppbyggnad om fjällens natur- och kulturmiljö.

Förslag riktat till Naturvårdsverket och Statens lantbruksuniversitet i Läns-gemensamt Fjällprogram

- För att följa förekomsten av skador på mark med hjälp av satellitbaserad fjärranalys föreslås att Naturvårdsverket och Statens lantbruksuniversitet skapar praktiska förutsättningar för att använda metoden regionalt och nationellt.

Metodutveckling för mätning av markskador

Metodutveckling har påbörjats för att följa förekomsten av skador på mark med hjälp av satellitbaserad fjärranalys. Praktiska förutsättningar måste skapas för att använda metoderna regionalt och nationellt.

Länsstyrelsernas åtagande i Läns-gemensamt Fjällprogram

- För att kartlägga av jaktens och fiskets omfattning, effekter, hotbild mm föreslås att länsstyrelsernas kartläggning fortsätter och att behovet av ytterligare insatser bedöms efter att resultaten av FjällMistras forskningsprojekt har presenterats.

Kartläggning av jaktens och fiskets omfattning, effekter, produktion, avkastning och hotbild

Viss kartläggning görs av länsstyrelserna och bör fortsätta. Behovet av ytterligare insatser bör bedömas efter att resultatet av FjällMistras forskningsprojekt har presenterats. När det gäller fisket ställer FjällMistra för närvarande samman provfiskedata från 150 röding- och öringsjöar vilka sedan kopplas samman till fisketrycket i sjöarna (mäts genom enkät till dem som använder vattnen). Man räknar med att därigenom kunna dra slutsatser om effekter på produktionen vid olika fisketryck. Rapport kommer hösten 2005.

Förslag riktat till lokala, regionala och nationella aktörer i Länsgemensamt Fjällprogram

- För att marknadsföra fjällområdet som helhet förslås gemensamma informationssatsningar i samverkan mellan lokala, regionala och nationella aktörer.

Gemensamma informationssatsningar

I samverkan mellan lokala, regionala och nationella aktörer bör gemensamma informationssatsningar genomföras kring bl a allemansrätten, statens investeringar i leder och stugor m fl anläggningar för att marknadsföra fjällvärlden som helhet.

► Kompletterande förslag för Norrbotten**Kompletterande förslag för Norrbottens län**

- Inrättandet av ett mångkulturellt forsknings- och informationscenter föreslås utredas.

Mångkulturellt forsknings- och informationscenter

Det som gör Norrbotten unikt är den mångkulturella historien med många olika kulturgrupper och näringar som kunnat samexistera. Bilden av Norrbotten som ett öde och folktomt land fram till medeltidens första fasta bebyggelse stämmer inte. Senare års inventeringar och forskning om länets förhistoria och historia är av stor betydelse för kunskapen om vårt mångkulturella kulturarv. Men det finns fortfarande ett stort behov av grundforskning, utbildning och information.

Inrättandet av ett mångkulturellt forsknings- och informationscenter föreslås utredas. Denna utredning bör göras av Luleå Tekniska Universitet, Umeå Universitet och Sametinget.

Översiktlig beskrivning av Norrbottensfjällen 2005

I beskrivningen i kapitel 4-23 redovisas förutsättningarna för en hållbar utveckling inom fjällområdet. Befintliga förhållanden och strukturer beskrivs, t ex vilka tillgångar som finns i form av infrastruktur och näringsliv, särskilda bevarandeområden för naturvård och kulturmiljövård, hänsyn till rennäring m fl näringar, förslag till näringslivsinsatser i det regionala tillväxtprogrammet och andra utvecklingsprogram.

Tyngdpunkten i beskrivningen ligger på att lyfta fram fjällens höga natur- och kulturmiljövärden som en resurs för hållbar utveckling. Beskrivningen klargör översiktligt vilka restriktioner som finns inom olika områden.

Innehållet i beskrivningen är i stort en sammanställning av befintligt material. Under rubriken till varje kapitel finns tips om hemsidor där man kan läsa mer.

Bra information och länkar finns på länsstyrelsens fjällwebb www.fjallen.nu

4 Norrbottensfjällens natur

Läs mer här:

- Länsstyrelsen i Norrbottens län www.bd.lst.se
- Fjällwebben www.fjallen.nu
- Naturvårdsverket www.naturvardsverket.se

4.1 Geografisk avgränsning

Fjällkommunerna Kiruna, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog har en areal på 65 735 km² vilket utgör nästan 70 procent av Norrbottens län. Mer än 80 procent av kommunerna ligger ovanför odlingsgränsen och ingår i det geografiska område som definieras som Norrbottensfjällen. Norrbottensfjällen har en areal av 54 165 km² vilket utgör 13 procent av Sveriges yta.

4.2 Vegetation

Norrbottensfjällen ingår i vegetationsregionerna: kalvfjällsregionen, björkskogsregionen och barrskogsregionen. Skogsgränsen ligger på ca 950 m ö h längst i söder och ca 600 m ö h längst i norr. Enstaka träd eller trädgrupper kan nå en bit upp på kalvfjället. Gränsen för de översta träderna kallas trädgränsen. I Norrbotten markeras ofta den översta trädgränsen av ridåer av fjällbjörkskog.

Den sk fjällnära gränsen som grundades på skogsodlingsgränsen började användas på 1980-talet. I den fjällnära skogen ingår både produktiv skog och barrskogsbevuxna impediment. Större delen av de fjällnära skogarna ligger ovanför odlingsgränsen, se kartan över Norrbottens fjällkommuner.

4.3 Geologi

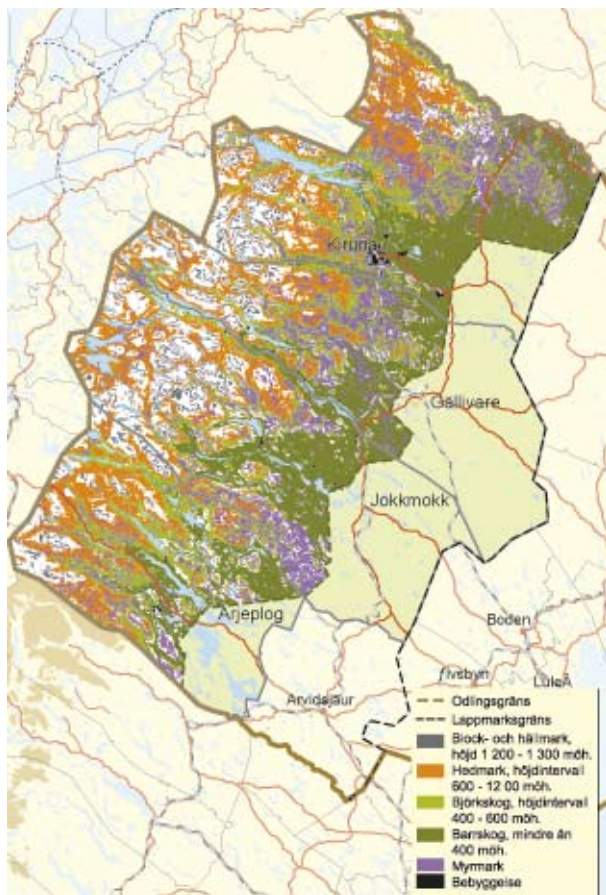
Norrbottensfjällen ingår i den skandinaviska fjällkedjan och breder ut sig inom en tio mil bred zon längs länets västra gräns mot Norge. Här finns landets största fjällmassiv av vilka Sarek och Kebnekaise (Giebnegeáisi) är de mest kända. Inom dessa områden finns landets högsta fjälltoppar samt flera stora glaciärer. I Norrbotten finns också väldiga högfjällsplatåer som exempelvis Padjelanta (Badjelánnda). Och i de östra delarna av fjällområdet breder ett område med väl avrundade lågfjäll ut sig. De dominerande bergarterna är av sedimentärt ursprung men på vissa håll tittar urberget fram. Längst i norr, från Torneträsk upp till Treriksröset, ersätts de typiska fjällbergarterna av ett 2,7 - 2,8 miljarder år gammalt urbergsområde som utgör landets äldsta berggrund.

4.4 Sjöar och strömmande vatten

Norrbottensfjällen är tillrinningsområde för Sveriges fyra nationalälvar med biflöden. Torneälven längst i norr fylls på av den stora källsjön Torneträsk och karaktäriseras av ett flackt lopp med häftig isgång. Torneälven är Östersjöområdets största kvarvarande älv med naturlig laxreproduktion. Fisket

Norrbottens fjällkommuner

Vegetationskarta över fjällkommunerna

Topografisk karta över fjällkommunerna

i älven är bra och här finns Sveriges längsta tillgängliga laxvandningssträcka i en älv. Här finns också viktiga lekområden för havsöring som vandrar högt upp i vattensystemet. Större biflöden är Lainioälven och Könkämä - Muonioälven. Kalixälven avvattnar Kebnekaisemassivet och har också rikligt med fisk. Kalixälven har flera biflöden som t ex Kaitumälven och Tarendöälven. Piteälven är mindre än de övriga fjällälvarna och är till en liten del reglerad, ca 4 procent av det vatten som rinner i älven på ett år kan sparas i vattenmagasin. Fjälltrakterna kring Adolfström och Laisvall är en del av tillrinningsområdet för den fjärde nationalälven, Vindelälven.

I fjällen finns drygt 20 000 sjöar och hundratals mil med strömmande vatten av olika karaktär. Här finns högalpina fjällrödingsjöar som är isfria bara någon vecka varje år, liksom låglänta vatten i skogslandet som domineras av abborre och gädda. Mellan dessa ytterligheter finns några av Sveriges bästa fiskevatten efter storvuxen harr och öring, samt några av landets intressantaste laxvatten. I Norrbottensfjällen finns också fisktomma sjöar där sköldbladfotingar och andra större kräftdjur kan frodas. Kräftdjuren i dessa sjöar utgör en viktig föda för fjällområdets sjö- och vadarfåglar.

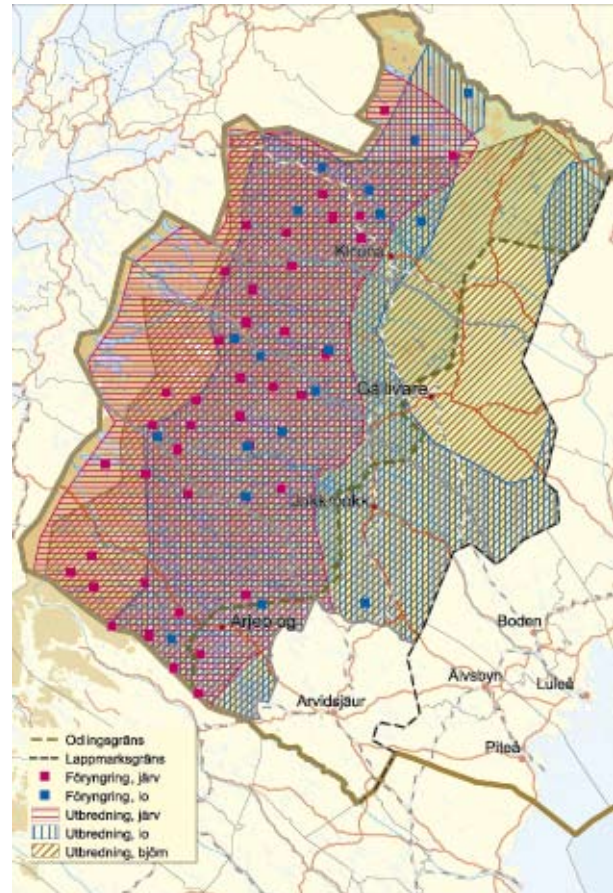
Gemensamt för de flesta fjällvattnen är att de är näringsfattiga och lågproduktiva, men undantag finns där berggrunden är kalkrik. Exempel på ett sådant område är norra delen av Padjelanta (Badjelánnda) nationalpark, där landets högsta uppmätta täthet av öringyngel påträffats.

4.5 De stora rovdjuren

Alla de stora rovdjuren finns i Norrbottens län. Lodjursstammen i länet kan uppskattningsvis omfatta ca 150-200 djur, varav de flesta djuren finns i fjällen. Länets fjäll har huvuddelen av landets järvbestånd på kanske 150, som alla finns i fjällområdet. Björnstammen uppskattas till omkring 500 djur och finns över större delen av länet, med koncentration till de centrala delarna. Länet har en stor del av den svenska kungsörnspopulationen, med minst 300 individer. Vargen har ingen fast stam här men enstaka individer kommer ibland invandrande från Mellansverige, Norge eller Finland. Länsstyrelsen ansvarar för årliga inventeringar av rovdjursstammarnas storlek och utbredning. Inventerings-

Nationalälvarnas tillrinningsområden i Norrbottens fjällkommuner

De stora rovdjurens utbredning i Norrbottens fjällkommuner samt föryngring av järn och lo under 2004

resultatet ger bland annat underlag för rovdjursersättning till rennäringen och beslut om skyddsjakt. Inventeringarna är inriktade mot att registrera antalet föryngringar för de olika arterna.

4.6 Fåglarna

Norrbottensfjällen är viktigt för många fågelarter och hyser en stor andel av den i Europa häckande populationen av många fjällarter. I den fjällnära skogen finns stannfåglar som lappmes och lavskrika. Sverige har ett stort ansvar för fjällområdets fåglar och en av Europas mest hotade fågelarter, fjällgås, finns inom området. Fåglar bidrar starkt till naturupplevelsen i området och det finns en stor outnyttjad potential för turism inriktad på fågelskådning. Men fåglarna är också inblandade i olika konflikter. Sådana områden för intressekonflikter är t ex att kungsörnen har renen som byte, omfattningen av fågeljakten och störningar av fåglar under häckningstid från turism och annan verksamhet.

5 Norrbottensfjällen kommunvis

Läs mer här:

► Fjällwebben www.fjallen.nu

5.1 Fjällen i Kiruna kommun

Kiruna är en vidsträckt kommun som har mycket varierande topografi. Nästan hela kommunen ligger ovanför odlingsgränsen och tillhör fjällområdet.

Nordligaste delen av kommunen, området nordost om Torneträsk upp till Treriksröset, utgörs av ett vidsträckt landskap. I området ingår Pältsan (Bealccan) – Måskokaisemassivet (Moskkugáisi) med högalpina blockmarker och rika fjällängar. Råstojaure (Rostojávri) ingår och Rostonsölkä som är Sveriges enda tundra och karakteriseras av arktisk ödslighet med karga fjällhedar och frodigare dalgångar

Fiskare i Råstojaureområdet. Foto: Dan Blomkvist.

Pessinki fjällurskog. Foto: Bernt Selberg.

insprängda här och där. Könkämädalgången ingår med sina varierande björkskogstyper och Tavvavuoma (Dávavuopmi) -området med sina sanddynor och vidsträckta palsmyrar. Tsáktsoplatán med sin höglätt karaktäriseras av hedar och myrar med rikligt med palsar. I Lainioälvens björkskogsområde finns ett svagt böljande landskap med gott om myrar och sjöar. Pessinki är urskogarnas, myrarnas, lågfjällens och kursudalarnas land. I området finns många fiskrika vattendrag och sjöar.

I kommunens västliga delar finns fjällurskogar längs Torne älv fram till Torneträsk och Abiskofjälens toppar och glaciärer med blomrika sluttande ängar och djupa dalgångar. Norr om Torneträsk finns en rad rundkulliga fjäll. Vadvetjåkka (Vádvecohkka) och Päivektjåkka (Beaivvecohkka) är dramatiska fjällmassiv med mäktiga branter i söder. Kebnekaise (Giebneáisi) är ett stort högfjällsområde, som sträcker sig från Lappporten (Cuonavággi) vid Abisko i norr till Stora Sjöfallet i söder, med dramatiska fjällformer med stora nivåskillnader mellan dalgång och fjälltopp. Här finns flera av de stora älvarnas källflöden.

5.2 Fjällen i Gällivare kommun

Fjällområdet inom Gällivare kommun sträcker sig över västra delen av kommunen. Fjällen är här i allmänhet höga och branta med djupa fjälldalar. De stora nivåskillnaderna gör vegetationen mycket varierad. Vid Vietas (Viedás) finns tallurskog av hög ålder som en utpost allra längst västerut. Omfattande vattenkraftsexploatering i Lilla och Stora Luleälven har skett i flera etapper och påverkat delar

På vandring långt in i Muddus myrland. Foto: Thomas Öberg.

av landskapet kraftigt. Öster om högfjällsområdet breder ett lågfjällsområde ut sig. Kaitumdalgången med de tre långa Kaitumsjöarna är ett av Kalixälvens källflöden. Sjaunja myrområde är ett eldorado för häckande fåglar. I kommunen ligger norra delen av Stora Sjöfallets nationalpark. Här ligger också norra delen av Muddus nationalpark med sina stora myrar och fina urskogar. En stor del av fjällområdet i kommunen ingår i världsarvet Laponia.

5.3 Fjällen i Jokkmokks kommun

Västra delen av Jokkmokks kommun tillhör fjällområdet. Här ligger några av de mest kända fjällområdena i Sverige, Padjelanta (Badjelánnda) nationalpark, Sareks nationalpark och södra delen av Stora Sjöfallets nationalpark. I kommunen ligger även södra delen av Muddus nationalpark. Här finns Ultevis vidsträckta, flacka gräshedsområde. Intressanta deltaområden finns i Laidare (Lájtávrr), Kvikkjokk (Guojkkajáhkå), Änok och Peuraure. Längst i söder i kommunen ligger Pärälvens milsvida fjällurskogar och Palatjåkkå och Harrevarto fjällområden. Omfattande vattenkraftsexploatering i Lilla och Stora Luleälven har skett i flera etapper och påverkat delar av landskapet kraftigt. En stor del av fjällområdet i kommunen ingår i världsarvet Laponia.

Änokdeltat vid Kvikkjokk. Foto: Thomas Öberg.

5.4 Världsarvet Laponia

Laponia är ett vidsträckt område i Gällivare och Jokkmokks kommuner som utsetts av Unesco till världsarv, läs mer i **kapitel 13**. Inom området ligger Teusadalen med ängsbjörkskog på låg höjd som övergår till högtäntängar, lågtäntängar och rishedar på allt högre höjd och med stora kontraster mellan syd- och nordsidorna. Sammanhängande fjällbarrskogar följer Stora Lulevattens och Satihaure dalgångar. Sareks högfjällsområde är unikt med alla sina mäktiga fjällmassiv med djupt nedskurna dalgångar, vidsträckt högplatåer, spetsiga toppar och omfattande glaciärer. Sarek avvattnas till Lilla Luleälvs vattensystem. Pårekslätten i söder har lavrika björkskogar och trädlösa hedar utmed sjöarna

Ultevis fjällurskog från helikopter tagen österut från Älloluokta. Foto: Frederic Forsmark.

Aktse vid Rapadeltat i början av juli. Foto: Thomas Öberg.

och Rapadalen (Ráhpavágge) med Rapadeltat är legendariska. Padjelanta (Badjelánnda) lågfjällsområde kring de stora sjöarna Virihaure (Virihávrrre) och Vastenjaure (Vastenjávrre) är mycket intressanta botaniska områden. I Padjelanta (Badjelánnda) högfjällsområde ingår Sulitelma (Sulidälbmá) och Sierkatjåkkå och några av landets största glaciärer. Tarradalen (Darrhavágge) och Tjoulavagge (Tjuoldavágge) har drivhuslika ängsbjörkskogar och Tarradalen är en av fjällvärldens botaniskt rikaste dalgångar. Sjaunjas unika myrområden och Muddus gammelskogar och stora myrar ingår också i världsarvet.

5.5 Fjällen i Arjeplogs kommun

Största delen av Arjeplogs kommun ingår i fjällområdet. Vegetationen i områdena kring Piteälvens källsjöar Pieskehaure och Mavasjaure hör till de rikaste i fjällen. I Piteälvens barrskogslandskap dominerar tallskogar med kraftiga inslag av björk. Norr om Tjeggelvas övergår den till björkskogar med inslag av tall. Pieljekaise (Bieljiigáise) är en fjällrygg med fattig rishedsdominerad vegetation. I Laisdalen ger tallskogen ett vilt intryck i den kraftigt kuperade terrängen, annars dominerar hedbjörkskogar dalgången. Arfotjärromassivet och Kustars högfjäll präglas av blockhav och kalspolade hållmarker. I Laisälvens övre delar ligger högfjället Fierras.

Tjeggelvas. Foto: Anna Berhan.

Märkforsen i Märkbergets naturreservat i Laisdalen. Foto: Thomas Öberg.

6 Norrbottensfjällens klimat och årstider

Läs mer här:

- ▶ SMHI www.smhi.se
- ▶ Sveriges nationalatlas www.sna.se
- ▶ Fjällwebben www.fjallen.nu
- ▶ Samiskt informationscentrum www.samer.se
- ▶ Naturvårdsverket www.naturvardsverket.se
- ▶ FjällMistra <http://www.fjallmistra.slu.se/>

6.1 Klimat

Som helhet har fjällkedjan ett maritimt, fuktigt klimat som orsakas av att luftmassorna över Atlanten tagit upp fuktighet i stora mängder. Varma och fuktiga luftströmmar förs från väst och sydväst in mot fjällen och när luftmassan hävs upp över fjällkedjan fälls nederbörden ut. Följden blir att delar av fjällkedjan tillhör de mest nederbördsrika områdena i landet. Men det finns stora skillnader i lokalklimatet.

Närmare 2/3 av årsnederbörden i fjällen faller som snö. Olika vind- och terrängförhållanden ger en mycket ojämn fördelning av snön. I vindblottan är marken mer eller mindre bar hela vintern och här utsätts den för kraftig vinderosion och uppfrysning. Få växter klarar den här miljön. Snölegan däremot smälter fram kanske först i juli och har mycket kort vegetationsperiod. De arter som uthärdar sådana förhållanden är ofta dvärgformade eller krypande.

6.2 Årstider i fjällen

Årstiderna i fjällen beskrivs här med utgångspunkt från renskötslårets åtta årstider.

Vår – april-maj

Vajorna kalvar under våren och i regel på samma plats år efter år. Terrängen bör vara småkuperad och skyddad från vind. Kalvningslanden finns ofta i sydsluttningar där snön först smälter undan och ger barmarksfläckar och där tillgången på bete är god. Fjölårskalven stöts bort i samband med kalvningen. Under våren består betet av en blandning av lavar, gräs, örter och löv. Renskötarna vaktar renarna så att de inte vänder tillbaka ner till skogslanden igen. Det är viktigt att skydda vajan så att hon får den ro som behövs för att hon ska kunna ta hand om sin kalv.

Den här tiden betyder snö och sol och är av många ansedd som den bästa tiden på året att besöka fjällen. På dagen värmer solen snön och nattens kyla fryser skare på ytan, perfekt för skidåkning och skoterturer och pimpelfiske på fjällsjöarna. Med tjäderspel i gammelskogen och de första blommorna i maj.

Vårsommar – juni

Försommaren är en återhämtnings- och uppbyggnadsperiod för renen. Den får beta i lugn och ro fram till den tid då mygg och värme infinner sig. Renen söker sig till björkskog, myrmarker och bäckar där grönskan kommer tidigare än på kalfjället. Ett bra försommarbete innebär att de vuxna renarna under några veckor kan börja återhämta vad de har tappat i vikt under vintern. Kalvarnas tillväxt gynnas också eftersom vajornas mjölkproduktion ökar vid ett bra bete. Även fjölårskalvarna växer snabbt under försommaren. För renskötaren är detta en tid för byggnads- och reparationsarbete av t ex hagar och byggnader.

Midnattssolen, blommande fjäll och myggen föds i mängder i juni till glädje för fåglarna. Skidåkning i Riksgränsens backar till midsommar.

Sommar – juni-juli

Renarna vandrar upp mot högfjället där det finns snö eller öppna vidder för att undgå värme och insekter. Renarna i barrskogsområdet söker sig till torra och skuggrika skogsbackar. Tillgången till bete är liten på fjälltopparna och mot kvällen när det blir svalare söker sig renarna ner i dalarna eller ut på myrarna för att beta. När det är svalt kan renarna beta hela dagarna. Svala, blåsiga och regniga somrar gynnar därför renarnas tillväxt. Sommaren är en intensiv och hektisk tid för renskötaren. Nu börjar nämligen kalvmärkningen. Renarna är spridda över olika kalfjällsområden och samlas ihop med helikoptrar och motorcyklar men också till fots.

Hjortronplockning och fiske i strömmande eller stilla vatten.

Höstsommar – augusti

Renarna betar i björkskogen och på myrarna. De har fortfarande tillgång till grönbete och äter löv, gräs och örter. Renen är också mycket förtjust i svamp. Renarna bygger nu upp det fettlager som är viktigt för att den ska överleva vintern. Det börjar bli mörkt och svalt och insekterna och värmen är inte längre lika besvärande för renarna. Under sommaren består pälsen endast av kortare täckhår vilket innebär att renen är känslig för kyla och därför i behov av skog för att finna lä och skydd mot oväder. Sarvarna betar för sig själva under sensommaren och renarna är spridda över stora områden. Arbetet med samlingar kan ta flera dagar beroende på väderlek och vindriktning. Samebyarna har flera kalvmärkningsgårdar på olika platser och de används vid olika tidpunkter beroende på varifrån renarna samlas. Dessutom kan flyttbara hagar sättas upp på snöfläckar där renarna samlats för att söka skydd mot värme och insekter. Kalvmärkningen sker oftast under natten då det är svalare.

Höst – september-oktober

Renarna finns nu i bl a lågfjällsregionen. Med frostnätterna under sensommaren försämras näringshalten i betet. Renen gräver gärna upp underjordiska delar t.ex. från vattenklöver som den äter. I oktober påverkar snön renarnas val av betesväxter och de betar främst olika marklavar. Renens brunsttid börjar under den senare hälften av september månad och dessförinnan sker den traditionella sarvslakten. Sarvarna förbrukar därefter i stort sett allt kroppsfett och även en betydande del muskelmassa under parningstiden som varar 2 till 3 veckor. Förutom att renägaren kantbevakar hjorden kan tiden ägnas åt jakt och fiske.

Myggen är borta, men knotten har tagit deras plats. Höstens klara luft och naturen brinner i de vackraste färger. Tid för att fylla vinterförråden med blåbär och lingon - älgjakt, rensläkt och höstfiske. Vita fjälltoppar i september, ordentligt med snö kan komma i oktober.

Höstvinter – november-december

När vintern kommer med snö och kyla försämras grönbetet och renen övergår gradvis till lavbete. Betet på frisk skogsmark och på myrar är viktigt eftersom det innehåller växter som fortfarande är gröna som krustätel, fårsvingel och dyfräken. Under höstvintern samlas renarna för slakt och för skiljning i vintergrupper. Huvuddelen av höstslakten sker i november -december.

Vinter – december-mars

Renarna har delats in i mindre vintergrupper som hålls åtskilda och flyttas mellan olika betesmarker under vintern. Nere på vinterlandet betar de olika vintergrupperna främst i barrskogsområdet. Betet består till största delen av olika lavar och av bärris. Tillgången på vinterbete beror inte bara på arealens storlek och lavförekomst utan i första hand på betets tillgänglighet. Till de största problemen för rennäringen hör nedisning av betesmarkerna eller hård skare. Snöförhållandena försämras på grund av stora kalhyggen med ogynnsam snökonsistens och skadat lavtäck. Bristen på hänglavar gör att näringsbrist hos renen snabbt kan uppkomma när markbetet blir oåtkomligt inom stora områden. I sådana situationer kan stödutfodring behövas för att förhindra en omfattande rendöd.

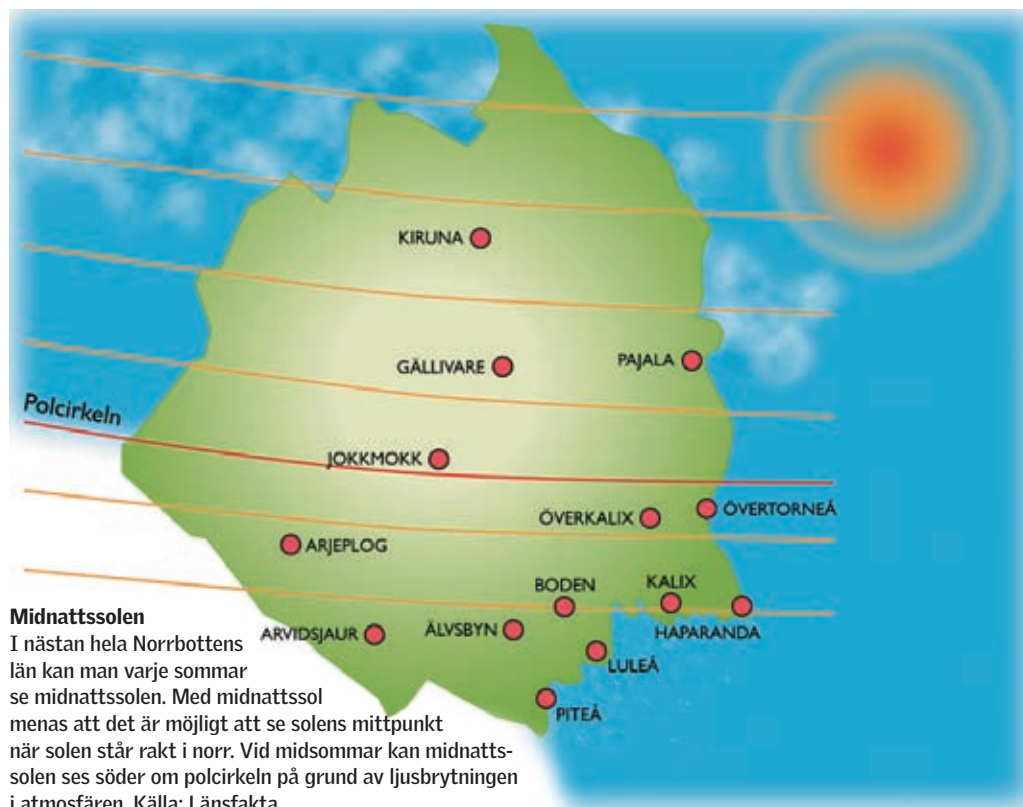
Allt stillnar. Snön lägger ett skyddande täcke över markens växter och lyser upp de mörka dagarna. Vissa dagar piskar stormen snön till ogenomtränglighet och andra dagar är det norrsken. Korta midvinterdagar med blått ljus och vackra gryningar och skymningar. Kylan kan en del dagar ligga på minus 40°, ibland ännu kallare.

Vårvinter – mars-april

Beroende på snöläge och betesförhållanden börjar flyttningen tillbaka till vår- och kalvningslandet. Vid denna tid är det oftast mycket snö och områden mot solsidan i exempelvis älvdalar och på sydsluttningar är viktiga eftersom det där blir barmark tidigt så att bete blir tillgängligt. Födan består fortfarande mest av lavar. Precis som på hösten är flyttningarna slitsamma och det är viktigt med tillgång på rastbeten. Tillgången på trädlavar är mycket viktig eftersom markvegetationen inte är tillgänglig på grund av vårens skare.

6.3 Norrsken

Norrskenet, Aurora Borealis, uppträder på himlen ofta som långa, slingrande gulgröna band som med en förvånansvärd hastighet förflyttar sig och ändrar form. Detta mystiska himlafenomen har

med sitt färgsprakande skådespel trollbundit folk i alla tider. Färgen hos norrskenet kan variera men är oftast gulgrön, men den kan också vara röd eller violett vilket är betydligt ovanligare. Det finns inget klart samband mellan väderleken och förekomsten av norrsken utan det kan förekomma oavsett väderlek. Det är endast under vinterhalvåret, september till april, som det är mörkt nog nattetid för att norrskenet skall synas klart och tydligt. I Sverige är det i Norrbotten som norrskensfrekvensen är högst och alltså där man har störst chans att se fenomenet.

6.4 Midnattssol

Större delen av Norrbottens fjällområde ligger norr om polcirkeln och man kan se midnattssolen. Området kring Kiruna har exempelvis midnattssol mellan den 27 maj och den 15 juli.

6.5 Vintermörker - vinterljus

Norrbottenfjällens nordliga läge gör att solen inte visar sig under flera veckor allra längst i norr. Men den reflekterande vita snön och solljuset som ändå finns på dagarna skapar ofta vackra färgspel över himlavalvet.

Lapporten mitt på dagen på nyårsafton. Foto: Lena Lagerstam.

6.6 Klimatförändringar

Fjällens klimat kommer att genomgå omfattande förändringar de kommande decennierna. Med stor sannolikhet går vi mot varmare tider med mer och häftigare nederbörd, kortare vinter och längre sommar. Den dominerande orsaken är de mänskliga utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser. Utan tvekan kommer dessa förändringar att påverka fjällens växter, djur och ekosystem. Självklart kommer klimatförändringen också att påverka oss människor. En uppvärmning som lär bli följden kommer att få mycket påtagliga följder för de svenska fjällen. Med ökad temperatur avancerar skogen allt högre upp mot fjälltopparna och ett par sekler in i framtiden kanske det inte finns så mycket kvar av våra dagars kalfjäll.

I mitten av 1990-talet startades SWECLIM (Swedish regional climate modelling programme). Uppdraget var att ta fram kunskaper om klimatförändringen i Norden och därmed skapa möjligheter för en diskussion kring klimatförändringen och dess följder i vår del av världen. Man har utvecklat en regional klimatmodell som används för att ta fram tänkbara förlopp (scenarier) för hur klimatet kommer att förändras i vår del av världen.

SWECLIM har beräknat hur temperatur, nederbörd, snöperiod och vegetationsperiod kommer att förändras. Preliminära resultat visar att om inget annat än klimatet påverkar så kommer trädgränsen att klättra 250—650 meter uppåt under 2000- talet. Förändringen kommer att påverka hela fjällens ekosystem. Det har visat sig att det redan har blivit lite varmare och lite kortare snöperiod, det vill säga att de trender som SWECLIM har räknat fram redan syns.

7 Norrbottensfjällens historia och kulturarv

Läs mer här:

- ▶ Länsstyrelsen i Norrbottens län www.bd.lst.se
- ▶ Fjällwebben www.fjallen.nu
- ▶ Samiskt informationscentrum www.samer.se
- ▶ Minoritetsspråk <http://www.regeringen.se/sb/d/1483/a/12607>
- ▶ Laponia www.laponia.nu, www.laponia.info
- ▶ Riksantikvarieämbetet www.raa.se

7.1 Mångkulturellt kulturarv

Kulturarvet är de samlade lämningarna av våra förfäders och förmödrars arbete och liv, tro och förväntningar. I hela fjällvärlden finns det spår och lämningar efter människor som levt före oss som jägare, fiskare, renskötare eller nybyggare eller som arbetat vid tidig gruvverksamhet.

I Norrbotten talas det sedan gammalt svenska, samiska, meänkieli och finska. Det som gör Norrbotten unikt, är den mångkulturella historien med många olika kulturgrupper och näringar som kunnat samexistera. Flerspråkigheten har medfört att samiska, finska och svenska ortnamn förekommer inom samma områden. I fjällområdet dominerar de samiska namnen och de förekommer främst som naturnamn. En stor del av de svensk- eller finskklingande namnen utgörs av antingen översatta eller kraftigt förändrade namn. De finska och svenska ortnamnen utgörs främst av bebyggelsenamn från kolonisationstiden och finns vid de stora älvarna och de större vägarna mot fjällkedjan. Järnvägs-

Vägskylt med Svappavaara på tre språk. Foto: Bernt Selberg.

stationerna vid stambanan mot Narvik och vid Inlandsbanan har i många fall helt nya svenska namn eller namn som grundar sig på översättningar från samiska naturnamn i närheten.

Sveriges riksdag har erkänt samiska, finska och meänkieli tillsammans med romani chib och jiddisch som nationella minoritetsspråk. Av dessa omfattas samiskan, finska och meänkieli genom sin historiskt sett starka geografiska tillhörighet av särskilda regionala åtgärder. Två lagar om rätt att använda samiska, finska och meänkieli i vissa situationer i kontakt med domstolar och myndigheter tillkom 2002 och i dessa lagar rubriceras vissa kommuner som förvaltningsområden för samiska respektive finska och meänkieli. Samiskan omfattas av kommunerna Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare och Kiruna medan finska och meänkieli omfattas av kommunerna Gällivare, Kiruna, Pajala, Övertorneå och Haparanda.

7.2 Ett samiskt kulturlandskap

Norrbottensfjällen är ett levande samiskt kulturlandskap och är en del av Sápmi, det samiska bosättningsområdet i Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Renen och renskötseln intar en särskilt central plats i den samiska kulturen. I renskötseln finns levande kopplingar till många kulturyttringar som tex språket, jojken, slöjden och byggnadstraditionen.

Samerna identifierar sig själva som ett ursprungsfolk i Sverige och detta har bekräftats av riksdagen 1977. Ursprungsfolk definieras som folk som härstammar från folkgrupper som bodde i landet vid tiden för fastställandet av nuvarande statsgränser och som helt eller delvis har behållit sina sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner. Avgörande är inte att dessa folk historiskt sett bott i ett visst område längre tid än andra. Det är av större betydelse att deras sociala och kulturella situation är speciell. Kontakterna mellan samerna och närliggande befolkningsgrupper har alltid varit livliga.

7.3 Förhistoria

Redan för 8-10 000 år sedan lockades människor till fjälltrakterna. De stora och många sjöarna med fina stränder var sammanbundna med vattendrag som gjorde det lätt att färdas. Här fanns också stenmaterial för verktygstillverkning. Fångst, jakt och fiske var länge de viktigaste näringarna. Älg och ren fångades med hjälp av stora system av fångstgropar. Bäver och småvilt var andra viktiga villebråd. Människorna levde i grupper och flyttade mellan olika basboplatser främst i skogslandet under året. Det var tillgången på vilt och fisk som styrde människornas flyttningar.

Kunskapsbristerna om fjällens förhistoria är stora. Under åren 1996-2002 har Riksantikvarieämbetet i samarbete med länets museer och länsstyrelse fornminnesinventerat ca 12 procent av länets fjällområden. Resultatet hittills visar på en fornlämningstäthet som är mycket hög. Totalt rör det sig om ca 7 800 fornlämningar och kulturlämningar som har registrerats, **se karta, avsnitt 13.5.1**.

De äldsta mänskliga spåren som påträffas är förhistoriska stenåldersboplatser där man kan finna avslag och redskap av kvarts och kvartsit eller andra bergarter, samt skärvstensförekomster efter eldstäder och kokgropar. Dateringarna spänner över flera tusen år och sträcker sig även in i brons- och järnålder. Förhistoriska boplatser är vanligt förekommande i skogslandet och i de fjällnära skogarna. Under fjällinventeringarna har flera boplatser påträffats även på kalfjället.

Efter flera tusen år med jakt och fiske som den viktigaste ekonomin började människan allt mer bli beroende av renen. Till en början nyttjades renarna som lockdjur vid jakt och som drag- och packdjur men allt eftersom utvecklades renskötseln, men jakt och fiske var fortfarande viktiga näringar. Från järnåldern och framåt finns spår efter de typiska eldstäder som vi känner som lämningar efter samisk renskötselkultur. Många av de lämningar som registrerats i fjällen är spår efter en äldre samisk renskötselkulturs olika yttringar: boplatser med härdar, kåtatomter, stalotomter och olika typer av förvaringsanläggningar, offerplatser med horn och mörghuvna ben av ren där renar offrats för välgång med renhjorden. Offerplatser och andra heliga platser är rikligt förekommande och är ofta lokaliserade till framträdande formationer i landskapet. De kan bestå av heliga fjäll och sjöar, men kan även utgöras av naturligt formade offerstenar eller vara belägna i klippor eller grottor.

7.4 Renskötseln i historien

Under 1600- och 1700-talen utvecklades renskötseln och tamrenen kom att bli en allt mer viktig del för särskilt fjällsamernas försörjning. Renarna vaktades dagligen och man flyttade tillsammans med hjordarna. Man fick ett mobilt levnadssätt med täta flyttningar efter renarnas naturliga betesvägar. Under 1900-talet har renskötseln successivt inriktats på köttproduktion och den tidigare sk intensiva renskötseln har sedan 1950-talet ersatts av en extensiv renskötsel med kantbevakning av hjordarna vilket inneburit att hjordarna inte behöver stå under ständig tillsyn.

Under 1960-talet började renskötseln ta hjälp av tekniska hjälpmedel som kommunikationsradio och snöskoter. Tidigare bedrevs arbetet enbart till fots eller på skidor. Efterhand har andra maskiner tagits i bruk, tex terränggående motorcyklar och helikoptrar. Utvecklingen i dag går emot att förbättra arbetsmiljön för rensköterna och minska renarnas stress i renskötseln. Miljöfrågorna blir också alltmer viktiga.

7.5 Lappskatteland

Redan på 1300-talet garanterade kungen birkarlarnas rätt att handla med samerna i lappmarken. Birkarlarna hade också rätt att ta upp skatt från samerna. Hur stor denna skatt var vet vi inte. Gustav Vasa skickade 1553 ut en fogde för att registrera skattelappar, dvs samefamiljer, i lappmarken och efter det förlorade birkarlarna skatterätten. Samefamiljer hade sina egna fiskesjöar vid mitten av 1500-talet, det kan man se i skattelängderna. Mot slutet av 1500-talet kan man se att också landområden börjar anges i längderna. En samefamilj fiskade och jagade inom ett område som kallades lappskatteland. Lappskattelanden var oftast tydligt avgränsade från varandra. Lappskattelanden togs upp i skattelängderna och 1695 upprättades en jordebok över skattelanden. Fram till 1695 hade samerna betalat personliga skatter men genom lappskattereformen infördes nu en enhetlig skatt som skulle betalas av lappbyn. Varje renskötare skulle nu skatta för sina lappskatteland, dvs den "Marck som var och en Lapp kan ha till renbete, fiskeri och diurfång".

7.6 Kolonisation av lappmarken

År 1602 föreskrev Karl IX att birkarlarna och andra köpmän inte längre skulle få bedriva handel med skinn och andra varor i lappmarken på det sätt som dittills skett. I stället skulle en marknadsplats inrättas i varje lappmark, där marknader skulle hållas två gånger om året. Endast där skulle handel med samerna få bedrivas. Samtidig beslutade kungen att kyrkor skulle byggas på dessa marknadsplatser – i Norrbotten i Jukkasjärvi, Jokkmokk och Arvidsjaur.

Fram till 1600-talet hade inlandet med de stora skogsområdena och fjällen i första hand setts som renbetesmarker för samerna. De familjevis brukade områdena för jakt, fiske och renbete beskattades av kronan och kallades följaktligen för lappskatteland. Kustens bönder hade endast enstaka jaktmarker och fisketräsk inom området. Genom att uppmuntra att fasta skattehemman anlades hoppades kronan kunna säkra tillgången på arbetskraft i de nyanlagda gruvorna. Kronans intresse för kolonisationen av lappmarkerna motiverades också av militära skäl liksom en önskan att missionera bland samerna. Till en början fanns det endast ett fåtal bofasta familjer som levde på arbete åt kyrkan eller bergverken och vid sidan om det på boskapsskötsel, jakt och fiske.

Gruv- och malmhanteringen i Norrbotten tog på allvar fart de första årtiondena efter år 1600. Under perioden 1635-1659 drevs Piteå Silververk med gruva på Nasafjäll och hytta vid Silbojokk vid nuvarande Sädvajaure. Problemen var omfattande, inte minst avseende de tunga och långa transporterna, och det ekonomiska utfallet litet. Sedan dessa anläggningar bränts ner i samband med ett norskt anfall flyttades fokus för mineralletningen norrut och redan 1661 etablerades ett nytt silververk, denna gång med gruvor i Alkavare och Kedkevare och med hytta i Kvikkjokk. Även här var problemen periodvis stora och verksamheten lades slutligen ner 1702.

Med 1749 års lappmarksreglemente öppnades rättigheterna för nybygge även för samerna och samtliga nybyggare erbjöds mellan 15 och 40 års skattefrihet. Reformen resulterade till en början inte i någon större etablering – knappast några svenska nybyggare kom från andra landskap. Däremot var många skogssamer och en del fjällsamer och fiskesamer intresserade; de tog upp nybyggen eller omvandlade sina lappskatteland till gårdsbruk, med kreatursskötsel och odling vid sidan av eller i stället för renskötsel. Den samiska nybyggesverksamheten var särskilt påtaglig i Arjeplog.

7.7 Lappmarksgränsen

Efterhand som nybyggerna spred sig norrut i lappmarken trängdes de renskötande samerna undan. Bofasta bönder vid Bottenvikskusten gjorde dessutom anspråk på jaktmarker och fiskevatten inåt landet. Då kronan både ville skydda samernas tillgång till jakt och fiske och reservera inlandet för nybyggarna, fastslogs lappmarksgränsen år 1751, **se karta, kapitel 4**. Väster om gränsen skulle bönderna från kusten inte längre få fiska eller jaga.

7.8 Odlingsgränsen

På 1800-talet tog nybyggesverksamheten ordentlig fart. Gårdar etablerades på södervända sluttningar samt på holmar och uddar i de större sjöarna. Boskapen gav huvudparten av nybyggarens försörjning vilket krävde väldiga arealer slättermark. På de små åkertegarna odlades korn och potatis, av binäringarna var särskilt fiske och skogsbruk viktiga. Etableringarna trängde med tiden allt längre in på samiska jakt- och fångstområden och intressekonflikten mellan renskötseln och jordbrukarens odling blev allt mer akut. År 1873 drogs därför odlingsgränsen upp och denna skulle skilja fjällområdet från den odlingsbara marken och därmed särskilja rennäringens och jordbrukets intressen, **se karta, kapitel 4**.

7.9 Fjällägenheter

Odlingsgränsen blev dock inte det skydd för renskötseln som det var tänkt – även efter 1873 etablerades torp och nybyggen i fjällvärlden, vissa illegalt. Somliga bosättningar ovanför odlingsgränsen

legaliserades 1915 och sammanfördes då under beteckningen fjällägenhet. Detta innebar att bebyggelsen ägdes av brukaren men marken arrenderades av staten. I några fall ägde staten såväl byggnader som mark, de så kallade norrländska fjällägenheterna. Ett av syftena med fjällägenheterna var att främja kommunikation och samfärd i avlägsna trakter. Fjällägenheterna är under avveckling som upplåtelseform i Norrbottens län och av ursprungliga 114 återstår endast fem aktiva.

7.10 Blomstring och avfolkning

En del av 1700- och 1800-talens nybyggen nedanför odlingsgränsen växte till mindre byar. Tillväxten fortsatte till 1950-talet då jord- och skogsbruket rationalisering vände utvecklingen. Idag är många gårdar öde och hela byar avfolkade, på tidigare brukade slåttermarker tränger vide och björk snabbt undan den gamla ängsmarkens arter, åkermarken förbuskas och skogen slutar sig allt tätare kring bebyggelsen.

7.11 Industrialiseringen

Under 1900-talet skedde en mer omfattande exploatering av fjällvärlden när områdets naturtillgångar kom i fokus för Sveriges industrialisering. Kiruna och Gällivares rika malmfält exploaterades, städer byggdes och transporter etablerades. Porjus kraftstation, den första av de största, byggdes vid 1900-talets början för att försörja malmbanan med kraft. Utnyttjandet av vattenkraften och etablerandet av de stora kraftstationerna efter Stora och Lilla Lule älv har förändrat delar av fjällskapet i grunden.

7.12 Turismens historia

Turismen i fjälltrakterna tog sin början i slutet av 1800-talet då kommunikationerna till länet förbättrades. Svenska Turistförening (STF) som bildades 1885 lade grunden för dagens fjällturism. De stora turistmålen var vid sekelskiftet Dundret, Sarekfjällen, Sulitelma och Stora Sjöfallet som kallades Nordens Niagara. Besökarna lockades av bergsklättring, bestigning av toppar och glaciärer, att få träffa samer och se midnattssolen. År 1889 byggdes STF:s första turiststuga, Varvekhyddan, vid foten av Sulitelma. Sedan uppfördes Tarrakaisestugan och Tarraälvyddan vid turistleden Kvikkjokk-Sulitelma. Länge trodde man att Sulitelma var fjällvärldens högsta topp.

Det var vanligt att turisterna övernattade i samevisten eller på nybyggen. Ibland fanns där speciella turistkåtor eller turistkammare. När Ofotenbanan var klar blev Kirunafjällen snabbt ett populärt turistmål. Vid Abisko och Vassijaure byggdes turiststugor. År 1906 uppfördes den första turiststationen i fjällvärlden i Abisko. För att öka framkomligheten och öka möjligheterna att nå "den orörda vildmarken" röjdes leder, broar byggdes över jokkar och myrmarker spångades. Kungsleden mellan Abisko och Vakkotavare röjs på 1920-talet.

Fjällägenheter 1995 och 2005 i fjällkommunerna

8 Fjällkommunernas befolkning

Läs mer här:

- Länsfakta www.bd.lst.se
- Glesbygdsverket www.glesbygdsverket.se

8.1 Begreppet glesbygd

I Glesbygdsverkets definition av gles- och landsbygder är möjligheten att nå service och arbete avgörande, se karta. Glesbygder har mer än 45 minuters bilresa till närmaste tätort större än 3 000 invånare. Tätortsnära landsbygder finns inom 5 till 45 minuters bilresa från tätorter större än 3 000 invånare. Tätorter har mer än 3 000 invånare. Till tätorter räknas även området inom 5 minuters bilresa från tätorten.

Tätort, landsbygd och glesbygd i Sverige enligt Glesbygdsverket 2002

8.2 Befolkning 2003

Med fjällområdets yttre avgränsning avses fjällkommunerna, vilka är Kiruna, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog. Med fjällområdets inre avgränsning avses det geografiska område som ligger ovanför odlingsgränsen. Mer än 80 procent av fjällkommunerna ligger ovanför odlingsgränsen.

I fjällkommunerna bor sammanlagt 51 550 personer vilket är ca 20 procent av Norrbottens befolkning. Av dessa bor 37 266 i tätorter med mer än 3 000 invånare. I tätortsnära landsbygd med 5 till 45 minuters bilresa till närmaste tätort bor 5 104. I glesbygder med mer än 45 minuters bilresa till tätort bor 9 180 invånare. Hela Arjeplogs kommun räknas som glesbygd.

Kommun	Glesbygd	Tätortsnära landsbygd	Tätort	Totalt
Kiruna	2 935	1 887	18 585	23 407
Gällivare	1 976	1 727	15 548	19 251
Jokkmokk	1 010	1 490	3 133	5 633
Arjeplog	3 259			3 259
Totalt	9 180	5 104	37 266	51 550

Folkmängd 2003-12-31 i fjällkommunerna enligt Glesbygdsverkets definition av glesbygd. Källa: SCB, Glesbygdsverkets bearbetning

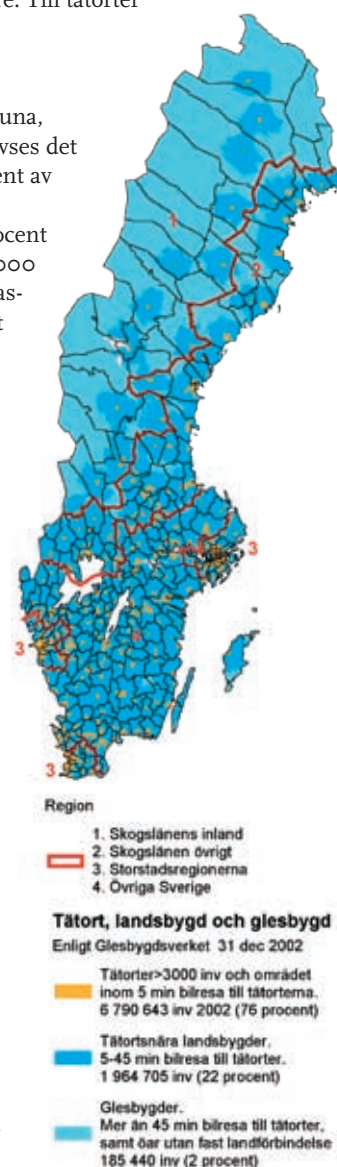
I området ovan odlingsgränsen bor totalt 23 903 människor. Här ligger Kiruna stad med sina 18 585 invånare. I tätortsnära landsbygd bor 2 354 och i glesbygd 2 964 invånare.

Kommun	Glesbygd	Tätortsnära landsbygd	Tätort	Totalt
Kiruna	1 728	1 887	18 585	22 200
Gällivare	95	385	0	480
Jokkmokk	570	82	0	652
Arjeplog	571	0	0	571
Totalt	2 964	2 354	18 585	23 903

Folkmängd 2003-12-31 ovan odlingsgränsen enligt Glesbygdsverkets definition av glesbygd. Källa: SCB, Glesbygdsverkets bearbetning

8.3 Befolkningsstruktur

Alla fjällkommunerna har ett kvinnunderskott och andelen kvinnor är lägst i Arjeplog med 48,3 procent och högst i Jokkmokk med 49,4 procent. Ovan odlingsgränsen bor 778 fler män än kvinnor så kvinnunderskottet är här ännu större, se tabellen. I riket som helhet finns ett kvinnoöverskott på 0,9 procent. Som helhet har Norrbottens län en befolkningsstruktur där andelen äldre är ungefär i nivå med genomsnittet i Sverige. Det finns skillnader mellan fjällkommunernas åldersstruktur och hur stor andelen personer som är 65 år och äldre i befolkningen. Arjeplog har högsta andelen

Kvinnor					
Ålder	Arjeplog	Jokkmokk	Gällivare	Kiruna	Kiruna tät
0-15	27	46	49	349	1 778
16-29	29	45	22	197	1 258
30-39	22	31	24	210	1 279
40-49	27	41	28	229	1 282
50-64	75	67	43	338	1 872
65-w	78	69	42	302	1 703
Totalt	258	299	208	1625	9 172
%	45	46	43	45	49

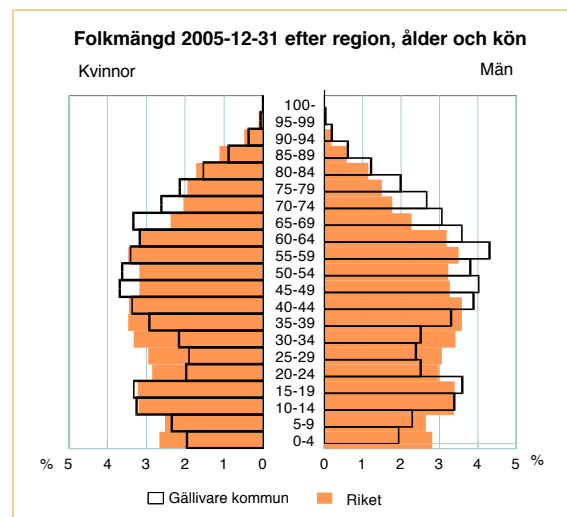
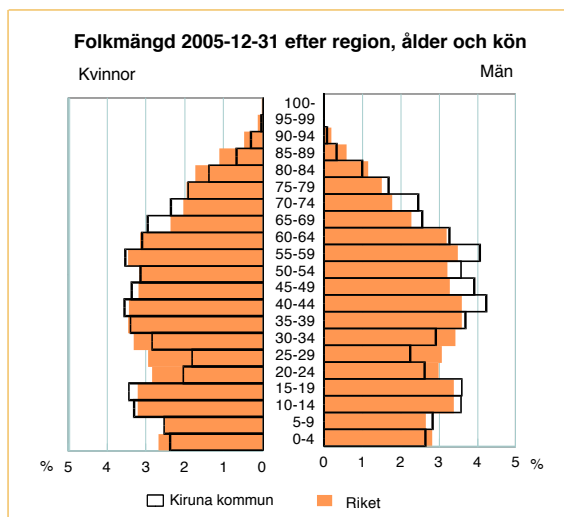
Män					
Ålder	Arjeplog	Jokkmokk	Gällivare	Kiruna	Kiruna tät
0-15	31	56	37	397	1 856
16-29	45	35	30	248	1 458
30-39	27	32	37	275	1 377
40-49	31	46	41	313	1 407
50-64	104	105	65	434	1 954
65-w	75	79	62	322	1 361
Totalt	313	353	272	1 989	9 413
%	55	54	57	55	51

Befolkning ovan odlingsgränsen 2003, uppdelad på kvinnor och män.

I Kiruna kommun är tätorten utskild. Källa: SCB, Glesbygdverkets bearbetning.

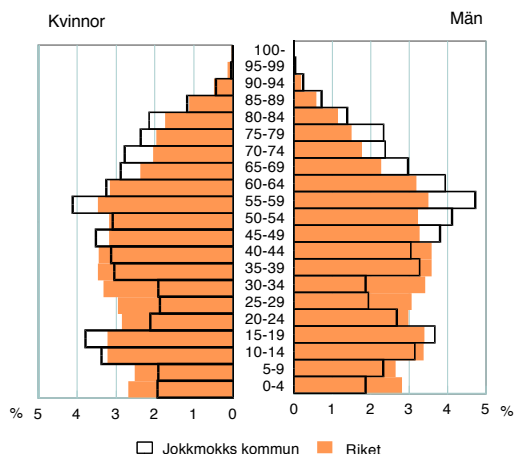
älderspensionärer med 24,5 procent av befolkningen och Kiruna har lägst med 17,4 procent. Genomsnittet för länet är 18,6 procent och för riket 17,2 procent.

I figurerna nedan kan man kommunvis utläsa befolkningens sammansättning 2005 med avseende på kön och ålder.

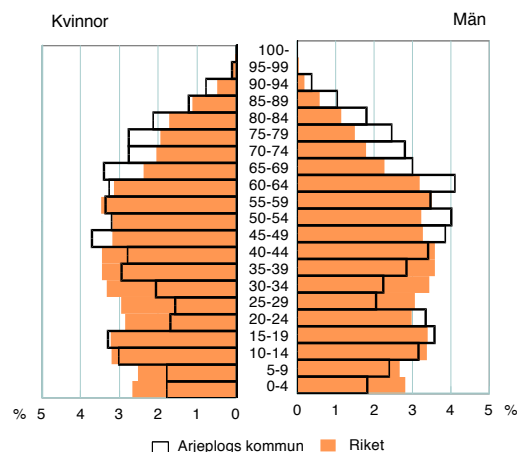

Källa: Länsfakta.

Folkmängd 2005-12-31 efter region, ålder och kön

Folkmängd 2005-12-31 efter region, ålder och kön

Källa: Länsfakta.

8.4 Befolkningsförändringar 1999-2003

Befolkningsförändringarna under de senaste fem åren visar på en minskning av antalet boende i alla fjällkommunerna. Minskningen gäller även för områdena ovan odlingsgränsen i Arjeplog, Jokkmokk och Kiruna kommuner. Gällivare har haft en liten ökning med 13 personer.

Kvinnor					
År	Arjeplog	Jokkmokk	Gällivare	Kiruna	Kiruna tät
2003	258	299	208	1 625	9 172
2002	267	302	203	1 633	9 221
2001	278	312	200	1 768	9 253
2000	303	314	196	1 659	9 534
1999	280	325	201	1 699	9 733

Befolkningsförändring för kvinnor ovan odlingsgränsen 1999-2003

I Kiruna kommun är tätorten utskild. Källa: SCB, Glesbygdsvverkets bearbetning.

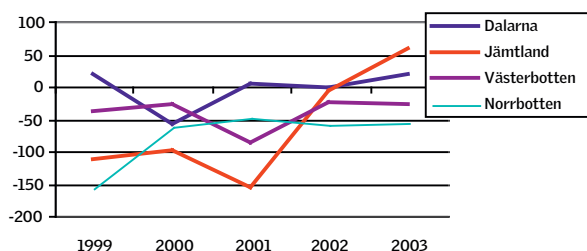
Män					
År	Arjeplog	Jokkmokk	Gällivare	Kiruna	Kiruna tät
2003	313	353	272	1 989	9 413
2002	316	352	273	2 005	9 446
2001	333	356	266	2 134	9 440
2000	355	355	260	2 015	9 811
1999	346	349	266	2 065	10 028

Befolkningsförändring för män ovan odlingsgränsen 1999-2003

I Kiruna kommun är tätorten utskild. Källa: SCB, Glesbygdsvverkets bearbetning.

8.5 Flyttning 1999-2003

Det är framförallt ungdomar som flyttar från Norrbottens län. Fler kvinnor än män flyttar från länet i åldersgruppen 18-24 år. De senaste åren har en ökning skett av antalet utflyttade till övriga län i åldersgruppen 25-29 år och då främst för männen i åldersgruppen. Befolkningsutvecklingen påverkas av in- och utflyttningar och av antalet födda och döda. Nettot för området ovan odlingsgränsen i Norrbottens fjällkommuner ligger stabilt på ca 50 personer sedan år 2000.

Nettoflyttning till/från fjällområdet år 1999-2003 fördelat på län. Källa: Glesbygdsvverket.

8.6 Andel utländska medborgare

2003 var andelen utländska medborgare för Kiruna 3,6 procent, Gällivare 2,2 procent, Jokkmokk 2,5 procent och Arjeplog 3,2 procent medan genomsnittet för kommunerna i Norrbottens län är 4,2 procent. Andelen utländska medborgare boende i Sverige ökar och samma utveckling kan ses i länet med undantag för Kiruna kommun.

8.7 Medelinkomst

Det finns stora skillnader i den sammanräknade förvärvsinkomsten för kvinnor och män. I övre Norrland (länerna Norrbotten och Västerbotten) motsvarar kvinnornas heltidslöner i genomsnitt 86 procent av männens. Både Arjeplogs och Jokkmokks kommun har 2002 en medelinkomst som ligger rejält under läns-genomsnittet för både kvinnor och män. I Kiruna ligger medelinkomsten för både kvinnor och män högt.

8.8 Utbildningsnivå

Fler kvinnor än män har högskoleutbildning både i länet och riket som helhet. 2004 har 32 procent av kvinnorna eftergymnasial utbildning och 25 procent av männen i Norrbottens län. Skillnaderna mellan kvinnors och mäns utbildningsnivå i fjällkommunerna är ännu större – medan kvinnorna ligger strax under genomsnittet för länet så ligger männen speciellt i Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog långt under. Det är genomgående fler kvinnor än män som fortsätter med studier vid universitet/högskola inom tre år efter gymnasieexamen. Andelen kvinnor i Norrbottens län som påbörjar högre studier ligger i nivå med rikets. Andelen av männen är lägre än riksgenomsnittet. Kvinnor och män utbildar sig för skilda områden inom arbetsmarknaden. De yngre väljer fortfarande lika könsbundet trots politiska strävanden mot en jämnare könsfördelning på de utbildningar där kvinnor eller män varit starkt underrepresenterade.

8.9 Kultur och fritid

Jokkmokk och Arjeplogs kommuner ligger i topp i länet när det gäller satsningar på kulturen. Studieförbunden redovisar ett stort antal kulturarrangemang. För 2003 redovisas för Arjeplog 518, Jokkmokk 361, Gällivare 272 och för Kiruna 616 olika kulturprogram som t ex föreläsningar, musik och utställningar. Åtte, svenskt Fjäll- och Samemuseum i Jokkmokk hade 59 000 besökande år 2002, och Silvermuseet i Arjeplog hade 36 000 besökande. Gällivare hembygds-museum hade 12 000 besökande.

Kommun /Region	1986	1988	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004
Arjeplog	1 015	1 077	1 012	985	946	1 899	1 567	1 624	1 625	1 685
Arvidsjaur	640	1 134	1 090	1 689	1 608	1 506	1 593	1 536	1 635	1 741
Boden	803	902	829	777	765	796	659	671	692	679
Gällivare	928	1 064	981	908	806	907	973	932	954	1 050
Haparanda	925	908	894	917	897	1 036	1 016	1 106	1 085	1 334
Jokkmokk	1 029	837	893	856	1 073	1 160	1 269	1 379	1 263	2 175
Kalix	622	646	647	980	997	1 008	1 090	1 029	1 100	997
Kiruna	942	1 061	1 088	1 045	1 034	1 034	976	1 058	1 220	1 222
Luleå	1 084	1 144	1 138	1 115	1 166	1 263	1 276	1 425	1 268	1 243
Pajala	590	629	643	628	739	1 002	909	1 093	1 281	1 192
Piteå	885	885	819	794	775	843	990	1 023	1 165	1 019
Älvsbyn	977	911	807	908	943	900	860	937	931	848
Övertorneå	927	839	844	837	820	721	537	680	569	643
Övertorneå	1 002	1 076	1 115	1 054	982	1 105	1 145	1 120	1 379	1 497
Norrbottens län	909	975	948	964	971	1 084	1 057	1 115	1 154	1 237
Riket	952	999	998	931	888	912	957	975	1 019	1 026

Kommunala driftkostnader för kultur, kr/inv, bruttokostnader, 2004 års priser. Källa: Länsfakta.

8.10 Föreningsliv

Fjällen och frågor som rör fjällen engagerar många människor, både lokalt, regionalt och nationellt. Många olika föreningar arbetar med frågor som rör fjällen, både när det gäller kultur, idrott, naturvård, turistföretagande, jakt, fiske, skoter mm. Föreningarna har en stor betydelse för att kanalisera människors intresse, skapa gemensamma mötesplatser och plattformar samt påverka olika aktörer.

8.11 Fjällen och fritiden

Fjällen har stor betydelse för norrbottningens livskvalitet och då naturligtvis speciellt för människor som bor i fjällkommunerna. Fjällen har också en mycket stor betydelse för människor som besöker området. Naturen själv är den "rekreationsanläggning" som är ojämförligt viktigast men också de

anläggningar som finns har stor betydelse. Det är vanligt att man vintertid hyr husvagnsplats och ställer upp sin husvagn hela skidsäsongen. Övriga anläggningar i de större turistorterna utnyttjas också, liksom vandringsleder, skoterleder, kanotleder och allt annat som också lockar turister till området. Det är vanligt att man strövar fritt eller åker skoter utanför etablerade leder, ofta i samband med jakt, fiske eller bärplockning. Besöksnäringens gäster följer mer ofta ledstrukturen.

De anläggningar som finns i fjällen, **se vidare kapitel 18**, har en mycket stor betydelse för både det rörliga friluftslivet och besöksnäringen men också för rennäringen genom att de skapar möjligheter att kanalisera besökarna.

En stor andel av befolkningen i Norrbottens fjällkommuner jagar och jakten ses som ett naturligt nyttjande av naturen. Jakten är främst inriktad på älg, tjäder, dalripa och fjällripa men jakt bedrivs även efter annat småvilt och efter stora rovdjur, men i mycket mindre omfattning. Älgjakten bedrivs nästan uteslutande av jägare bosatta inom fjällkommunerna och av samebymedlemmar. Älgstammen inom området är gles, beroende dels på att detta är i utkanten av det område där älg kan överleva och dels på att stammen medvetet hålls nere för att minska riskerna för skador på tallplanteringar. Sport- och fritidsfiske i fjällområdet har lång tradition och är av stort allmänt intresse.

Övernattning i fjällvärlden sker i stugor, kåtor och tält eller vintertid i fiskearkar. Av antalet taxerade småhusenheter i fjällkommunerna 2003 var 1 863 fritidshus och 11 355 helårsbostäder. I Arjeplogs kommun är mer än 30 procent av småhusen fritidshus. I Torneträskområdet finns det ca 250 fritidshus samlade.

Kommun	Helårsbostäder	Fritidsbostäder	Summa småhus	Fritidshusens andel av summa småhus i %
Kiruna	4 520	908	5 428	16,7
Gällivare	4 478	308	4 786	6,4
Jokkmokk	1 470	238	1 708	13,9
Arjeplog	887	409	1 296	31,6

Antal taxerade småhusenheter år 2003. Källa: Länsfakta.

8.12 Jämställdhet

Ovan odlingsgränsen bor det 778 färre kvinnor än män. Det finns en mansdominans i delar av den näringsverksamhet som berör fjällområdet. Detta gör att man inte tar vara på den resurs som kvinnornas kunskaper och erfarenheter utgör för att nå hållbar utveckling av fjällområdet. Inom turismberoende branscher är dock betydligt fler kvinnor sysselsatta än män i fjällkommunerna. Inom rennäringen arbetar ett fåtal kvinnor men här saknas en kartläggning av förhållanden och statistik. I de olika samverkans- och beslutandegrupper som finns kring frågor som rör fjällområdet som t ex fjällråd och fjällsäkerhetskommittéer deltar ett fåtal kvinnor.

8.13 Attityder

Som en del i arbetet med regionalt tillväxtprogram gjordes en enkätundersökning i slutet av 2002 i samverkan mellan länsstyrelsen, landstinget och Kommunförbundet. Enkäten visade att länsbornas attityder till Norrbottens län är mycket positiva. Det finns en tro på den egna betydelsen och den egna förmågan att skapa en positiv utveckling. Och hela länet är viktigt – inte bara Luleåregionen. Ökat och bättre samarbete över administrativa gränser och regioner visar på insikt om att länet behöver hålla ihop. Bland de mest grundläggande förutsättningarna för en positiv utveckling i länet anses "satsa på ungdomarna", "bra hälso- och sjukvård", "satsa på det som är unikt för Norrbotten", samt "bättre tåg-, flyg- och vägförbindelser" vara. Det klart viktigaste utvecklingsområdet/näringen uppfattas vara turism. Länsborna anser att friluftsliv, jakt och fiske, is och snö, miljö samt slöjd och hantverk har stora möjligheter att bli framgångsrika.

Resultat från Svenskt Näringslivs Ungdomsenkät bland landets 18-åringar som genomförts 2004 visar att 60 procent av länets ungdomar ser optimistiskt på framtiden medan 11 procent ser pessimistiskt på den. 78 procent anser att de själva kan påverka sin livssituation och framtid. Det som känns mest oroande när de tänker på framtiden är att "inte kunna få ett bra jobb" (49 procent), "att inte klara sin ekonomi" (34 procent), "att jag inte vet vad jag vill göra" (29 procent) och "att bli arbetslös" (29 procent).

9 Arbete och näringsliv i fjällkommunerna

Läs mer här:

- Länsfakta www.bd.lst.se
- Fjällkommunerna:
www.kommun.kiruna.se, www.gellivare.se, www.jokkmokk.se, www.arjeplog.se
- NUTEK och Turistdelegationen www.nutek.se
- Norrbotten/Lappland www.norrbottenlappland.se
- ETOUR www.etour.se
- Svenska Turistföreningen www.stfturist.se

9.1 Näringslivet i Kiruna kommun

LKAB:s gruvbrytning i Kirunavaara utgör grunden i Kiruna kommuns försörjningsbas. Mellan 1600 och 1700 personer arbetar med malm- och mineralbrytning i någon form. Tillverkningsindustrin med 500-600 anställda är främst inriktad på den lokala marknaden i form av servicearbeten till gruvnäringen. För att minska detta ensidiga beroende arbetar delar av verkstadsindustrin med produktutveckling och samverkar för att gemensamt klara större affärer och även klara av att offerera funktionsupphandlingar för LKAB. Man arbetar även med att finna inriktning mot finmekanisk produktion i samverkan med bl a den växande rymdindustrin. För att bredda sin kundbas försöker tillverkningsindustrin hitta former för att i samverkan med IT-branschen bilda nätverk och kluster för att på så sätt kunna leverera hela system/funktionsupphandlingar till nya kunder. Inte minst är de satsningar som görs genom LKAB på innovation och spridande av utvecklingsidéer från sin egen verksamhet en viktig motor i denna utveckling.

Generellt sett så ökar antalet småföretag i kommunen. Årligen nyregistreras ca 80-90 nya företag varav övervägande del av män. Dessa nyetableringar är till största delen ensamföretagare med mål att försörja sig genom det egna företaget på en lokal marknad.

Kiruna Kommun med sina 2000 anställda och sin breda verksamhet också är en viktig plattform för en stor del av näringslivet, inte minst på entreprenad och servicesidan.

I kommunens östra del finns industriell verksamhet lokaliserad i första hand i Vittangi och Svappavaara. Bortsett från LKAB's pelletsverk i Svappavaara företräds industrin i dessa orter av småföretag.

Flera tjänsteföretag finns i Kiruna som t ex Radiotjänst i Kiruna AB, CSN, Rikspolisstyrelsens Teknikcentrum, Lantmäteriet, Posten Frimärken, Atos Origin, ASA Products, Kiruna Softcenter mfl. Hit kan även tjänsteproducerande organisationer som Sametinget, SVT med Sameradio och TV räknas.

Större och mindre företag inom tjänsteproduktion och "lätt industri" har etablerat sig med Rymdhusmiljön som bas eller ute i bostadsområdena där mikroföretag som inte är störande för omgivningen ofta tillåts etablera sig. Under senare år har även Jägarskoleområdet, efter nedläggningen av regementet, utvecklats till en miljö för verksamhet inom tjänsteproduktion. Området har planerats för bostäder, handel, skola och vård.

Ett sedan länge känt tillväxtområde inom Kirunas näringsliv består av de miljö- och rymdrelaterade verksamheterna. Förutom miljö- och klimatforskningen i Abisko och Tarfala, representeras denna bransch av IRF, KRM och Rymdbolagets verksamhet ute på Esrange.

Det är här, bland den forskning och utveckling som sker inom gruv-, miljö- och rymdsektorerna, samt inom den växande besöksnäringen, som Kirunas förnyelse i första hand hittas. Ytterligare en sektor för framtida näringslivstillväxt i Kiruna, med koppling till ovanstående, är den särskilda utbildningsverksamhet som representeras av KRM, Rymdgymnasiet och annan på riket och internationellt inriktad utbildning. Förhoppningarna är stora för en tillväxt inom denna sektor.

Besöksnäringen är en sedan länge etablerad näring som fått ökande betydelse för Kiruna. De senaste tillskotten är ishotellet med kringverksamheter i Jukkasjärvi.

Rennäringen är en viktig näring för Kiruna och Kirunas profil, inte minst vad gäller besöksnäringen. Kiruna är den arealmässigt största kommunen i länet och har de flesta aktiva renskötarerna och det högsta renantalet. Rennäringen med kringeffekter sysselsätter omkring 215 - 300 personer i Kiruna kommun, och har en avgörande betydelse för sysselsättningen och möjligheten att bibehålla privat och offentlig service, i synnerhet på landsbygden. För att få en ökad framtidstro och attraktionskraft är det nödvändigt med en högre ekonomisk bärkraft och ökad lönsamhet inom rennäringen.

Företag verksamma för näringslivsutveckling är riskkapitalbolaget Norrskenet och utvecklingsbolaget Progressum.

9.2 Näringslivet i Gällivare kommun

Gruv- och mineralindustrin har länge utgjort basen för kommunens sysselsättning. Här finns stora

framgångsrika företag som har världsunik kompetens och investeringarna i branschföretagen har under en 10-årsperiod uppgått till ca 1 miljard kronor per år. Under 2004 tog LKAB beslut om en av Sveriges största industriinvesteringar, ett nytt pelletverk i Malmberget för 2,6 miljarder kr. Branschen svarar med direkta underleverantörer för 2 200 arbetstillfällen. Även Boliden planerar för ökad produktion i Aitikgruvan, och här kommer staten m fl att investera i ett stickspår (järnvägsanslutning) som, förutom de positiva miljöeffekterna, kommer att ge nya utvecklingsmöjligheter inom berghanting. Ett nytt spännande företag inom bergteknik har sett dagens ljus under 2005. MITU Rock Tech Centre AB, som genom samverkan mellan industri, universitet och tillverkande företag ska vidareutveckla och stärka det teknologiska- och miljömässiga ledarskapet inom bergteknik.

Vård och omsorg har den största andelen sysselsatta i Gällivare med sina 3 600 arbetstillfällen.

Gällivare har sedan slutet av 80-talet målmedvetet arbetat för att skapa nya arbetstillfällen vid sidan av den traditionella basnäringen. Exempel på detta är bl.a. medicintekniska företag som Miwana AB, nya produkter inom verkstadsindustrin som har en marknad utanför Malmfälten och Sverige med GeMa Industri AB och Aimpoint AB som goda exempel, telesupport och Callcenters som Multipartner AB och IQ Responsum AB och distansoberoende verksamheter som ProGIS AB belyser bredden och utvecklingen inom näringslivet.

Sedan slutet av 80-talet har drygt 1500 nya arbetstillfällen skapats i nya näringsgrenar. Flera av de nya företagen har etablerat sig vid Företagscentrum i Gällivare som idag utgörs av drygt 20 företag med sammanlagt närmare 400 anställda, allt ifrån enmansföretag på konsultsidan till stora produktionsenheter.

I Gällivare finns idag norra Europas största produktion av solcellsmoduler med två av Europas ledande tillverkare, Gällivare Photo Voltaic AB samt Arctic Solar AB. Produktionen av solcellsmoduler i Gällivare ses som ett viktigt inslag i den statliga satsningen på omställningen av det svenska energisystemet. Branschen sysselsätter idag ca 150 personer.

Grunderna för en testverksamhet inom kommunen finns redan och de verksamheter som bedrivs och har bedrivits sedan 60-talet kan vidareutvecklas. Idag pågår vintertester av järnvägsfordon på sträckan Gällivare-Kiruna. Banan är byggd för 30 tons axeltryck på fordonen och detta gör banan attraktiv för förslitnings- och belastningsprov av material. En större europeisk biltillverkare genomför vintertest av motorer för vinterförhållanden i Gällivare. Det finns en fortlöpande utveckling av komponenter, utrustningar och tekniska lösningar för industrin i Malmfälten genom de stora aktörerna LKAB och Boliden. Dessa aktörer har ett nära samarbete med globala leverantörer och det finns ett intresse för att utveckla och systematisera en testverksamhet kring deras produkter.

Rennäringen med kringeffekter beräknas sysselsätta ca 90 personer i Gällivare kommun. Trots vikande lönsamhet har rennäringens verksamhet betydelse för serviceutbudet och den ekonomiska omsättningen både på landsbygden och i tätorten.

Turism och upplevelseindustri är en bransch där Gällivare genom unik kultur och miljö har en stor utvecklingspotential. Arbetet med Kraftprocessen har gett en bra plattform för det fortsatta arbetet. Dundret, lågfjället mitt i samhället, ses som det naturliga navet för upplevelseindustrins utveckling i Gällivare. Världsarvet Laponia är ett annat exempel på ett område med stor turistisk potential och där utvecklingsarbete leder till nya verksamheter. Branschen sysselsätter idag närmare 300 personer.

Expandum AB arbetar för att stimulera utveckling och förnyelse av Gällivares näringsliv och driva och samordna näringslivsfrågor i Gällivare, på uppdrag av Gällivare kommuns Näringslivsstiftelse.

9.3 Näringslivet i Jokkmokks kommun

I Jokkmokks kommun sysselsätter de areella näringarna dit jord- och skogsbruk, fiske och rennäring räknas flest människor. Andelen sysselsatta inom denna bransch är 33 % vilket är betydligt högre än både länsgenomsnittet och riksgenomsnittet

Tillverkande företag är en stor och viktig del av Jokkmokks näringsliv. Bland ca 100 tillverkande företag finns de flesta branscher representerade och antalet exporterande företag ökar. Inom Jokkmokks kommun finns en lång tradition av råvaruproduktion av bl a skogsråvaror, bär kött och fisk. Inom branscherna verkstadsindustri och träförädlning finns idag ett antal företag som har en internationell marknad för sina produkter. Livsmedelproduktionen är en av de mer expansiva branscherna. Utvecklingen inom branschen går mot en allt högre förädlingsgrad av lokala råvaror som t ex renkött och ädelfisk.

I Jokkmokks kommun finns ett antal små livsmedelsproducerande företag med god utveckling. En del av dessa företag utgår ifrån lokala råvaror som förädlas i egna produktionsanläggningar, andra arbetar med halvfabrikat eller icke lokala råvaror. En betydelsefull del av de lokala råvarorna är renkött som till stora delar vidareförädlas innan det säljs vidare. Småskaligheten och den rena miljön är en del av de faktorer som gör företagen framgångsrika. Exempel på livsmedelsproducerande företag är Jokkmokks Korv AB, Bröderna Utsis Ren i Porjus, Grahns i Jokkmokk AB som bl a förädlar lokalt producerad fisk.

Huvuddelen av det samiska näringslivet i Jokkmokk består av rennäringens företag. Rennäringen som

ofta kombineras med andra bisysslor svarar för en viktig del av antalet arbetstillfällen i kommunen. Samiskt näringsliv ger idag ca 300 arbetstillfällen i Jokkmokks kommun och bärs av starka traditioner inom t ex konst och hantverk. Samisk design har fått internationell uppmärksamhet. Jokkmokk ligger centralt i det samiska området och är ett samiskt centrum med sina samiska institutioner som Äjtte och Samernas utbildningscentrum.

Skogsbruket ger ca 80 arbetstillfällen inom kommunen.

Besöksnäringen är på frammarsch och Jokkmokks varumärke klingar välkänt världen över. Jokkmokks marknad är en turistisk magnet och intresset för den samiska kulturen växer. Äjtte har stärkt Jokkmokks roll som samiskt centrum. Vuollerim 6000 och kraftverkssamhället Porjus utgör turistiska attraktioner, men mest unikt är kanske världsarvet Laponia. Andelen sysselsatta inom turismberoende branscher såsom hotell, restaurang, detaljhandel, museum är 9,4 procent i Jokkmokk och ligger högre än länsgenomsnittet.

Tjänstesektorn har ökat kraftigt på senare år, t ex har PICAB vuxit starkt och har 40-talet anställda. Callcenterföretaget Kalix Tele 24 är också ett av de större tjänsteförtaen med sina 30 anställda. Jokkmokks kommun har i dagsläget drygt 350 kunskaps- och tjänsteföretag. Den övervägande delen är mikroföretag utan anställda.

Testverksamhet av bilar och komponenter bedrivs i Jokkmokk av Volvo Cars vid den militära flygbasen i kommunen. Utvecklingplaner finns för en utökning av testverksamheten. En viss testverksamhet av däck förkommer också på testområden vid Routevare.

Vattenkraftsproduktionen som präglat kommunen i närmare hundra år har gett Jokkmokk en unik konkurrensfördel inom vattenkraft och energiområdet gentemot övriga världen. Med den satsning i forsknings- och utvecklingsaggregaten som är gjord i Porjus är kommunen ett internationellt vattenkraftscentrum. Utbildning och forskning inom Hydro Power University och Vattenfall Training Center är viktiga delar för en fortsatt utveckling av ett centrum för energi.

Strukturum i Jokkmokk AB är kommunens näringslivsbolag.

9.4 Näringslivet i Arjeplogs kommun

Biltestverksamheten är den mest expansiva näringen i Arjeplogs kommun. Fordons- och komponenttester i kallt klimat har pågått under drygt trettio år. Verksamheten har vuxit kraftigt och snabbt och till stor del kompenserat skogs- och gruvnäringarnas minskade betydelse. I dagsläget är regionen världsledande testområde med Arjeplog i navets centrum. Drygt hälften av regionens testverksamhet är förlagd till Arjeplogs kommun och det är främst i närheten av Arjeplog och Slagnäs man finner anläggningarna.

Bilföretag från hela världen, t.o.m. Australien och Sydamerika testar sina komponenter i Arjeplog. Biltestverksamheten består till största delen av lokala entreprenörer som har direkta affärsförbindelser med internationella fordons- och komponentföretag. De lokala entreprenörerna tillhandahåller garage, verkstäder, kontor och banor. Utvecklingen går mot att allt fler erbjuder kompletta koncept som även innehåller landbaserade banor, boende, utbildning och kompetent arbetskraft. Dessutom har flertalet utländska företag byggt egna anläggningar. Verksamhetens omfattning har expanderat stadigt och accelererat under senare år. Omsättningen har växt med mer än 15 % per år och stora strategiskt viktiga investeringar är beslutade. I dagsläget omsätts ca 350 mkr inom kommunen och genererar flera än 300 årsarbetstillfällen.

Under högsäsong befinner sig upp till 1300 tillresta tekniker i Arjeplogs kommun och dessa besökare ger förutsättningar för en fungerande samhällsservice. De är även ett betydande underlag för besöksnäringen. Fordons- och komponenttester är väl etablerade i området och då allt större kapitalinsatser har gjorts i anläggningarna görs ansträngningar för att vidga och finna testområden som förlänger säsongen.

Arjeplog arbetar även för att bli en internationell turistdestination. Det är naturen, klimatet och kulturen som tillsammans med befolkningens välkomnande och öppna sinnelag utgör de goda förutsättningarna. Näringen har lång tradition och började med aktivitets- och boendeanläggningar i de tre stora älvdalarna. Inom näringen skiljer sig förutsättningarna radikalt, men övergripande är det främst sommarturismen som måste utvecklas tillsammans med generell infrastruktur.

Arjeplogs kommun är Norrbottens i särklass främsta besöksdestination för fiske- och jaktaktiviteter. Arjeplog Lapplands Besöksservice AB verkar för en förbättring av det turistiska utbudet i Arjeplogs kommun. Fokus läggs på internationalisering och aktivitetsorienterade program av hög kvalitet. Aktiviteterna bygger ofta på natur, kultur, fiske och jakt.

Inom kommunen finns lång gruvtradition. Den nyligen nedlagda gruvan i Laisvall har under lång tid varit Europas största blygruva. Omfattande prospekteringsarbeten har visat på betydande mineralfynd. Mineralprospektering är i nuläget mest intensiv i kommunens nordvästra del, nära sjön Rappen där bl a guld, zink och koppar har påträffats.

Den avståndsberoende tjänstesektorn har under den senaste femårsperioden vuxit och är ett

betydande inslag i kommunens näringsliv. Största aktörerna är Vägverkets bilregister och Datarutin AB. Vid Vägverket och Datarutin AB finns över 100 heltidsanställda. Även NUTEK har betydande verksamhet i Arjeplog liksom en del lokalt ägda företag.

Rennäringen är omfattande och viktig. Det finns ett 80-tal renskötsel företag samlade i sex sambyar. De har tillsammans ca 23000 renar. Näringens struktur genererar omfattande sysselsättning i flera andra näringar.

Skogsindustrin har tidigare varit en stor näringslivsgren men idag är endast en handfull personer sysselsatta inom den.

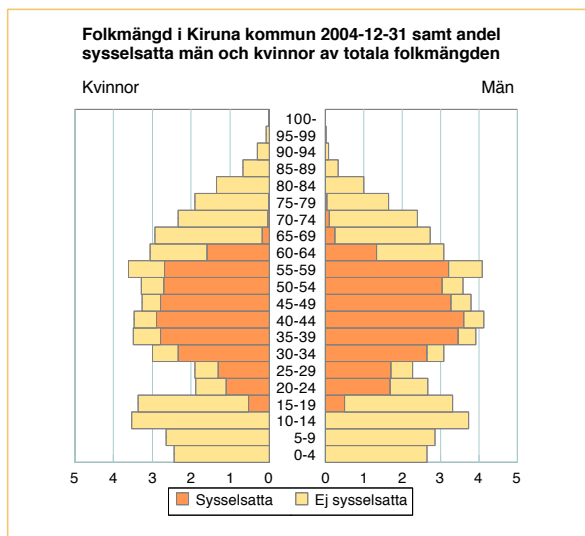
Kommunen är en stor arbetsgivare och medborgarkontoret är en av de största gemensamma arbetsplatserna. Här är flertalet statliga och kommunala myndigheter samlade under ett tak. Förutom kommunala inrättningar finns även Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, NUTEK, Polisen, Rennäringen, Länsstyrelsen samt Vägverkets bilregister.

Arjeplogs Kommun blev utsedd till "Årets Tillväxtkommun" under år 2004 och även bruttokommunalprodukten står sig mycket väl i en nationell jämförelse.

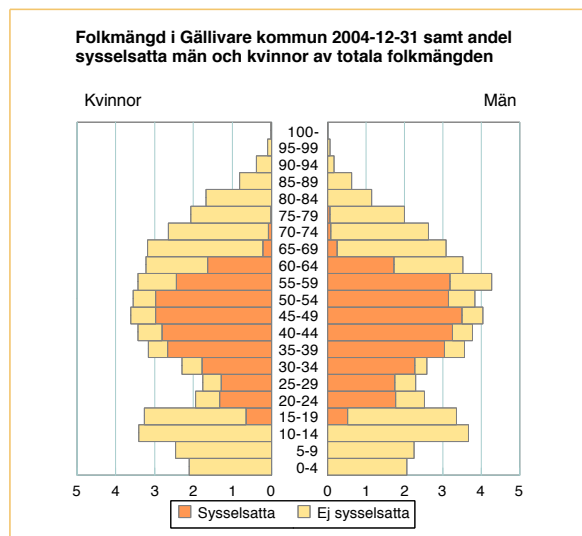
Näringslivsbolaget Argentis AB verkar i Arjeplogs kommun med uppgift att stödja och utveckla näringslivet i kommunen.

9.5 Sysselsättning i fjällkommunerna

Antalet förvärvsarbete har minskat sedan slutet på 1980-talet i alla fjällkommunerna. 44 procent av befolkningen i Norrbottens län förvärvsarbetade år 2004. Mest har sysselsättningen minskat bland ungdomarna. I figurerna kan man se skillnader i sysselsättning mellan kvinnor och män.

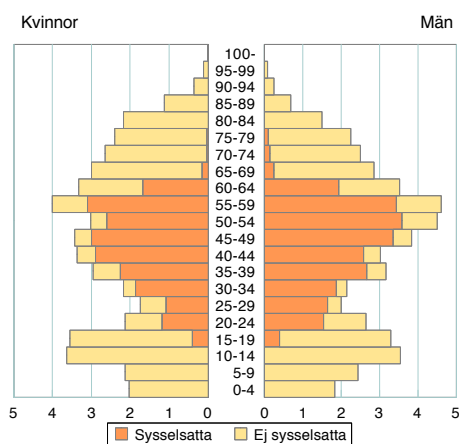

46 procent av totalbefolkningen i Kiruna kommun och 44 procent i länet är förvärvsarbetande.
Källa: Länsfakta.

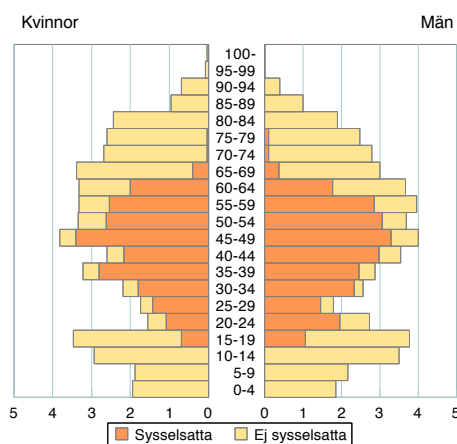
Drygt 45 procent av totalbefolkningen i Gällivare kommun och 44 procent i länet är förvärvsarbetande.

Folkmängd i Jokkmokks kommun 2004-12-31 samt andel sysselsatta män och kvinnor av totala folkmängden

44 procent av totalbefolkningen i Jokkmokks kommun och 44 procent i länet är förvärvsarbetsande.
Källa: Länsfakta.

Folkmängd i Arjeplogs kommun 2004-12-31 samt andel sysselsatta män och kvinnor av totala folkmängden

45 procent av totalbefolkningen i Arjeplogs kommun och 44 procent i länet är förvärvsarbetsande.

9.6 Arbetslöshet i fjällkommunerna

Årsmedeltalet för arbetslösheten 2003 i fjällkommunerna redovisas i tabellen. Norrbottens län har en arbetslöshet som ligger högre än arbetslösheten i Sverige men i nivå med genomsnittet inom EU.

Kommun/Region	Öppet arbetslösa	I arbetsmarknadsprogram Procent	Arbetslösa samt i program Procent
Kiruna	6,3	3,8	10,1
Gällivare	4,8	3,8	8,6
Jokkmokk	4,6	5,3	9,9
Arjeplog	4,4	3,0	7,4
Norrbottens län	5,4	3,9	9,3
Riket	3,9	1,6	5,5

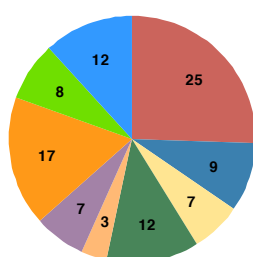
Årsmedeltal för antal öppet arbetslösa samt sysselsatta i arbetsmarknadsprogram 2003. Källa: Länsfakta.

9.7 Branschstruktur i fjällkommunerna

Sju av tio arbetsställen i Norrbottens län är enmansföretag utan anställda. Med arbetsställe menas varje lokal där företag bedriver verksamhet. 2005 hade Norrbottens län ca 28 150 arbetsställen. Under 2004 startade 869 nya företag i Norrbotten och av dessa startades 34 procent av kvinnor.

Största branschen i fjällkommunerna sett till antal arbetsställen är de areella näringarna, jämförande siffra för länet är 32 procent och för landet är 20 procent.

Arbetsställen år 2005 efter region och näringsgren SNI 2002.
Procent

	Kiruna	Länet
Areella	25	32
Tillverkning, gruvor, energi	9	7
Byggindustri	7	6
Handel	12	12
Hotell o restaurang	3	3
Transport o kommunikation	7	5
Fastighet, försäkring, kreditinstitut	17	18
Myndigheter, utbildning, hälso- o sjukvård	8	8
Andra samhälls- o personliga tjänster	12	10

Största branschen i kommunen sett till antal arbetsställen är de arealnäringsarna där 25 procent av kommunens arbetsställen återfinns. Jämförande värde för länet är 32 procent. Antalet arbetsställen i de areella näringarna minskar medan antalet inom tjänstenäringsarna ökar.

Arbetsställen år 2005 efter region och näringsgren SNI 2002.
Procent

Största branschen i kommunen sett till antal arbetsställen är de arealnäringsarna där 26 procent av kommunens arbetsställen återfinns. Jämförande värde för länet är 32 procent. Antalet arbetsställen i de areella näringarna minskar medan antalet inom tjänstena ökar.

Arbetsställen år 2005 efter region och näringsgren SNI 2002.
Procent

Största branschen i kommunen sett till antal arbetsställen är de arealnäringsarna där 42 procent av kommunens arbetsställen återfinns. Jämförande värde för länet är 32 procent. Antalet arbetsställen i de areella näringarna minskar medan antalet inom tjänstena ökar.

Arbetsställen år 2005 efter region och näringsgren SNI 2002.
Procent

Största branschen i kommunen sett till antal arbetsställen är de arealnäringsarna där 38 procent av kommunens arbetsställen återfinns. Jämförande värde för länet är 32 procent. Antalet arbetsställen i de areella näringarna minskar medan antalet inom tjänstena ökar.

Källa: Länsfakta.

9.8 Arbetsgivare i fjällkommunerna

I samtliga fjällkommuner är kommunen den största arbetsgivaren, se tabeller. I Kiruna och Gällivare är LKAB den näst största arbetsgivaren före Norrbottens läns Landsting. I Jokkmokk är Vattenfall Service Nord AB näst störst före Norrbottens läns Landsting, Samhall AB och Vattenfall AB. För Arjeplogs del är Vägverket, Tjintokk Kommanditbolag, Norrbottens Läns Landsting och Datarutin Dokumentor AB lika stora.

Kiruna kommun

Företag	Procentuell andel anställda av totalt antal anställda i kommunen
Kiruna kommun	19
LKAB	15,4
Norrbottens Läns Landsting	6

Jokkmokks kommun

Företag	Procentuell andel anställda av totalt antal anställda i kommunen
Jokkmokks kommun	30
Vattenfall Service Nord AB	6
Norrbottens Läns Landsting	3,6
Samhall AB	3,6
Vattenfall AB	3,6

Gällivare kommun

Företag	Procentuell andel anställda av totalt antal anställda i kommunen
Gällivare kommun	25,3
LKAB	12,8
Norrbottens Läns Landsting	11,1
Boliden Mineral AB	6

Arjeplogs kommun

Företag	Procentuell andel anställda av totalt antal anställda i kommunen
Arjeplogs kommun	24
Vägverket	5,5
Tjintokk Kommanditbolag	5,5
Norrbottens Läns Landsting	5,5
Datarutin Dokumentor AB	5,5

Största arbetsgivarna i fjällkommunerna 2003. Källa: Länsfakta.

9.9 Sysselsättning inom olika näringsgrenar i fjällkommunerna

Sysselsättningen inom olika näringsgrenar är olika i fjällkommunerna, se tabell över Glesbygdsverkets statistik som är uppdelad i området ovan odlingsgränsen och nedanför. Renskötsel ingår inom näringsgrenen Jord, skog, jakt och fiske i dessa statistikuppgifter. Enligt Statistiska Centralbyrån (SCB) statistik över de vars arbetsställe är kodat med näringsgrenen renskötsel år 2002 är uppgifterna för Arjeplog 22, Gällivare 15, Jokkmokk 36 och för Kiruna 33 personer. Dessa uppgifter är dock mycket osäkra då många kan ha flera sysselsättningar och renskötseln då eventuellt hamnat som en bisyssla. Uppgifterna kan också ha hamnat under en annan bransch som t ex uppfödning av andra djur.

Om man jämför sysselsättningen ovan odlingsgränsen åren 1999 och 2002 finns en del större förändringar som skett. Den mest markanta förändringen är att Boliden AB:s blygruva i Laisvall i Arjeplogs kommun har upphört. Det har inneburit att antalet sysselsatta inom branschområdet Utvinning av mineral i den kommunen minskat från 112 personer till 28. Inom Jokkmokk och Gällivare kommuner noteras mindre förändringar i sysselsättningen. Förändringarna inom Kiruna kommun har skett främst inom utbyggnaden av anläggningar för besöksnäringen inom Riksgränsenområdet och i centralortens närhet. Sysselsättningen inom Kiruna för Hotel och restaurang har ökat från 138 personer till 180 under perioden. För Kiruna har också verksamhet inom ramen för forskning och utbildning när det gäller inriktning mot rymden och närliggande verksamhet ökat från 118 personer till 175 för näringsgrenen Forskning och utveckling, utbildning.

Näringsgren	Arjeplog	Arjeplog ö	Jokkmokk	Jokkmokk ö	Gällivare	Gällivare ö	Kiruna	Kiruna tät	Kiruna ö
Bygghverksamhet	12	80	10	154	10	545	117	531	25
Energi och vattenför- sörjning, avfallshantering	*	19	70	133	*	45	6	67	6
Forskning och utveckling, utbildning	11	78	24	173	9	634	118	684	37
Handel, transport, magasin, kommunikation	40	166	32	294	20	1227	208	1404	73
Hotell och restaurang; Personliga och kulturella tjänster	23	118	27	209	20	649	138	618	35
Hälso- och sjukvård, socialtjänst, veterinär	18	257	39	434	30	2000	220	1648	109
Jord, skog, jakt och fiske	12	44	12	96	4	69	20	26	12
Kreditinst, företagstjänster, fastighetsförvaltning	12	124	15	184	12	771	120	1096	29
Näringsgren okänd	14	17	10	91	5	169	30	100	8
Offentlig förvaltning, försvar, internationella organisationer	18	129	16	160	5	395	117	711	37
Tillverkning, utvinning av mineral	112	144	11	223	65	1989	320	1911	46

Sysselsättning i fjällkommunerna 1999.

Kommunerna är uppdelade i två delar. Den som har ett ö efter namnet syftar på den del av kommunen som ligger öster om (nedanför) odlingsgränsen. I Kiruna kommun är även tätorten utskild. Källa: SCB, Glesbygdsvverkets bearbetning.

Näringsgren	Arjeplog	Arjeplog ö	Jokkmokk	Jokkmokk ö	Gällivare	Gällivare ö	Kiruna	Kiruna tät	Kiruna ö
Bygghverksamhet	19	108	63	241	9	507	132	514	17
Energi- och vattenför- sörjning, avfallshantering	*	13	6	42	*	33	12	75	9
Forskning och utveckling, utbildning	19	111	29	281	10	793	175	987	40
Handel; transport, magasin, kommunikation	42	134	28	247	27	1168	215	1507	77
Hotell och restaurang; Personliga och kulturella tjänster	27	128	15	180	15	600	180	608	51
Hälso- och sjukvård, socialtjänst, veterinär	23	242	40	363	27	1911	202	1461	108
Jord, skog, jakt och fiske	12	46	12	104	9	81	22	26	10
Kreditinst, företagstjänster, fastighetsförvaltning	21	161	28	170	14	727	128	989	26
Näringsgren okänd	11	19	9	52	6	100	28	86	4
Offentlig förvaltning, försvar, internationella organisationer	19	122	14	131	4	349	95	601	26
Tillverkning, utvinning av mineral	28	63	17	276	61	2100	313	1804	48

Sysselsättning i fjällkommunerna 2002.

Källa: SCB, Glesbygdsvverkets bearbetning.

* Redovisas inte av sekretesskäl, färre än 4 i kategorin.

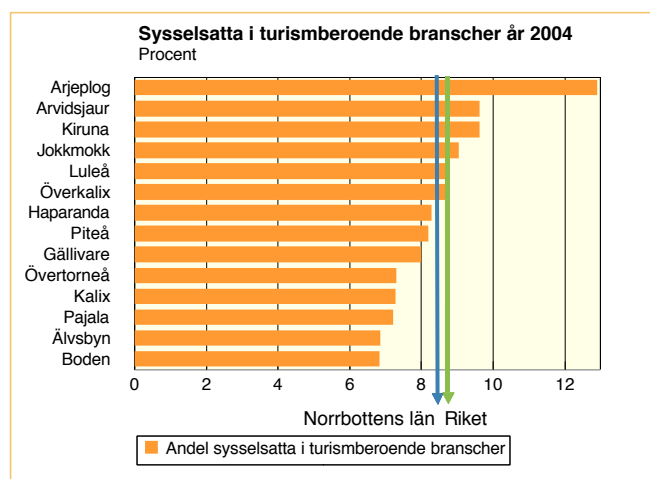
9.10 Besöksnäring inom fjällkommunerna

Enligt Turistdelegationens begreppsnyckel omfattar turism människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning för kortare tid än ett år för fritid, affärer eller andra syften. I detta begrepp ingår både rekreation, friluftsliv och besöksnäring.

Fjällturismen har gamla historiska rötter i Norrbotten. Redan under andra halvan av 1800-talet börjar en besöksnäring växa fram, se avsnitt 7.12. Centrum för denna utveckling är då de nuvarande nationalparkerna Sarek, Padjelanta, Stora Sjöfallet, Abisko samt Kebnekaiseområdet.

Fjällturismen i Norrbotten har traditionellt haft störst koncentration till riksgränsfjällen och Abisko turiststation. En successiv utbyggnad sker av dessa anläggningar och planer finns för att kraftigt utöka bäddkapaciteten i detta område. I alla fjällkommunerna bedrivs främst en småskalig turism i fjällområdet med ett antal boendanläggningar kompletterat med företag som erbjuder varierande aktiviteter som skotersafaris, hundspansaktiviteter mm. En stor potential finns för turismutveckling i Norrbottensfjällen med småskalig verksamhet. Detta bör stimulera till lokala initiativ och bidra till skapandet av nya företag hos den bofasta befolkningen i området. Den stora megaattraktionen i Norrbotten är Ishotellet i Jukkasjärvi som främst lockar utländska besökare. Verksamheten där är under ständig utveckling

Andelen som sysselsätts i Norrbotten inom turismberoende branscher är i nivå med riksnivån. Arjeplog hade 2004 den högsta andelen sysselsatta i turismberoende branscher av fjällkommunerna med 12,9 procent, Kiruna låg på 9,6, Jokkmokk på 9 och Gällivare 8 procent. Till turismberoende branscher räknas detaljhandel, hotell, restauranger, museer, nöjesparker och skidanläggningar. Totalt antal sysselsatta i fjällkommunerna inom hotell och restaurang är 905, detaljhandel 1113, museer 97 och skidanläggningar 35. De turismberoende branscherna sysselsätter tillsammans många fler kvinnor än män.

Bland kommunerna i länet har Arjeplog, Arvidsjaur och Kiruna den högsta andelen sysselsatta inom turismberoende branscher. Källa: Länsfakta.

Enligt en rapport om "Fjällturismen i Sverige, utveckling 1978-2004" som tagits fram 2005 på uppdrag av NUTEK har sommarturismen i svenska fjällen stagnerat de senaste femton åren och antalet övernattningsplatser har minskat. Lapplandsfjällen (Norrbotten och Västerbotten) har en mycket negativ trend. Nästan 20 procent av den svenska befolkningen vill åka till Lapplandsfjällen men få genomföra resan.

När det gäller vinterturismen i Lapplandsfjällen har den varit oförändrad de senaste tio åren. Kirunafjällen har en svag stagnation på längre sikt men har dock ökat de senaste fem åren. Trots detta är volymen lägre än på 1980-talet. I rapporten redovisas turismens ekonomiska effekter i svenska fjällen, se tabell nedan över fjällkommunerna. Observera att resultaten avser all turism i kommunerna. Det innebär att även affärsresande finns med, men detta svarar dock för en mycket liten andel.

Kommun	Omsättning i miljoner kr	Antal årssysselsatta	Miljoner kr total skatteintäkt	Resultat avser år
Kiruna	378	370	33	2002
Gällivare	212	192	21	2003
Jokkmokk	141	130	13	2002
Arjeplog	138	144	17	2003
Totalt	869	836	84	

Turismens ekonomiska effekter kommunvis. Källa: Resurs AB:s årliga uppgifter för kommunerna.

Under vårvintern 2004 genomfördes den första större gästundersökning som genomförts i länet med ambition att ge en heltäckande bild av den kommersiella turismen inom området. Den gjordes av Norrbotten/Lappland. Sammanfattningsvis lyfter rapporten från undersökningen fram att Norrbotten och Lappland är med sitt geografiska läge ett "extremt" turistområde i Sverige. 13 procent av alla besökande kommer från utlandet. Det geografiska läget bedöms i första hand som en positiv tillgång, en förutsättning är att kommunikationerna med flyg och tåg bibehålls och helst utvecklas. Utbudet av aktiviteter får ganska svagt betyg av besökarna. Restaurangutbudet får klart svagt betyg. Ett positivt utmärkande drag är att en förhållandevis hög andel av besökarna attraheras av området både vinter och sommar. Förslaget är att inrikta åtgärderna på att utveckla och kvalitetsförbättra befintliga utbud i syfte att höja besökarnas totalupplevelse av området. Norrbotten/Lappland tillhör ett av de mest intressanta och utvecklingsbara turismområdena i Sverige, och då inte minst i förhållande till den viktiga utlandsmarknaden.

I fjällområdet finns många turistföretag. Det har varit svårt att få en samlad bild över besöksutvecklingen i dessa företag. Enligt Svenska Turistföreningens (STF) statistik över gäster/gästnätter i turiststationerna och fjällstugorna 2003 är beläggningen mycket högre sommartid än på vintern. Antalet gästnätter i fjällstugorna varierar stort, mest har Alesjaure, Abiskojaure, Singi, Ritsem och Sälka.

STF:s fjällstationer	Antal gäster	Antal gästnätter	Antal gäster	Antal gästnätter
	vinter	vinter	sommar	sommar
Abisko turiststation	3 671	10 420	8 914	21 427
Kebnekaise fjällstation	1 586	2 655	6 422	11 947
Saltolouka fjällstation	585	1 455	2 913	5 988
STF:s 28 Fjällstugor i Norrbottensfjällen	Antal gästnätter vinter	Antal gäster sommar	Tältare	Daggäster
	11 800	20 061	4 837	10 788

STF:s besöksstatistik för 2003. Källa: STF.

Rapporten "Vandringsturism i Laponia – besökare, upplevelser och attityder till världsarvet" som Sandra Wall forskare vid ETOUR presenterade i november 2004 visar resultatet från en undersökning bland besökare i Kiruna, Gällivare och Jokkmokks kommuner (norra Lapplandsfjällen). Resultatet visar att knappt 30 procent av besökarna utgörs av utländska besökare, där tyskar representerar 14 procent. Besökarna spenderar i genomsnitt 4 000 kr på mat, övernattning mm.

Drygt hälften som besökte Laponia kände till att Laponia är ett världsarv innan besöket. För 6 procent av besökarna i Laponia påverkade förekomsten av världsarvet beslutet att besöka området. Majoriteten av besökarna hade positiva attityder gentemot världsarvet och besökarna från Norrbottens län var mer positiva än övriga besökare. Att utveckla turismen inom världsarvet ses som positivt av ungefär en tredjedel av besökarna. Enligt enkäten är de viktigaste åtgärderna för att förbättra den turistiska upplevelsen att minska den mänskliga påverkan på naturen, miljöanpassa boende och aktiviteter, öka kontakten med samer samt utöka utbudet av lokala maträtter.

9.11 Gruvverksamhet inom fjällkommunerna

För närvarande bedrivs verksamhet i tolv gruvor i Sverige. Tre av dessa finns i Norrbottens län och dessa står för den allra största delen av gruvproduktionen i landet. Kopparmalm bryts i Aitikgruvan som är Europas största koppargruva. Järnmalm bryts i LKAB:s två gruvor i Malmberget och Kiruna. Kirunagruvan som ligger ovan odlingsgränsen är Europas största järnmalmgruva. Pulsådern för LKAB:s malmtrafik är Malmbanan som går från Luleå till Narvik. Malmhamnar finns både i Narvik och Luleå.

För närvarande sker en stark expansion av gruvnäringen. Denna expansion beräknas fortsätta under överskådlig tid. Prospekteringsverksamheten dvs sökandet efter nyfynd av malm och mineraler fortsätter i oförminskad takt och delar av fjällområdet är intressant ur prospekteringssynpunkt. Det är främst utländska företag som bedriver prospektering och någon avmattning i denna verksamhet har inte kunnat noteras.

Gruvverksamheten i sig skapar numera inte någon omfattande sysselsättning utan den genereras framförallt i den serviceverksamhet som gruvnäringen efterfrågar. I samband med utbyggnad av befintliga och nyöppnade gruvor finns ett stort behov av entreprenadföretag och andra företag som tillgodoser utbyggnad och drift. Fortsättningsvis kommer gruvnäringen att ha en mycket stark ställning när det gäller samhällsutvecklingen i berörda kommuner.

9.12 Skogsbruk inom fjällkommunerna

Statens fastighetsverk bedriver skogsbruk på en areal om drygt 1 950 km² på statens mark ovan odlingsgränsen. Denna är fördelad på respektive kommun enligt tabellens vänstra kolumn. Total areal inkluderar vatten, impediment och övrig kartlagd mark utanför nationalparker och reservat.

Kommun	Skogsmark ha	Total areal ha
Kiruna	23 929	41 004
Gällivare	12 796	21 926
Jokkmokk	90 956	155 857
Arjeplog	67 374	115 448
Summa	195 055	334 235

Statens fastighetsverks skogsbruk. Källa: Statens fastighetsverk.

9.13 Testverksamhet inom fjällkommunerna

Under den senaste tjuoårsperioden har testverksamheten av bilar och bilkomponenter utvecklats till en betydande näring i fjällkommunerna och då främst inom Arjeplogs kommun men också i de övriga kommunerna. Även komponenttester för tåg är under utveckling inom området. Verksamheten har mycket stor betydelse för sysselsättning och utveckling. I stort sett alla större biltillverkare och komponentföretag i världen finns närvarande under vinterperioden för utförande av olika test i kallt klimat. Verksamheten expanderar för varje år och utgör numer en naturlig del av utvecklingen av bilar för berörda företag. Detta får effekter på markanvändning, bostadsbehov och offentlig service som kommersiell och annan nödvändig infrastruktur i berörd kommun.

9.14 Vattenkraft i fjällkommunerna

Lilla Luleälven har sina källflöden i Sareks nationalpark och Stora Luleäven har sina inom Padjelanta nationalpark. Stora och Lilla Luleälven förenas vid Vuollerim till en älv. Vattenkraftutbyggnaderna längs Luleälven har pågått sedan 1920-talet och till stor del inom Stora Sjöfallets nationalpark.

Vattenkraftsutbyggnaden inom Jokkmokks kommun påbörjades 1910 genom byggandet av Porjus kraftstation som invigdes 1915. Suorvamagasinet, som rymmer totalt 5 900 miljoner m³ vatten, började byggas 1919 och de fyra första etapperna var klara 1923.

Av totalt 15 vattenkraftverk i Lilla och Stora Luleälven finns 11 kraftverk inom Jokkmokks kommun. Lilla och Stora Luleälven producerar ca 1/8 del eller 20 procent av hela Sveriges elenergi baserat på vattenkraft och ca 67,9 procent av Norrbottens läns energiproduktion. De omfattande vattenkraftutbyggnaderna har kraftigt förändrat Luleälvens naturliga karaktär och utseende genom åren.

I Arjeplogsfjällen ligger kraftverken Sädva, Ringselse och Rebnis i Skellefteälvens vattensystem ovanför odlingsgränsen.

9.15 Forskningsverksamhet inom fjällkommunerna

Abisko i Norrbotten huserar Impacts Research Centre, projektkontoret för Lake Torne Biosphere Reserve och sekretariatet för SCANTRAN. Vid Tarfala forskningsstation genomförs ett nationellt antarktisprogram och bedrivs forskning om glaciärer, botanik, berggrundsgeologi, paleoklimatologi, frostmarksrörelser etc. En forskargrupp är kopplad till stationen och Climate Impacts Research Centre.

Porjus vattenkraftcentrum i Norrbotten utvecklar effektiv och miljövänlig elproduktion samt rymmer Hydro Power University och Vattenfall Training Center.

Kiruna är ett av Europas mer betydande rymdforskningscentrum med verksamheter inom en rad olika rymddiscipliner: Vid Institutet för rymdfysik (IRF) bedrivs rymd- och atmosfärsforskning. I Kiruna ligger Rymdbolagets operationella bas för raket- och ballonguppsändningar, satellitkontroll och tester av nya rymd- och flygsystem. En enorm hangar för rymdrelaterad verksamhet finns på Kiruna flygplats. Det internationella forskningsorganet EISCAT driver en anläggning i området och den europeiska rymdorganisationen ESA har en egen satellitstation för europeiska satelliter som drivs av Rymdbolaget. I Kiruna bedrivs även ett flertal rymdutbildningar på universitets- respektive doktorandnivå.

9.16 Försvarets verksamhet i fjällkommunerna

Inom fjällområdet finns kursgårdar och utbildningsplatser för utbildning av militär personal. Utbildningsplatserna är förlagda till fjällområdet för att ge militärpersonal möjlighet att lära känna bl a klimatförhållanden och terrängförhållanden. Utbildningen är förlagt till fasta platser och förläggningar men genomförs också med förläggning i tält. Vidsels raketskjutfält ligger i de delar av Jokkmokks och Arjeplogs kommuner som gränsar till fjällområdet.

Vaja med renkalv. Foto: Tomas Utsi.

10 Rennäring ovan odlingsgränsen

Läs mer här:

- Länsstyrelsen i Norrbottens län www.bd.lst.se
- Samiskt informationscentrum www.samer.se
- Sametinget www.sametinget.se

10.1 Renskötsel i Norrbotten

Hela Norrbottens län är renskötselområde med undantag av ett mindre antal fastigheter i kustområdet. Renskötsel bedrivs i 32 samebyar i länet varav 15 utgör fjällsamebyar, 9 skogssamebyar och 8 koncessionssamebyar. En sameby är en ekonomisk och administrativ sammanslutning som ska leda renskötseln inom ett visst område. Samebyn är också benämningen på ett geografiskt område där betesmarkerna nyttjas kollektivt av samebyns medlemmar. En sameby består av flera renskötselföretag, vilka i sin tur består av en eller flera renägare.

Renarna strövar själva eller drivs mellan olika betesmarker. Betesmarkerna har skilda egenskaper som gör dem värdefulla vid olika tider på året. Variationer i betestillgång och väderlek gör att de marker som kan betas skiftar från år till år. För sina vandringar mellan olika betesmarker utnyttjar renen bestämda vandrings- eller flyttleder som kan vara mycket gamla. I anslutning till lederna finns rast- och övernattningsbeten där renarna kan beta och vila under flyttningen.

Mot riksgränsen till Norge och mot riksgränsen till Finland finns riksgränsstängsel. Staterna ansvarar för underhållet av dessa.

Eftersom tillgången på betesmark är begränsad råder konkurrens mellan renskötseln och annan markanvändning, som t ex skogsbruk och turism. Intrång under 1900-talet har lett till att betesmarkerna minskat och renskötseln försvårats. Rennäringen är känslig för störningar från andra markanvändare och rovdjur. Våren när kalvningarna sker är en period då det är mycket viktigt att renarna lämnas ostörda. Renarna är också känsliga för störningar när de ska samlas ihop. Samebyarna upplever att skoterkörning och småviltjakten är aktiviteter som leder till stora problem för rennäringen, men frågan är kontroversiell.

Flyttlederna kan innehålla svåra terrängavsnitt där renarna måste gå genom trånga eller svårforcerade passager, t ex över älvar, vägar eller järnvägar. Störningar som gör att renhjorden sprids eller inte får tillfälle att vila och beta under flyttningarna försvårar också renskötseln.

Kalvmärkning hos Gabna sameby mellan Abiskojaure och Alesjaure. Foto: Tomas Utsi.

Rovdjuren varg, järv, lo, björn och örn orsakar renförluster. Björn gör störst skada om den uppehåller sig i kalvningslanden. Även örn dödar främst kalvar. Järv och varg kan förfölja enstaka renar och hela hjordar långa sträckor. Eftersom rovdjuren är fridlysta och samerna därigenom inte har möjlighet att skydda sina renar mot dem lämnar staten viss ersättning för att rovdjur finns i renbetesmarker.

10.2 Renskötselrätten

Samernas användning av marken har gett upphov till en särskild bruksrätt till fastighet, den s k renskötselrätten. Den tillkommer den samiska befolkningen som kollektiv och grundas på urminnes hävd. Renskötselrätten innebär att den som är same får använda mark och vatten på visst sätt till underhåll för sig och sina renar. De delar av rättigheterna som framgår tydligast är renbete, jakt och fiske. Rättigheten får endast utövas av den som är medlem i någon av samebyarna.

Renskötselrätten är en civil rättighet som vissa bestämda personer har och som gäller ett visst markområde. Även äganderätten är en civil rättighet. Både renskötselrätten och äganderätten är egendomsskyddad genom Sveriges grundlag mot att det allmänna i form av stat eller kommun gör ingrepp i rättigheten. Om rättigheten inskränks måste den kompenseras eller ekonomiskt ersättas. Renskötselrätten kan begränsas genom lag för att tillgodose ett viktigt allmänt intresse. Samebyn eller medlemmarna i samebyn kan inte hyra ut eller på annat sätt upplåta de rättigheter som ingår i renskötselrätten. Dock kan samebyn bevilja förutvarande samebymedlem rätt till jakt och fiske inom samebyns betesområde. En utredning, den s k jakt- och fiskerätsutredningen, ser för närvarande över dessa frågor.

Det svenska renskötseområdet är uppdelat i åretrunt-marker och vinterbetesmarker. I området ovanför odlingsgränsen som utgör åretrunt-marker för fjällsamebyarna innebär renskötselrätten att upplåtelser av nyttjanderätter måste prövas mot rennäringslagen. I området mellan odlingsgränsen och lappmarksgränsen där skogssamebyarna har sina åretrunt-marker erfordras inte någon formell prövning mot rennäringslagen vid upplåtelser. Däremot gäller samma skyddsregel inom skogssamebyarnas åretruntmarker som inom området ovanför odlingsgränsen. Det innebär att den som äger eller brukar mark i detta område får inte vid användningen av marken vidta åtgärder som medför avsevärd olägenhet för renskötseln enligt rennäringslagen. Medlemmarna i skogssamebyarna har på samma sätt som i området ovanför odlingsgränsen rätt till jakt och fiske på all mark och vatten inom sina åretrunt-marker.

Nedanför lappmarksgränsen får renskötselrätten utnyttjas vintertid på marker som av ålder använts

för renskötsel – i juridisk mening från 1 oktober till och med den 30 april. Samebymedlemmarna saknar jakt- och fiskerätt i dessa områden såvida inte särskilt avtal träffats med markägarna.

Det är länsstyrelsen som fastställer de geografiska gränserna mellan samebyarnas betesområden – såväl för åretruntmarker som för vinterbetesområden.

10.3 Fjällsamebyarna

Norrbottens 15 fjällsamebyar är Könkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma, Talma, Gabna, Laevas, Girjas, Báste, Sörkaitum, Sirges, Jåhkågaska Tjiellde, Tuorpon, Luokta-Mavas, Semisjaur-Njarg och Svaipa. Renhjordarna gör årstidsbundna vandringar i öst-västlig riktning mellan betesmarkerna i skogslandet och fjällen. Under sommaren finner renarna bete till fjälls. De renskötande samerna följer renarna till fjället och bor där i sommarvistena, för att ha nära till renarna. Under vintern betar renarna i barrskogarna öster om fjällen, ibland ända nere vid Bottenvikskusten.

Fem av skogssamebyarna har även en del åretruntmarker ovanför odlingsgränsen varvid överlappning sker med fjällsamebyarna i dessa områden. Dessa skogssamebyar är Vittangi, Sierri, Udtja, Ståkke och Maskauere.

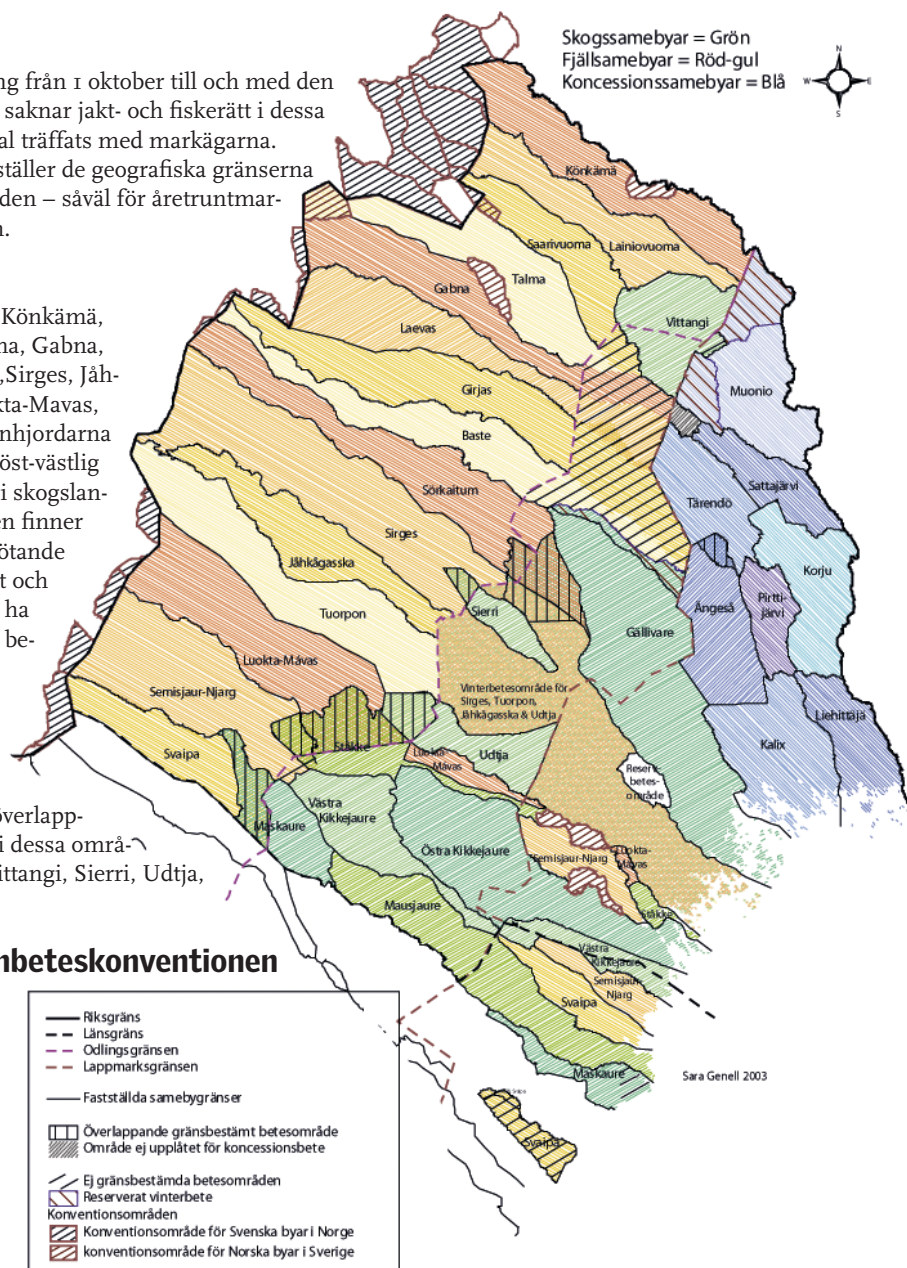
10.4 Svensk-norska renbeteskonventionen

Historiskt sett har renarnas naturliga flyttningar mellan betesområdena rört sig från Bottenviken i öster till Norges kust i väster. I samband med att riksgränsen mellan Danmark-Norge och Sverige drogs upp i mitten på 1700-talet beslutade staterna att formellt reglera samernas flyttningar med renarna genom att till fredstraktaten lägga en särskild överenskommelse om renflyttningarna – den sk lappkodicillen. I modern tid har kodicillen ersatts av konventioner. Den senaste konventionen från 1972 upphörde att gälla 1 maj 2005. Då ingen överenskommelse träffats mellan Sverige och Norge om en ny konvention reglerar Lappkodicillen återigen renbetet över gränsen. Renbetet i Norge är särskilt viktigt för de fyra nordligaste samebyarna i Sverige. En ny förhandlingsgrupp har tillsatts som skall redovisa sitt resultat den 31 december 2005.

10.5 Renantal

Länsstyrelsen beslutar om hur många renar som varje sameby högst får ha på bete. Det högsta renantalet bestäms av det antal renar som samebyns betesmarker långsiktigt kan bära. Hänsyn tas också till andra intressen. Miljömålet för rennäringen innebär att renskötseln skall bedrivas så att naturbetesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga upprätthålls. Inom denna ram reglerar renskötaren själv renantalet utifrån priset på renkött, slaktvikter och betestillgång. Renantalet varierar mellan goda och dåliga betesår och har cykliska upp- och nedgångar ungefär vart tjugonde till trettionde år.

För Norrbottens del är fastställt ett högsta tillåtna renantal för alla samebyar till ca 180 000 renar och av dessa är 130 000 för fjällsamebyarna. Länsstyrelsens styrelse har 1979 lagt fast i ett handlingsprogram för fjällsamebyarna att använda ett sammanlagt renantal på 100 000 djur i vinterstammen som planeringsförutsättning.

Samebyarna i Norrbottens län. Källa Länsstyrelsen.

Sameby	Högsta tillåtna renantal	Renantal enligt renlängderna 2001/2002	Renantal enligt renlängderna 2002/2003	Renantal enligt renlängderna 2003/2004
Könkämä		9670	10579	11265
Lainiovuoma		4838	5090	6082
Saarivuoma	36 500	8253	11256	14321
Talma		4812	4569	5226
Gabna	6 500	4732	4965	5849
Laevas	8 000	6032	6783	8041
Girjas	12 000	6265	6265	6737
Baste	7 000	4855	4932	5879
Sörkaitum	8 000	3483	3741	4528
Sirges	15 500	13068	14502	15747
Jähkägasska	4 500	2584	3102	3744
Tuorpon	9 000	5410	5370	5231
Luokta-Mavas	10 000	3544	3745	4164
Semisjaur-Njarg	9 000	4821	5112	5239
Svaipa	5 000	5811	6011	5574
Totalt	131 000	88 178	96 022	107 357

Renantal per fjällsameby 2001/2002, 2002/2003 och 2003/2004. I kolumnen för 2003/2004 redovisas med fet stil de renantal som överskrider samebyns fastställda högsta renantal.

10.6 Rennäringsföretag

Sammanlagt finns 729 renskötsel-företag i Norrbotten varav knappt 600 finns i Norrbottens fjällsamebyar. Flest renskötande medlemmar har Sirkas sameby i Jokkmokks kommun och det lägsta antalet har Svaipa sameby i Arjeplogs kommun. Fjällsamebyarnas renantal varierar mellan knappt 3 000 och drygt 13 000.

För många är rennärigen fortfarande huvudinkomsten, men kombinationssysselsättningar är mycket vanliga. Viktiga inkomster är försäljning av fisk, vilt och konsthantverk samt turistisk verksamhet. Många turistföretagare är kvinnor och ungefär hälften bedrev turistisk verksamhet i kombination med renskötsel. Företagen erbjuder aktiviteter som deltagande i samiskt vardagsliv, vandring med tamrenar och besök i samevisten

Förutom den direkta sysselsättningen i renskötseln har rennärigen också betydelse för annat näringsliv i området. Den sysselsättning som rennärigen indirekt beräknas generera inom offentlig och privat service har uppskattats till ca 600 arbetstillfällen i Norrbotten. Rennärigen är en viktig faktor för kommunernas näringsliv och för kommunal och privat service, särskilt i den glesaste glesbygden.

Rennärigen huvudinriktning är produktion av renkött. Företagsstrukturen är ogynnsam på så sätt att betesresurserna inte räcker till för att säkra bärkraftigheten för alla renskötsel-företag.

Fiskets betydelse som kompletterande sysselsättning är svår att uppskatta, eftersom samebymedlemmar inte behöver yrkesfiskelicens för att bedriva fiske till försäljning. Helt klart är att vattnen nyttjas till husbehovsfiske och till en viss del bedrivs även fiske till försäljning. Älgjakten i fjällområdet är av stor ekonomisk betydelse för rennärigen och samebymedlemmarna. Varje sameby tilldelas en viss kvot av älgar att fälla årligen som fördelas mellan samebyns medlemmar. Under senare år har såväl samebyar som enskilda renägare sökt nya försörjningsvägar som att etablera sig inom annan verksamhet som t ex turism.

Den statistik Jordbruksverket redovisar avseende antal slaktade renar, medelslaktvikter och pris per ren för hela Norrbotten slaktåren 2000/01-2002/03 visar tabellen nedan.

Period	Antal renar	Medelslaktvikt	Pris/ren exkl moms
2000/01	18 772	26,8	1 012
2001/02	23 058	27,6	1 090
2002/03	23 800	28,6	1 055
2003/2004	20 283	28,5	

Antal slaktade renar, medelslaktvikt och pris/ren för hela Norrbotten åren 2000-2003

För varje kg kontrollslaktat renkött tillkommer renägaren ett statligt pristillägg. Under den senaste tioårsperioden har andelen slaktade renkalvar ökat med drygt 20 procent. Under 2002/2003 utgjorde andelen slaktade kalvar 60 procent och vuxna djur 40 procent. Samtidigt minskar sarvslakten, dvs slakt av rentjurar före brunsten. Den utgör nu endast ca 7 procent av den totala slakten. En orsak till detta kan vara att konsumenterna numera föredrar magert kött samtidigt som staten stimulerat kalvslakt genom ett högre statligt prisstöd för kalvkött.

Renslakten i Norrbottens län har under 2003/2004 minskat jämfört med 2002/2003. För hela landet minskade renslakten under samma period från 60 168 till 48 275 slaktade renar. Samtidigt kan konstateras att det totala renantalet ökar såväl i länet som i landet. Orsaken till den minskande renslakten torde bero på avsättningsproblem och sjunkande avräkningspris på renkött. Priset i producentledet på renkött har på ett år sjunkit från ca 37 kr till ca 28-30 kr per kg exklusive moms och prisstöd.

10.7 Anläggningar

Arbetet inom renskötelsen påverkas starkt av väderlek, temperatur, vind, snö- och isförhållanden. För att underlätta arbetet används inom varje sameby ett stort antal anläggningar som hagar för att samla, skilja, märka och/eller slakta renarna och stängsel för att skilja olika grupper av renar åt eller underlätta flyttningarna. Det kan även finnas sommar- och höstvisten eller andra centrala brukningscentra för renskötelsen i en sameby där de renskötande medlemmarna kan uppehålla sig längre tider för renskötelsarbete i form av slaktuttag, märkning och skiljning. Detta gäller framförallt fjällrenskötelsen. I anslutning till samlingsplatser och gården finns det också driftsbostäder – antingen privata eller kollektiva, som ägs av samebyn.

I Könkämä utgör Keiniovuopio kontrollslakteri en viktig anläggning. I Lainiovuoma finns höst- och vårvistet Pulsujärvi med motsvarigheten för Saarivuoma i Jarin, båda belägna inom Esrange raket-skjutfält. Gabna har ett godkänt kontrollslakteri i Rensjön och Laevas har ett samiskt bosättningscentrum med skiljnings- och slakhage i byn Årosjokk. Girjas har ett centralt förvinterskiljningsställe i lågfjällen benämnt Tjåurek samt slaktmöjlighet i Nikkaluokta. Båste har ett godkänt kontrollslakteri för barmark i Harrå. Sörkaitum brukar ta ut sin höstslakt i slaktanläggningen vid Ruokto.

Sirkas har ett omfattande brukscentrum i Kuorpak inom lågfjällsområdet med ett ca 7 mil tvärgående renstängsel inom samebyn med slaktanläggningar, hag- och korridorssystem strax väster om spärrstängslet. Tuorpon har tillsammans med Luokta-Mavas ett höstskiljningscentrum med omfattande hagsystem i samevistet Parka på gränsen mellan Jokkmokks och Arjeplogs kommuner samt en höstslaktplats i Puollemåive sameviste väster om Jokkmokk. Jåhkågaska Tjiellde har sin höstslaktplats och skiljningshage i Paikasviken vid Tjåmotisjaure. Luokta-Mavas har två huvudslaktplatser i Stenudden och Rävudden. Semisjaur-Njarg tar ut sin slakt huvudsakligen i Jäkkvik och nära riksgränsen längs Silvervägen, Svaipa sameby nyttjar gemensamt med Grans sameby från Västerbotten ett brukscentrum för slakt i Biergenes vid Ammarnäs.

Skogssamebyarna har också anläggningar men inte av samma storlek och betydelse som för fjällrenskötelsen eftersom rendriften är mera koncentrerad till områden med väl fungerande infrastruktur till skillnad från fjällrenskötelsen som väsentligen bedrivs i väglöst land.

Större renskötelsanläggningar

11 Regional ekonomi

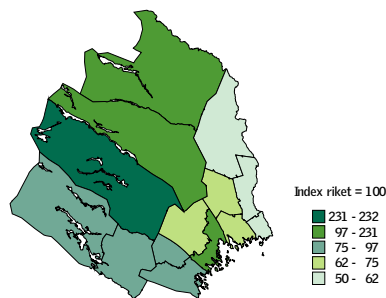
Läs mer här:

► Länsfakta www.bd.lst.se

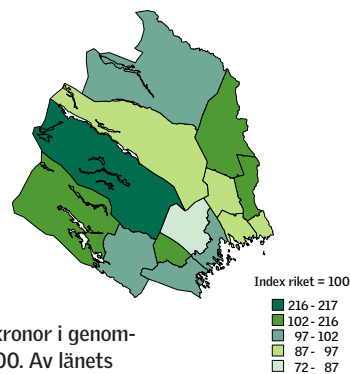
11.1 Bruttoregionprodukten

Bruttoregionprodukten (BRP) är den regionala motsvarigheten till det nationella måttet bruttonationalprodukten. Det är det samlade värdet av alla producerade varor och tjänster i en region under ett år. BRP var i genomsnitt 255 000 kronor per capita under år 2001. Detta värde har fått index 100 och index för Norrbottens län var 91. För Jokkmokks kommun som ligger högst i länet utgör energiproduktionen 70 procent av BRP. Naturresurserna som exploateras i fjällkommunerna representerar ett mycket stort värde och bidrar i stor utsträckning till den svenska välfärden. Området är av mycket stor ekonomisk vikt för Sverige som nation och dessutom representerar det stora och unika rekreativvärden. De värden som ligger i de skyddade områden som finns i fjällområdet, och den biologiska mångfalden i dessa, kan idag inte värderas i ekonomiska termer. Modeller för detta behöver tas fram.

Bruttoregionprodukt per capita 2003

BRP per sysselsattår 2002

Bruttoregionprodukten (BRP) per capita var 275 000 kronor i genomsnitt för riket år 2003. Detta värde har erhållit index 100. Av länets kommuner har Jokkmokk index 231 och Luleå 115. Länets lägsta värde har Övertorneå med 50. Källa: Länsfakta.

12 Staten som markägare och förvaltare ovan odlingsgränsen

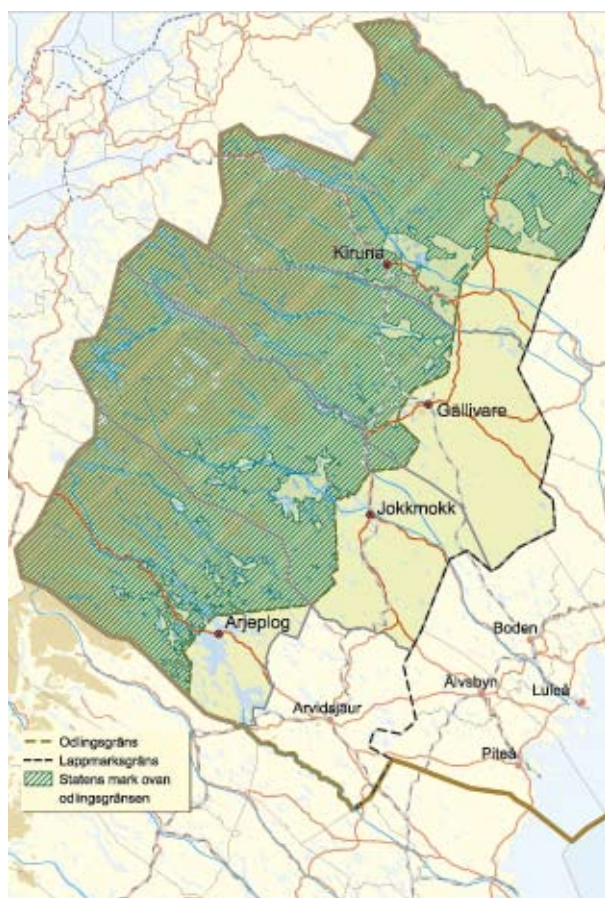
Läs mer här:

- Länsstyrelsen i Norrbottens län www.bd.lst.se
- Fjällwebben www.fjallen.nu
- Statens fastighetsverk www.sfv.se
- Naturvårdsverket www.naturvardsverket.se

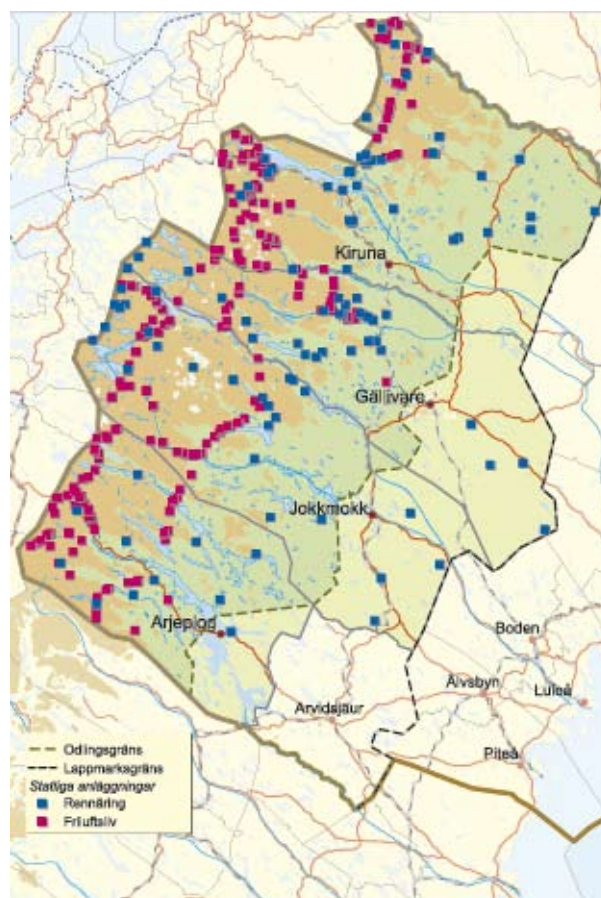
12.1 Statens ansvar som markägare

Staten äger ca 90 procent av all mark ovan odlingsgränsen i Norrbottens län och har därför ett förvaltningsansvar som markägare. Det är länsstyrelsen som ansvarar för förvaltningen av samtliga nationalparker och naturreservat i länet. Staten äger också anläggningar för det rörliga friluftslivet som leder, vindskydd, turiststugor och andra anläggningar. För vård och skötsel av dessa ansvarar länsstyrelsen. I allt större omfattning läggs vård och skötsel ut på lokala entreprenörer. Staten äger också en del anläggningar för rennärningen.

Frågan om äganderätten till markområdena i fjällvärlden är omtvistad.

Statens mark ovan odlingsgränsen

Statliga anläggningar för rennärning och friluftsliv i fjällkommunerna

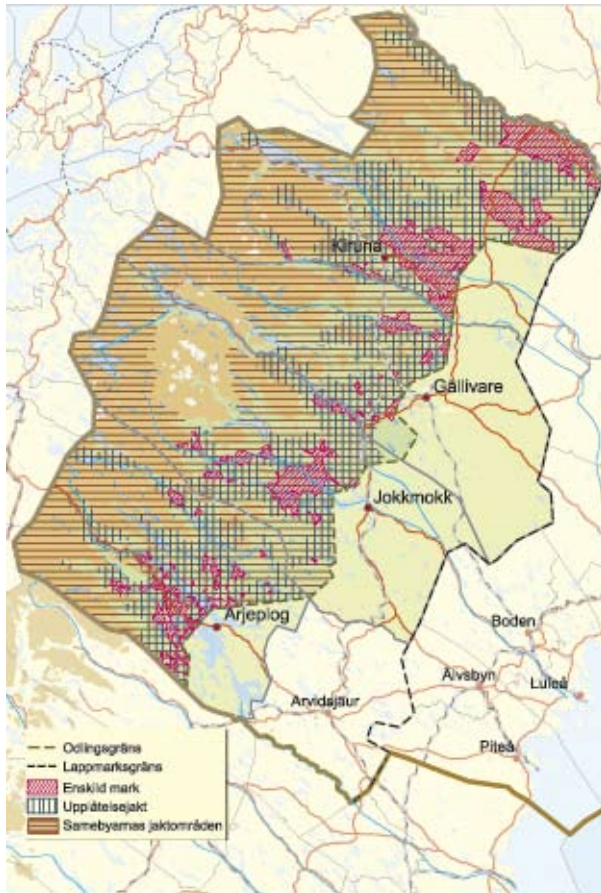
12.2 Jakt- och fiskeupplåtelser

Renskötselrätten ger samerna rätt att använda markerna ovan odlingsgränsen till underhåll för sig själva och för sina renar. Rätten innefattar bland annat jakt och fiske. Staten har även rätt att upplåta jakt och fiske på statens mark ovan odlingsgränsen om det kan ske utan avsevärd olägenhet för renskötseln och om upplåtelsen inte utgör besvärande intrång i samernas rätt till jakt och fiske. Upplåtelsen ska dessutom vara förenlig med god viltvård eller fiskevård. Ur intäkterna för verksamheten avsätts medel för vilt- och fiskevård. Länsstyrelsen är den myndighet som ansvarar för statens upplåtelser och ansvarar också för att bevaka att reglerna för upplåtelseerna följs. Organisationen för detta är för närvarande under översyn. Principiellt viktiga upplåtelsefrågor avgörs av Rennäringsdelegationen.

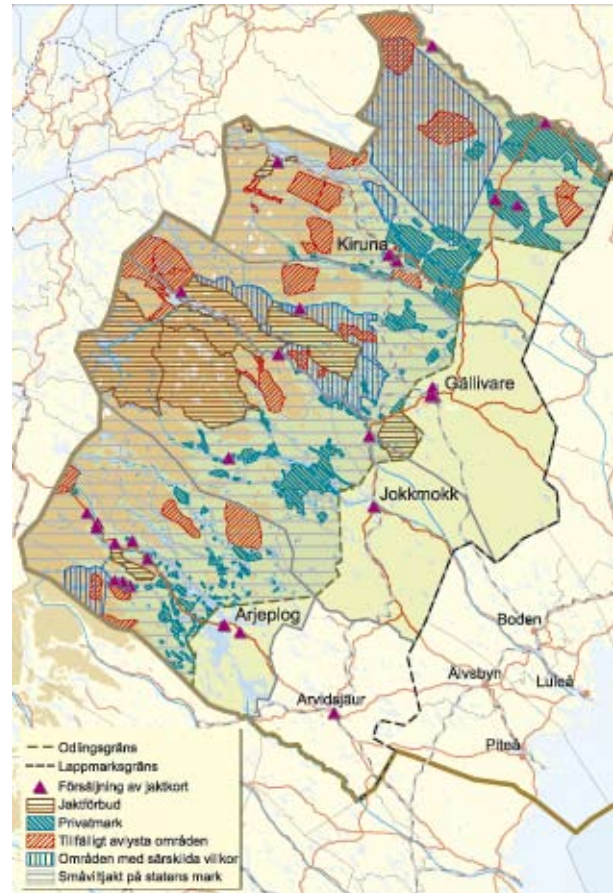
Älgjakt och nätfiske på statens mark förbehålls främst ortsbefolkningen. Älgjakten sker i 258 jaktlag och tilldelningen varierar beroende på tillgången av älg.

Distrikt	Summa Vuxna avskjutna	Summa Kalvar avskjutna	Utnyttjandegrad vuxna avskjutna/tilldelning	Utnyttjandegrad totalt (avskjutna/tilldelning)	Tjurandel % (avskjutna tjurar/totalt avskjutna vuxna)	Koandel % (avskjutna kor/totalt avskjutna vuxna)	Kalvandel % (avskjutna kalvar/totalt avskjutna)
Arjeplog	380	140	84%	57%	64%	36%	27%
Jokkmokk	222	103	86%	62%	71%	29%	32%
Gällivare	134	69	95%	72%	75%	25%	34%
Kiruna krets 1	178	94	89%	66%	74%	26%	35%
Kiruna krets 3	55	29	70%	51%	73%	27%	35%

Avskjutning av älg i förhållande till tilldelningen på statens mark ovan odlingsgränsen 2003

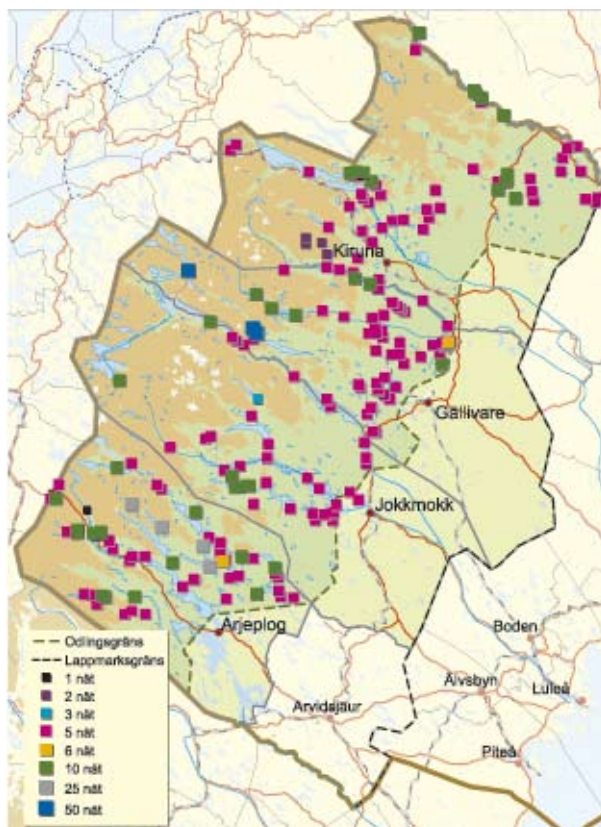

Älgjakt på statens mark ovan odlingsgränsen

Småviltjakt på statens mark ovan odlingsgränsen

◀ Nätfiske på statens mark ovan odlingsgränsen

Nätfisketillstånden beviljas endast i sjöar som tål ett nätfisketryck. Antalet tillstånd för husbehovsfiske är för närvarande 1374.

Länsstyrelsen ansvarar för upplåtelsen av fiske på statens vatten ovan odlingsgränsen och har fastställt en policy för vad som gäller för detta fiske. På statens mark finns också möjlighet till småviltjakt för allmänheten på ripa, skogshöns och hare. Handredskapsfiske och småviltjakt upplåts genom fiske- och jaktkort. Alla kan köpa årskort för fiske medan endast orsbor och länsbor kan köpa årskort för jakt. Möjlighet att lösa dygnskort är öppen för alla. Vissa begränsningar finns för icke-nordiska medborgare. Senaste information om handredskapsfiske och småviltjakt finns att läsa på hemsidan www.fjallen.nu. Där kan man bland annat ta del av kartor, avlysningar och regler.

Syftet med allt fiske ovan odlingsgränsen är att det skall vara långsiktigt hållbart. Förbud mot fiske finns i nationalparker och i en del naturreservat. Undantagsvatten finns också där fiske inte alls upplåts till allmänheten utan endast till renskötande samer.

Länsstyrelsen har beslutat om generella fiskeregler som gäller i de vatten som upplåts till allmänheten på statens mark ovan odlingsgränsen. Här är det t ex tillåtet att sammanlagt ta upp och behålla högst 5 öringar och/eller harrar per fiskare och dag. Det finns även rena flugfiskevatten, kvoterade vatten, samt sjöar där modernt trollingfiske tillåts.

Kvoteringar används endast i områden där fisket är så bra och allmänhetens intresse är så stort att fisketrycket riskerar att påverka ekosystemet negativt. Dessa kvoteringar innebär att det finns ett begränsat antal fiskedygn per år för varje vatten. Kvoteringarna syftar till att begränsa fisketrycket så att fisket anpassas till ett långsiktigt, hållbart uttag samt att minska markslitage i strandnära områden. Ofta innefattar kvoteringarna ett strikt regelverk, med hårda fångstbegränsningar och i vissa fall även regler om att storvuxen fisk skall släppas tillbaka.

Kvoterade vatten i Kiruna kommun

- 1 Råstoättno från Vutnusjokka till Biggusjokka
- 2 Torneälven mellan odlingsgränsen och Jukkasjärvi allmäningsgräns
- 3 Pirttimesättno från Pirttimesjärvi till utloppet ur selet uppströms Påke Vartos nordvästra spets
- 4 Tavvaättno från Ittejokka till Goahtemuorjokki

Kvoterade vatten i Gällivare kommun

- 1 Tertojåkka från hängbro till Kaitumälven
- 2 Kaitumälven från Lieteksavo till Tertojåkkas inflöde
- 3 Svartijåkka från Skuokejaure till Särkåjaure.

Kvoterade vatten i Jokkmokks kommun

- 1 Sitoättno från Vuotijurjåkks inflöde till kröken ovan forsen mellan Alep Manak och Vare Häräs
- 2 Skielta från utloppet ur Tjekknalis till 800 m nedanför utloppet ur Lulep Skieltajaureh

Kvoterade vatten i Arjeplogs kommun

- 1 Alep Luoitaure till Lulep Luoitaure med tillflöden
- 2 Namatis, Siktin och Garvajaureområdet
- 3 Utloppet Tsåkka till bron nedströms utloppet från Gåbdok

Kvoterade fiskevatten ovan odlingsgränsen 2005

Kort	Antal kort Kiruna	Antal kort Gällivare	Antal kort Jokkmokk	Antal kort Arjeplog	Antal kort Totalt
1-dygns	1392	890	546	1875	4703
3-dygns	1685	1233	1135	3568	7621
7-dygns	1441	759	506	1918	4624
Årskort	1449	555	331	1349	3684
Summa:	5967	3437	2518	8710	20632

Fiskekortsförsäljning för fiske på statens mark ovan odlingsgränsen 2002

Kvoterade fiskevatten ovan odlingsgränsen samt antal fiskedygn per år och vatten

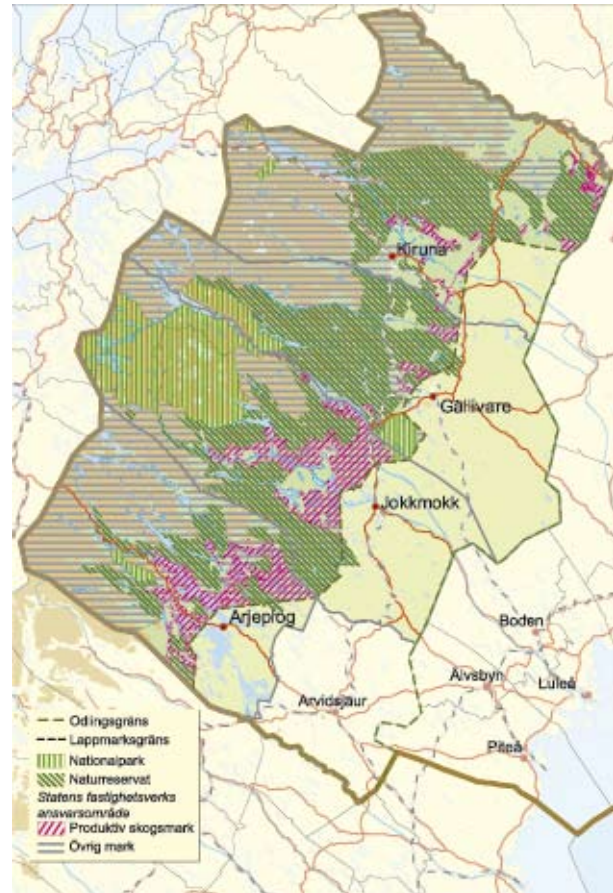
12.3 Markupplåtelser

Länsstyrelsen upplåter även mark för andra ändamål än för jakt och fiske. Oftast rör det sig om bostadsarrenden, men även andra arrendeformer förekommer. Antalet upplåtelser för fjällkommunerna är för närvarande: Kiruna 924, Gällivare 360, Jokkmokk 136 och Arjeplog 248.

På kartan anges som gles bebyggelse platser med färre än 20 markupplåtelser. Tätare bebyggelse är när det finns mer än 70 markupplåtelser på platsen. Vid glesare bebyggelse finns det mellan 20 och 70 markupplåtelser.

Markupplätelser ovan odlingsgränser

Statens fastighetsverks ansvarsområde för produktiv skogsmark och övrig skogsmark ovan odlingsgränsen.
Källa: Statens fastighetsverk.

Statlig markförvaltning vid sidan av nyttjanderättsupplåtelseerna ovanför odlingsgränsen som exempelvis skogsavverkning provas av Statens fastighetsverk. **Läs mer i avsnitt 9.12.**

Frågor om upplåtelse enligt rennäringslagen som gäller ämnen som inte omfattas av minerallagen som exempelvis grus provas av Sveriges geologiska undersökning efter samråd med länsstyrelsen och Fastighetsverket.

Försäljning av statens mark ovanför odlingsgränsen provas av Regeringen. Det sker i ringa omfattning i förhållande till det totala markinnehavet. Oftast rör det sig om bostadstomter om några tusen m², i något enstaka fall kan det röra sig om några ha.

12.4 Fjällsäkerhet

Fjällsäkerhetsrådet som sorterar under Naturvårdsverket har det centrala ansvaret för det förebyggande fjällsäkerhetsarbetet. I fjällänen finns lokala fjällsäkerhetskommittéer som ska fånga upp de lokala förhållandena och driva ett förebyggande arbete som anpassas till de specifika förhållandena som råder inom sitt geografiska område. För Norrbottens län finns fyra kommittéer, en för varje fjällkommun, och företrädare för polisen, kommunen, friluftorganisationer och länsstyrelsen utgör stommen i kommittéerna. Det lokala fjällsäkerhetsarbetet är särskilt viktigt genom att det får en förankring i lokalsamhället.

13 Värdefulla områden ovan odlingsgränsen som är skyddade

Läs mer här:

- Länsstyrelsen i Norrbotten www.bd.lst.se
- Naturvårdsverket www.naturvardsverket.se
- Riksantikvarieämbetet www.raa.se
- Biologisk mångfald www.regeringen.se/sb/d/2825
- Laponia www.laponia.nu, www.laponia.info
- Torneträsk biosfärområde www.unesco.org/mab
- Fjällkommunerna www.kommun.kiruna.se, www.gellivare.se, www.jokkmokk.se, www.arjeplog.se

13.1 Riksintressen

Miljöbalken kräver att områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada naturmiljön, kulturmiljön eller friluftslivet. Dessa hushållningsbestämmelser har emellertid direkt verkan enbart vid prövning av exploateringsföretag som innebär ändrad markanvändning (t ex att skogsmark ersätts av tätortsbebyggelse).

I en del fall räcker varken dessa bestämmelser eller andra generella regler (såsom riktlinjer i kommunala översiktsplaner, strandskyddsbestämmelser, internationella konventioner undertecknade av Sverige etc.) för att tillgodose skyddsbehovet i ett område som förklarats vara av riksintresse. I sådana fall kan det bli aktuellt att säkerställa

området som exempelvis naturreservat. De områden som har statusen Natura 2000 är också områden av riksintresse enligt miljöbalken. Dessa områden är vanligen skyddade även av andra bestämmelser, men Natura 2000-utnämningen gör att tillstånd alltid krävs för åtgärder av betydande påverkan på områdena.

Områden av riksintresse kan med stöd av miljöbalken utses i såväl exploaterings- som bevarandesyfte. I tabellen till höger redovisas vilka myndigheter som skall peka ut områden av riksintresse. Myndigheterna ifråga ska göra detta i samråd med Boverket, berörd länsstyrelse och andra berörda centrala förvaltningsmyndigheter. **Se redovisning av riksintressen/kommun och kartor i bilaga 3.**

Myndigheter som skall peka ut områden av riksintresse

Samhällssektor	Myndighet
Rennäring	Statens jordbruksverk
Yrkesfiske	Fiskeriverket
Naturvård och friluftsliv, inkl. fritidsfiske	Naturvårdsverket
Kulturmiljövård	Riksantikvarieämbetet
Fyndigheter av ämnen eller material	SGU
Anläggningar för industriell produktion	NUTEK
Anläggningar för energiproduktion och energidistribution	Statens energimyndighet
Anläggningar för slutlig förvaring av använt kärnbränsle och kärnavfall	Statens kärnkraftinspektion
Anläggningar för kommunikationer	Vägverket, Banverket, Sjöfartsverket, Luftfartsverket, Post- och telestyrelsen
Anläggningar för vattenförsörjning och avfallshantering	Naturvårdsverket
Totalförsvarets anläggningar	Försvarsmakten

Myndigheter som har rätt att ange områden av riksintresse

13.2 Obrutet fjäll

Enligt miljöbalken gäller inom Norrbottensfjällen att inom fjällområdena Sarek-Mavas, Kebnekaise-Sjaunja, Rostu och Pessinki får bebyggelse och anläggningar komma till stånd endast om det behövs för rennäringen, den bofasta befolkningen, den vetenskapliga forskningen eller det rörliga friluftslivet. Andra åtgärder inom områdena får vidtas endast om det kan ske utan att områdenas karaktär påverkas. **Se redovisning på kartor i bilaga 3.**

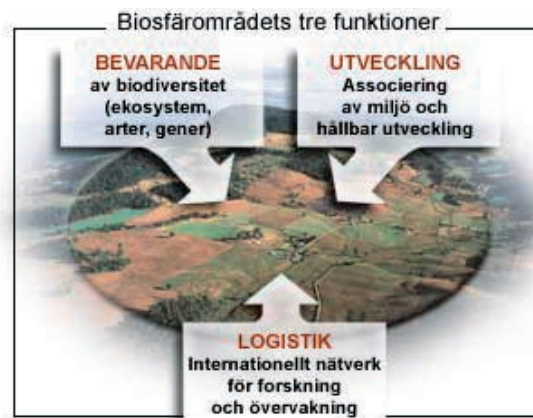
13.3 Unesco-konventioner

Biosfärområden är representativa landskapsavsnitt av ekosystem som är internationellt utpekade av Unesco:s Man and the Biosphere (MAB) Program. Tillsammans bildar dessa områden ett världsomspännande nätverk - The World Network of Biosphere Reserves, och idag ingår över 400 områden i mer än 90 länder.

Biosfärområden skall gynna social och ekonomisk utveckling med lokal förankring, vara arenor

för forskning och undervisning samt värna biologisk mångfald. Biosfärområden skall tjäna som modellområden i regionen dit resurser och forskning riktas i syfte att ta fram ny kunskap och utveckla förvaltningen i samverkan med lokala aktörer och intressenter, inte minst de som bor och verkar i området. Att ingå i The World Network of Biosphere Reserves ger dessutom möjlighet till samarbete, för att få inspiration samt utbyte av goda idéer och prövade fall.

Unesco:s konvention om skydd av världens kultur- och naturarv kom till för att bevara världens unika kultur- och naturarv som är hotat för kommande generationer. Konventionens målsättning är att öka förståelsen för det unika arv som olika nationer besitter samt sprida kunskapen om det. Det internationella samarbetet omfattar räddningsaktioner, vård och restaurering av kulturarvet då de nationella ansträngningarna inte räcker till. I början av 2004 fanns det upptaget 754 objekt i 129 länder. I Sverige finns det för närvarande 13 objekt.

Biosfärområdets tre funktioner, läs mer på www.unesco.vr.se

13.3.1 Torneträsk biosfärområde

Torneträskområdet är ett av Sveriges två biosfärområden och i området ingår Torneträsk, området norr om Torneträsk, Abisko nationalpark och Stordalens naturreservat.

13.3.2 Laponia världsarv – natur- och kulturarv

I december 1996 utsågs Laponia till världsarvsområde av Unesco:s världsarvskommitté med följande motivering:

”Området är ett framstående exempel på hur jorden har utvecklats framförallt geologiskt, och hur ekologiska och biologiska förändringar sker idag. Här finns även enastående naturfenomen med exceptionell naturskönhet liksom betydelsefulla naturliga lokaler för att skydda biologisk mångfald.

Området som alltsedan förhistorisk tid varit befolkat av samerna är ett av de bäst bevarade exemplen på ett nomadområde i norra Skandinavien. Det innehåller bosättningar och betesmarker för stora renhjordar, en sed som går tillbaka till ett tidigt stadium i människans ekonomiska och sociala utveckling.”

Världsarvet Laponia är Nordeuropas enda exempel på ett kombinerat natur- och kulturarv, och dessutom ett av världens fyra världsarv som bebos och nyttjas av urbefolkningar. Laponia är ett världsarv där basen ligger i den levande renskötselns varsamma nyttjande av landet i en omgivning med unika natur- och kulturvärden. Här finns en levande samiska kultur.

Laponia världsarv är ett samiskt kulturlandskap med spår av mänsklig aktivitet alltsedan istiden. Världsarvområdet är ett värdefullt naturlandskap, med fjäll, deltaland, urskogar, hundra-talet glaciärer och Västeuropas största myrområde. Den västra delen av världsarvsområdet består av fjällnatur av varierande karaktär, den östra delen är ett slättland med vidsträckta skogar och myrar. Till det kan läggas ett rikt djur- och växtliv

Laponia världsarv, Torneträsk biosfärområde samt nationalparker och naturreservat i fjällkommunerna

med flera hotade arter. Laponia omfattar en yta på 9 400 km² som är renbetesområde för samebyarna Báste, Sörkaitum, Sirkas, Jáhkagasska, Tuorpon, Luokta-Mavas och Gällivare skogssameby.

I området ingår nationalparkerna Padjelanta, Sarek, Stora Sjöfallet och Muddus, och naturreservaten Sjaunja, Stubba och en del av Kvikkjokk-Kabla urskogsreservat. Också Rapadalens delta, Tjuoldavágge (Tjuoltadalen) och Sulidálbmá (Sulitelma) ingår i världsarvet. Området innehåller två internationellt betydelsefulla våtmarker, Sjaunjamyren och Rapadeltat. Återstående delar har visst skydd enligt bestämmelser i miljöbalken om "obrutna fjällområden". Fasta fornlämningar är skyddade genom kulturminneslagen.

13.4 Skydd av naturmiljöer

Miljöbalken syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl. De nationella miljömålen ska ge ledning för att bedöma vad en hållbar utveckling innebär och därigenom vara vägledande vid tillämpning av bestämmelserna i miljöbalken. Miljöbalkens mål är av grundläggande betydelse för att tolka de materiella bestämmelserna i miljöbalken inte minst de allmänna hänsynsreglerna.

Sammantaget är 18 400 km², eller ca 32 procent av Norrbottenfjällens yta, skyddat som nationalparker eller naturreservat enligt miljöbalken. Fjällheden är den i särklass mest skyddade naturtypen i Norrbotten. Ovanför den fjällnära gränsen är drygt hälften av den produktiva skogen, som är en delmängd av all skog, bevarad som naturreservat eller nationalpark.

13.4.1 Konventionen om biologisk mångfald

Ett av de största globala problemen är den ökande förlusten av arter, naturtyper och ekosystem – biologisk mångfald. Våra liv blir fattigare, både ekonomiskt och själsligt, utan denna mångfald. Vi är helt och hållet beroende av biologiska resurser och ekosystemens tjänster. Det gäller i den rika världen såväl som i utvecklingsländerna.

År 1992 slöt världens regeringar gemensamt en bindande överenskommelse, konventionen om biologisk mångfald. Konventionen om biologisk mångfald är ett bindande avtal om bevarande och uthålligt nyttjande av biologisk mångfald. Arters livsmiljöer måste bevaras och nyttjandet av biologiska resurser ska ske på ett hållbart sätt. Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet arbetar för att alla berörda sektorer ska delta i detta arbete. I dagsläget har drygt 170 stater, inklusive EU, ratificerat konventionen.

Det finns flera motiv för att bevara biologisk mångfald:

Försörjning och välbefinnande: Biologiska resurser utgör basen för livsuppehållet och mycket av dagens och morgondagens näringsverksamhet. Studier av naturen genererar såväl nya tekniska uppfinningar som ny råvara. Gener är den yttersta "råvaran" för den bioteknik som nu tillämpas inom läkemedelsindustri, jordbruk mm.

Ekosystemtjänster: Ekosystemen utför många tjänster som tas för givet och därför inte värderas i pengar. Exempel på detta är mikroorganismernas frigörelse av näringsämnen, deras nedbrytning av föroreningar i luft, mark och vatten, insekternas pollinering och vegetationens vattenreglerande effekt.

Estetiska värden: Naturen har alltid varit en inspirationskälla för människan och ger avtryck inom såväl konsten som litteraturen. Naturen skänker ovärderliga upplevelser, sinnesro och befrämjar hälsan.

Etiska och existentiella värden: Livets mångfald är ett resultat av miljard år av evolution. Många människor känner stark olust inför att vår art uttraderar frukten av denna långa utvecklingshistoria. Och vilken rätt har vi att utarma naturresurserna, och därigenom inskränka på framtida generationers utvecklingsmöjligheter? Vi är själva en del av mångfalden. Genom att betrakta och utforska livets mekanismer och utveckling, kan vi bättre förstå vår egen roll i tillvaron.

Ett övergripande svenskt mål för biologisk mångfald är att inhemska växt- och djurarter skall kunna fortleva under naturliga betingelser och i livskraftiga bestånd i sina naturliga utbredningsområden. I de 15 svenska miljömålen ingår en hel rad delmål för biologisk mångfald. Riksdagen fattade beslut om ett 16:e miljömål för biologisk mångfald i november 2005.

I konventionen om biologisk mångfald ingår också att respektera och bevara traditionell kunskap hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är viktiga för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald. Denna kunskap om den biologiska mångfalden och dess nyttjande håller på att försvinna i snabb takt.

13.4.2 Nationalparker

Nationalpark är det finaste utpekande som ett naturområde kan få. De avsätts på statlig mark genom beslut av riksdagen och ger ett i det närmaste heltäckande skydd mot exploatering. I Norrbottens fjällkommuner ligger de äldsta och största nationalparkerna i Sverige. Dessa är Vadvetjåkka, Abisko, Stora Sjöfallet, Padjelanta, Sarek, Muddus och Peljekaise som har en total areal av 5 932 km².

Vadvetjåkka (Vádvecohkka) **nationalpark** inrättades 1920 för att bevara ett högnordiskt fjällandskap i dess naturliga tillstånd. Parken har en rik flora på fjällets sydsluttning, flera grottor samt ett rikt fågelliv i delatlandet. Området utgör sommarbetesland för Talma sameby och nyttjas även av norska samebyer för renbete.

Abisko nationalpark bildades 1909 för att bevara ett högnordiskt fjällandskap i dess naturliga tillstånd. Abisko nationalpark är känd för sin mycket rika flora. Nationalparken ingår i Gabna samebys renbetesmark.

Stora Sjöfallets nationalpark är ett vidsträckt fjällområde vid några av Stora Luleälvs fjällsjöar. Landskapet är variationsrikt med högfjällsmassiv och lågfjällsryggar, flacka höglätter och djupt nedskurna dalar. Parken består av två delar, norr och söder om Ahkkajávres regleringsmagasin. Nationalparken inrättades 1910 för att i första hand skydda det berömda vattenfallet Stora Sjöfallet och dess källsjöar. 1919 bröt riksdagen ur hela sjösystemet ovanför vattenfallet ur nationalparken. Omfattande ingrepp för vattenkraftsexploatering har därefter företagits och vattenfallet har förlorat sin storhet. De omkringliggande fjällområdena är dock fortfarande mycket skyddsvärda. I nationalparken har Sörkaitum och Sirkas samebyar betesmarker för sina renar.

Padjelanta nationalpark är landets största nationalpark och inrättades 1963. Nationalparken skall bevara ett på sjöar och vidsträckta hedar rikt fjällandskap i dess naturliga tillstånd. Padjelanta utgörs av böljande slätter, mjukt rundade fjällryggar och stora sjöar. Slätterna inramas av högfjäll i väster, söder och öster. Inne i parken bryts vidderna av enstaka fjäll. De centrala delarna domineras av två för fjällförhållandena ovanligt vidsträckta sjöar, Vastenjávrr (Vastenjaure) och Virihávrr (Virihauare). I floristiskt hänseende hör området till de rikaste i fjällvärlden. Här finns växter som man inte funnit på några andra håll i fjällen. Parken är även känd för sitt rika djurliv. Så gott som hela parken ligger ovanför skogsgränsen och är ett värdefullt renbetesland. Samebyarna Sirkas, Jåhkågasska och Tuorpon har sommarbetesmarker för sina renar här.

Sareks nationalpark bildar landets största högfjällsområde och inrättades 1909 för att bevara ett utpräglat högfjällslandskap i dess naturliga tillstånd. Det är ett för svenska förhållanden alpint landskap med höga, branta fjällmassiv, trånga dalgångar och vilt forsande vattendrag. Innanför parkens gränser finns 6 av landets 13 fjäll över 2 000 m ö h och ca 100 glaciärer. Parken genomkorsas av djupa dalgångar där höjdskillnaden till omgivande toppar kan uppgå till 1 300 m. I nationalparken har Sirkas, Jåhkågasska och Tuorpons samebyar betesmarker för sina renar.

Från Bårddetjåhkås topp ned mot Luohhtoláhkos högplatå. Foto: Thomas Öberg.

Muddus nationalpark ligger öster om fjällkedjan och inrättades 1942 för att bevara ett skogs- och myrlandskap i dess naturliga tillstånd. Muddus är en fristad för djur och fåglar, tack vare frånvaro av modernt skogsbruk. Skogarna här utgörs till största delen av urskog, med tall, gran och björk. Särskilt tallskogen är anslående med grova, högåldriga träd, torrträd och lågor och här finns Sveriges äldsta kända tall. I myrområdet häckar mängder av fåglar. I parkens södra del finns kursusdalar med upp till 100 meter höga, lodräta bergväggar. I en av dalarna rinner Muddusjokk, vilken på en plats bildar ett praktfullt vattenfall. I Muddus nationalpark har Sörkaitum, Sirkas och Gällivare skogssameby renbete.

Pieljekaise nationalpark inrättades 1909 för att bevara ett område med fjällbjörkskog i dess naturliga tillstånd. Området omfattar lågfjällterräng och ett stort antal småsjöar. Fjället Pieljekaise når 1 138 m ö h och är framträdande i landskapet. Det samiska namnet Bieljiigáse betyder öröntopparna, fjällets två toppar liknar ett öra i profil. Fjällbjörkskogen är av ursprunglig, orörd karaktär främst av hedtyp, men även av örtrik ängstyp. Pieljekaise nationalpark ligger i Semisjaur-Njarg sameby.

13.4.3 Nationalälvar

Enligt miljöbalken får inte vattenkraftverk eller vattenreglering utföras i nationalälvarna Torneälven, Kalixälven, Piteälven och Vindelälven med tillhörande vattenområden, källflöden och biflöden. I Luleälvens tillrinningsområde är fyra delområden skyddade: Stora Luleälven uppströms Akkajaure, Pärälven och i Lilla Luleälven områdena uppströms Tjaktjajaure och Skalka. I Skellefteälvens tillrinningsområde är källflödena uppströms Sädvajaure och Riebnes samt Malån skyddade.

13.4.4 Naturreservat

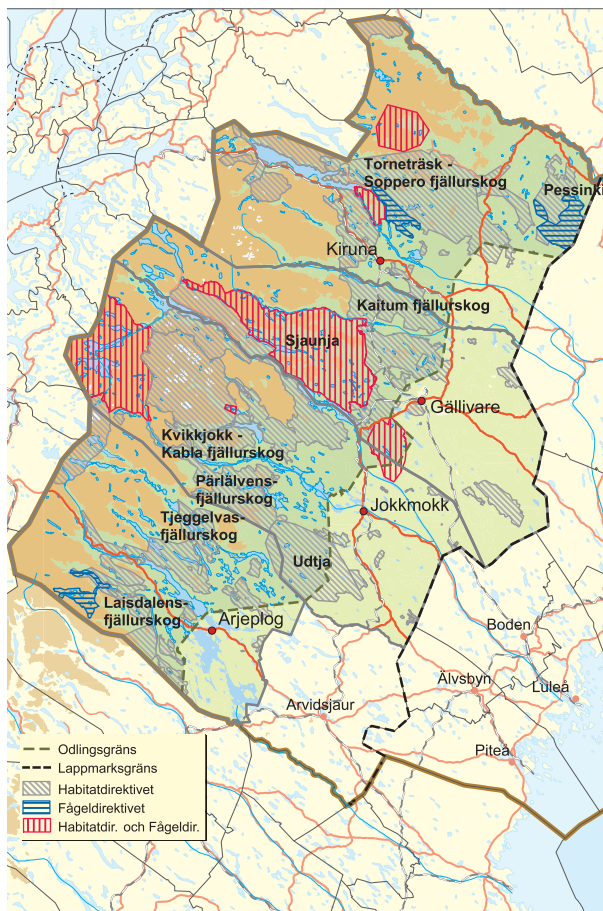
Naturreservat kan bildas av länsstyrelsen eller kommunerna för att bevara biologisk mångfald, vårda, bevara, skydda, återställa och/eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet. I Norrbottens fjällkommuner finns 67 naturreservat med en total areal på 19 857 km². De största naturreservaten i Norrbotten ligger i den fjällnära regionen och omfattar den värdefulla fjällurskogen. Som exempel kan nämnas Torneträsk-Soppero fjällurskog, Pessinki, Sjaunja, Kaitum fjällurskog, Udtja, Pärälvens fjällurskog, Kvikkjokk-Kabla fjällurskog, Tjeggelvas och Laisdalens fjällurskog.

13.4.5 Natura 2000

För att skydda natur, vilda djur och växter har EU skapat ett nätverk, Natura 2000. Nätverket består av värdefulla naturområden som medlemstaterna har ansvar för att skydda för framtiden. Natura 2000 är EU:s viktigaste bidrag till bevarandet av den biologiska mångfalden. I Norrbotten har 256 områden godkänts av regeringen. De flesta av dessa områden är skyddade sedan tidigare som nationalpark eller naturreservat och alla är nu riksintressen.

Natura 2000 baseras på de två lagtexterna Fågeldirektivet och Habitatdirektivet. Fågeldirektivet omfattar skydd och skötsel på lång sikt för samtliga vilda fågelarter samt för deras livsmiljöer. Medlemsstaterna måste utse de lämpligaste livsmiljöerna för arterna och bilda speciella skyddsområden.

Habitatdirektivet är en komplettering till fågeldirektivet. Direktivet avser utvalda växt- och djurarter samt olika naturtyper. Naturtyperna är sådana vars naturliga utbredningsområde inom EU är litet eller har krympt avsevärt men även naturområden som är representativa för någon av EU:s sex biogeografiska regioner. Bland arterna av gemenskapsintresse finns sådana som är utrotningshotade eller på väg att bli det samt vissa arter som är unika för en viss plats och inte finns någon annanstans. För att skydda dessa ska medlemsstaterna föreslå sk områden av gemenskapsintresse där de utpekade naturtyperna

Natura 2000- områden i fjällkommunerna

eller arterna finns. EU har ett särskilt ansvar för att bevara livsmiljöer som riskerar att försvinna, t ex västlig taiga, aapamyrar och skogsbevuxna myrar, och utrotningshotade arter som järv och fjällräv.

13.4.6 Europadiplomerade områden

Nationalparkerna Sarek, Padjelanta och Muddus fick 1967 Europarådets diplom för bra naturskydd och god förvaltning. Vart femte år omprövas om områdena fortfarande skall vara diplomerade. I beslutet som fattas av en kommitté inom Europarådet lämnas ofta rekommendationer för den fortsatta förvaltningen av områdena.

13.4.7 Ramsarområden

Konventionen om våtmarker av internationell betydelse i synnerhet såsom livsmiljö för våtmarksfåglar kallas vanligen Ramsarkonventionen efter den plats i Iran där konventionen antogs. I fjällkommunerna finns fyra Ramsarområden: Tjålmejaur i Arjeplogsfjällen, Laidauredeltat i Jokkmokk, Sjaunja i Gällivare och Tavvavuoma i Kiruna. Områdena är av våtmarkskaraktär och har en god livsmiljö för våtmarksfåglar. Alla har ett skydd som Natura 2000-områden.

13.4.8 Reglering av terrängkörning på barmark

Terrängkörning med motordrivet fordon på barmark är förbjuden i hela Sverige. Som motordrivet fordon räknas alla fordon som drivs med motor dvs bil, motorcykel, fyrhjuling, bandvagn och snöskoter. Hos länsstyrelsen kan man ansöka om dispens från barmarksförbudet om man har särskilda skäl. Generellt undantag från förbudet gäller dock för jordbruk, skogsbruk, statlig eller kommunal tjänsteman, räddningstjänst, läkare, brandkår, fjällräddning, projektering, renskötsel samt för hämtning av fälld björn eller älg. Detta gäller om åtgärden inte kan utföras på annat lämpligt sätt. Länsstyrelsen medger efter ansökan ytterligare undantag om särskilda skäl föreligger. För att medföra vapen och/eller jaga från terrängfordon krävs särskilt tillstånd från länsstyrelsen.

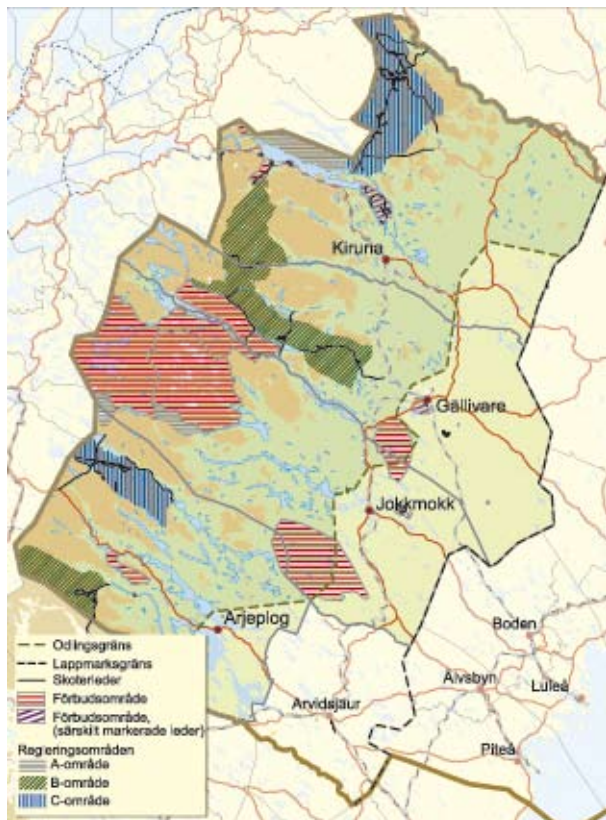
13.4.9 Reglering av skotertrafik

Norrbotten finns idag omkring 60 000 snöskotrar. De flesta finns i Kiruna och Gällivare kommuner. Skotertrafiken är i stort kanaliserad till skoterleder som anlagts av dels kommuner och dels skoterföreningar. I fjällen sker skoteråkning i huvudsak efter det ledssystem som staten har byggt. Den norrbottniska fjällvärlden erbjuder fina skoterturer längs vinterlederna där de flesta lederna är lämpliga för skoteråkning. Här samsas både skidåkare och skoteråkare.

Skotertrafiken är reglerad inom stora områden i länets fjällområde. Inom nationalparkerna Vadvetjåkka, Padjelanta, Sarek, Muddus och Pieljekaise är skoteråkning inte tillåten. Inom Abisko och Stora Sjöfallets nationalparker är det tillåtet att köra skoter efter särskilt markerade leder. Regeringen har även beslutat om särskilda regleringsområden i fjällen där skotertrafik skall vara helt förbjuden eller enbart kanaliserad till allmänna leder. Det finns tre olika slag av områden: A-, B- och C-områden. Inom A-områden finns inga allmänna skoterleder och skotertrafiken är mycket starkt begränsad, inom B-områden finns ett fåtal allmänna leder som får användas, och inom C-områden kan det finnas flera allmänna skoterleder. Även inom några naturreservat är skotertrafiken reglerad.

Generellt undantag från skoterförbuden gäller för näringarna jordbruk, skogsbruk och rennärning. Därutöver undantas vissa kategorier som polis, räddningstjänst, fjällräddning mm. Länsstyrelsen kan därutöver meddela dispens från förbuden om det finns särskilda skäl. För att medföra vapen och/eller jaga från terrängfordon krävs särskilt tillstånd från länsstyrelsen.

Utöver dessa regleringar har kommunerna även beslutat om skoterförbud inom detaljpla-

Statliga skoterleder, skoterregleringsområden (A-, B- och C-områden) och förbudsområden

nelagda områden. Tillfälliga skoterförbud kan även förekomma under vårvintern och då främst inom fjällsamebyarnas kalvningsområden. Dessa beslut tas av kommunerna och kungörs i länsstidningarna.

13.4.10 Regleringar av flyg

För samtliga nationalparker och för naturreservaten Sjaunja i Gällivare kommun samt Alajaure och Stordalen i Kiruna kommun, regleras flygtrafiken vid start och landning samt lägsta överflygningshöjd.

13.5 Skydd av kulturmiljöer

Enligt kulturminneslagen är det en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla, såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar att utföra ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas.

13.5.1 Fasta fornlämningar

Alla fasta fornlämningar, även de okända, är skyddade enligt kulturminneslagen. Men då endast ca 12 procent av länets fjällområden har fornminnesinventerats är kunskapsbristerna stora. Alla samiska offerplatser är skyddade som fasta fornlämningar.

13.5.2 Byggnadsminnen

Kulturhistoriskt värdefulla byggnader eller andra anläggningar av kulturhistoriskt värde kan skyddas som byggnadsminnen efter beslut av länsstyrelsen eller regeringen (avser då byggnader i statlig ägo). Principen är att ett byggnadsminne ska bevaras för framtiden som ett historiskt dokument. Av de byggnadsminnen som hittills finns ovan odlingsgränsen ligger i Kiruna kommun: Hjalmar Lundbohmshuset, Kiruna stadshus, hyresfastigheten Jerusalem, Kiruna stationshus och stationshuset i Abisko Östra. I Jokkmokks kommun finns Porjus kraftstation och Vaisaluokta gamla kyrkkåta. Byggnadsminnesutredningar pågår för en fjällägenhet i Kattuvuoma och för en samling av samiska bodar i Tjåmotis.

13.5.3 Skydd i detaljplan eller områdesbestämmelser

Bebyggelse kan även skyddas i detaljplan eller genom områdesbestämmelser av kommunerna. Detaljplaner finns för flertalet områden där nybebyggelse kommit till eller är aktuell. Bl a finns detaljplaner för områden vid Riksgränsen, Karesuando, Kebnekaise turiststation, Kvikkjokk och Adolfström.

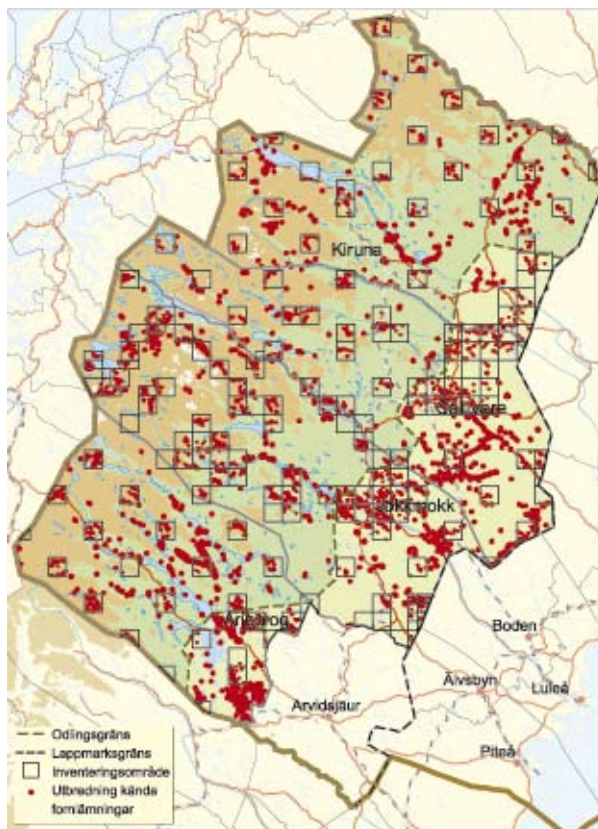
13.5.4 Skyddade kyrkor och begravningsplatser

Enligt kulturminneslagen ska alla Svenska kyrkans kyrkobyggnader och kyrkotomter vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. För alla kyrkor som tillkommit före 1940 gäller att de inte får ändras på något väsentligt sätt utan tillstånd av länsstyrelsen. Tillståndsplikten gäller även vissa kyrkobyggnader och anläggningar byggda efter år 1939.

I Kiruna kommun ovan odlingsgränsen är kyrkorna i Karesuando, Kiruna och Jukkasjärvi byggda tidigare än 1940. Kyrkorna i Svappavaara, Tornehamn, Tuollavaara och kyrkkåtan i Unnavarre är alla byggda senare. Minneskyrkan i Lannavaara ägs av en stiftelse och omfattas inte av kulturminneslagen.

Inom Gällivare kommun ovan odlingsgränsen ligger Nikkaloukta och Ritsem kapell, byggda 1942 respektive 1964, som båda har ett speciellt skydd för sina kulturhistoriska värden. I kommunen ligger också Ritsem kapell från 1980-talet.

I Jokkmokks kommun ovan odlingsgränsen finns Alkavare kapell från 1700-talet. Från början på 1900-talet är både Kvikkjokks kyrka och Porjus kyrka. Kapellet i Alloloukta är från 1950-talet och

Fornminnesinventerade områden samt utbredningen av kända fornlämningar i fjällkommunerna

kapellet i Arasloukta från 1990-talet. Kyrkkåtor finns i Vaisaloukta, Saltoloukta och Staloloukta. Kyrkkåtan i Staloloukta har ett speciellt skydd för sitt höga kulturhistoriska värde.

I Arjeplogs kommun ovan odlingsgränsen finns Norra Bergnäs och Jäkkviks kapell som båda är från slutet på 1800-talet. Västerfjälls kapell är byggt 1957 och Laisvalls kapell invigdes 1978.

För begravningsplatser som används finns ett motsvarande skydd som för kyrkobyggnader i kulturminneslagen. I fjällområdet finns flera gamla begravningsplatser som övergivits och som nu är skyddade som fornlämningar. Kulturhistoriskt värdefulla och gamla begravningsplatser finns i Karesuando, Jukkasjärvi, Svappavaara, Tornehamn, Killingsuando, Sjaunjamyr, Kvikkjokk, Porjus, Nasafjället och Silbojokk.

13.5.5 Skydd genom ekonomiskt stöd

För att bevara kulturhistoriskt värdefulla byggnader och anläggningar finns ett statligt stöd till renovering och vård som kan sökas på länsstyrelsen. Under åren 1998-2002 har Riksantikvarieämbetet gjort en speciell satsning på bevarande av det samiska kulturarvet och fler än 200 byggnader och andra anläggningar har restaurerats och dokumenterats. Kunskapen om bebyggelsen och byggnadsmetoder har ökat avsevärt under dessa år. Till kulturmiljöer i renkötselområdet finns också ett speciellt miljöstöd.

14 Andra värdefulla områden ovan odlingsgränsen

Läs mer här:

- Länsstyrelsen i Norrbotten www.bd.lst.se
- Fjällwebben www.fjallen.nu
- Fjällkommunerna:
www.kommun.kiruna.se, www.gellivare.se, www.jokkmokk.se, www.arjeplog.se
- Naturvårdsverket www.naturvardsverket.se
- Glesbygdsverket www.glesbygdsverket.se

14.1 Värdefulla naturmiljöer

Det finns många värdefulla naturmiljöer inom Norrbottensfjällen som på olika sätt pekats ut men inte har något lagligt skydd.

14.1.1 Fjällurskogar

Ovanför den fjällnära gränsen i Norrbottens län är drygt hälften av den produktiva skogen, som är en delmängd av alla skog, bevarad som naturreservat eller nationalpark. Senaste årens inventeringar visar att skyddsvärda urskogsområden finns också utanför de redan skyddade skogarna. Ovanför den fjällnära gränsen finns Västeuropas största naturliga skogsekosystem med stora sammanhängande skogar i kombination med orörda fjäll, myrar, sjöar och vattendrag. Förutsättningarna för naturupplevelser är enastående och potentialen för framtida naturturism som bygger på orörd natur är hög.

14.1.2 Vattenmiljöer

Många vattenmiljöer inom fjällområdet är värdefulla för sin växtlighet, insektsliv och fågelfauna. Fjällsjöarna karaktäriseras av näringsfattiga förhållanden och de har ett ofärgat, mycket klart vatten. Avrinningsområdena domineras av fjällhed och blockrik mark. Naturligt för många fjällsjöar är att de har surt vatten, dvs lågt pH-värde, och många sjöar har en väldigt låg jonstyrka och buffertkapacitet. Variationen inom länets fjällområde är dock stor. Växt- och djurplanktonsamhällena i fjällsjöarna kännetecknas av låga biomassor och det är tillgången till näringsämnen och klimatet som är de begränsande faktorerna för organismerna. Röding är den fiskart som är bäst anpassad till högfjällsmiljön, medan öring, harr och i viss mån lake och sik kan förekomma högt upp i fjällens vattensystem. Många högt belägna fjällsjöar är naturligt fisktomma, men tidigare var det vanligt att fisk planterades ut i sjöarna.

14.2 Värdefulla kulturmiljöer

I länets kulturmiljöprogram Norrbottens synliga historia och i Program för Norrbottens industriarv finns utpekade ca 60 värdefulla kulturmiljöer ovan odlingsgränsen. I många av miljöerna finns både förhistoriska och historiska lämningar tillsammans med bebyggelse som fortfarande används.

Utpökade miljöer i Norrbottens kulturmiljöprogram inom fjällkommunerna

Utbredningen av samebyarnas sommarvisten ovan odlingsgränsen

Se sammanställning i bilaga 4. I urvalet till kulturmiljöprogrammet är dock fjällområdet underrepresenterat på grund av kunskapsbrist. Det saknas metodiska byggnadsinventeringar samt inventeringar av samlade kulturmiljöer och flyttleder. De inventeringar som hittills har genomförts kan betraktas som enstaka nedslag.

14.2.1 Samiska sommarvisten

Enligt en undersökning som gjordes 2002 av Glesbygdsverket upplever fjällsamebyarna i Norrbotten att sommarvistena har en mycket stor betydelse för den samiska kulturen. Sommaren är en arbetsintensiv tid med bl a kalvmärkning och här finns en stark gemenskap och ges möjlighet till viktig kunskapsöverföring mellan generationerna. Sommarvistena är också av högt kulturhistoriskt värde och här finns en rik blandning av bebyggelse med olika ålder. Vistena varierar sinsemellan i storlek och utformning men samtliga ligger i närheten av fiskrika vatten som bidrar till hushållets försörjning.

14.2.2 Norrbottens teknologiska megasystem

Det var enorma industrisatsningar som gjordes i Norrbottens län för drygt hundra år sedan. Gruvorna i Malmberget och Kiruna, malmbanan mellan Luleå och Narvik, kraftstationen i Porjus och Bodens fästning var alla delar i ett stort sammanhängande industrisystem, ett megasystem. Sedan dess har megasystemet påverkat, och påverkar fortfarande, ekonomin och livet i länet på ett mycket påtagligt sätt. Men anläggningarna som ingår i megasystemet rymmer historier och berättelser som är intressanta även i ett större perspektiv; det var megasystemet som på allvar knöt Norrbotten och Lappland till det övriga Sverige.

Megasystemet är svåröverskådligt och abstrakt både teknisk-historiskt och på grund av sin storlek. Dessutom är systemets historia till stora delar okänd. Hur har megasystemet påverkat samernas liv? Hur upplevde kvinnorna livet i nybyggarsamhällena? Vad hände med alla nya norrbottningar, både från södra Sverige och från utlandet, som kom hit för att arbeta i gruvorna? För att göra megasystemet mer känt har en process inletts för att:

- Bilda ett nätverk kring megasystemet där både storföretagen, kommunerna och hembygdsföreningarna kan vara med.
- Göra megasystemet mer känt hos allmänheten.
- Engagera skolan och uppmuntra till ny forskning kring systemet.
- Skapa ett forum med aktuell information om megasystemet och dess delar.

14.2.3 Laisvall samhälle

Sensommaren 1938 hittades ett sandstensblock som innehöll en stor mängd blymalm ett par kilometer utanför den lilla nybyggarbyn Laisvall. 1941 startade Bolidens Gruv AB en gruva i området. Laisvall blev med tiden ett modernt brukssamhälle där byggnaderna på ett mycket tydligt sätt speglar gruvdriftens utveckling. Den sammanhållna och välbevarade bebyggelsen bildar idag en mycket värdefull kulturmiljö. 2001 försvann 200 arbetstillfällen i samband med att gruvan lades ned. I dag är gruvan vattenfylld och gruvbyggnaderna riskerar att rivas. Men det lilla gruvsamhället lever vidare, dels som en "förort" till Arjeplog, dels som en semesterort för friluftsfolket.

14.2.4 Fjällägenheter

De norrbottniska fjällägenheterna kan grovt indelas i tre grupper; den södra (Arjeplogs kommun) där fjällägenheterna nästan undantagslöst har en samisk bakgrund, den mellersta (Jokkmokk och Gällivare kommuner) med koppling dels till den samiska kulturen, dels till ärjemarkskulturen med fiske och jakt, samt den norra (Kiruna kommun) där fjällägenheterna primärt kan kopplas till rikets behov av hållplatser efter kommunikationsleden till Norge. Gemensamt för de flesta är att de ursprungligen varit illegalt upptagna och senare legaliserats.

Fjällägenheterna representerar bl a de sista resterna av den agrara expansionen i riket och en av gränstorna mellan den samiska och den svenska kulturen. Fjällägenheternas traditionella nyttjande, småskaligt fjälljordbruk i kombination med jakt och fiske, har successivt upphört sedan 1950-talet. 1995 inventerades de kvarvarande fjällägenheterna som då uppgick till 35 stycken. Sedan regeringen uttalat att "av statsfinansiella skäl bör systemet med fjällägenheter avvecklas" har flertalet av dessa erbjudits friköp eller omvandlats till arrenden för fritidsändamål. Trots detta finns ännu stora kulturhistoriska värden bevarade i de gamla fjällägenheternas miljöer, t ex i det rikhaltiga byggnadsbeståndet. Se avsnitt 7.9.

14.2.5 Värdefulla vägmiljöer

I ett samarbetsprojekt mellan Vägverket region Norr och länsstyrelserna i Norr- och Västerbotten har kulturhistoriskt värdefulla vägmiljöer i länen kartlagts. I detta urval finns ovan odlingsgränsen några vägmiljöer och vägmiljöobjekt med.

Kulturhistoriskt värdefulla vägmiljöer i fjällkommunerna

14.3 Värdefulla miljöer för besökare

Norrbottensfjällen bjuder på en mångfald av stora och unika natur- och kulturupplevelser för besökare i fjällkommunerna. Här nedan har fjällkommunerna lyft fram fem speciellt intressanta och viktiga besöksmål per kommun.

Kiruna kommun

Kiruna Centrum. I centrala Kiruna finns det mycket att titta på. Kiruna Centrum har mycket fin arkitektur, bland annat av Ralph Erskine och Gustaf Wickman. Både Kiruna stadshus och Kiruna kyrka har fått utmärkelser som Sveriges vackraste byggnader. Hjalmar Lundbohmsgården efter Kirunas grundare, besöksgruvan, LKAB Infomine är andra unika sevärdheter ni Kiruna C.

Jukkasjärvi, som betyder marknadsplatsen vid sjön, är en liten by 17 km utanför Kiruna. I det vackra hembygdsområdet vid Torneälvens strand finns både ett Samiskt och ett Tornedals museum. Nära intill ligger Lapplands äldsta träkyrka med anor från 1600-talet med den berömda altartavlan som är målad av Bror Hjort 1958. Bland motiven finns Laestadius som förkunnare.

I Jukkasjärvi ligger även det världsberömda Icehotel. Ett ishotell tillverkat av tusentals ton snö och is som byggs om varje vinter. I Icehotel finns dubbelrum och sviter för övernattande gäster, lobby, pelarsal, filmsal, iskyrka och förstås den berömda Absolut Icebar - där folk från hela världen minglar under kvällens sena timmar.

Esrangle. Några mil ut i vildmarken norr om Jukkasjärvi ligger Esrange – Europas enda civila rymdbas för raketuppskjutningar, tester av förarlösa flygplan och uppsändningar av stora ballonger i ozonforskningens tjänst.

Kirunafjällen har alltid dragit till sig besökare. En unik tillgång till rent vatten i form av strömmande outbyggda älvar, 6000 sjöar och orörd natur lockar.

Nikkaluokta är startpunkten för turer till glaciärerna i Tarfala och till Sveriges högsta berg, Kebnekaise (2117 möh). I Abisko nationalparks vackra kanjon forsar Abiskojoekken fram genom innan den mynnar ut i Torneträsk. Abisko kanjon är ett naturfenomen, där Abiskojoekken har grävt sig ner i berget och bildat över 20 meter höga klippväggar. Här får man chansen att se många typiska fjällväxter och en del småfåglar. Sydöst om Abisko ligger Lappporten. Dalen är 2 km bred och sträcker sig mellan topparna Tjuonatjåkko och Nissuntjärro, och är ett minne från den senaste inlandsisen. Lappporten är ett av Sveriges mest avbildade motiv!

Den legendariske fjällfotografen Sven Hörnell har sin ateljé i Riksgränsen. Här visas hans fantastiska bildspel om Lappland med hjälp av 21 hasselbladskameror. Här finns även försäljning av hantverk, bilder och slöjd.

Malmbanan. Efter Malmbanan finns flera lämningar från Rallartiden. En vandring efter Rallarvägen, den gamla servicevägen, tar oss till lokaler som Katterjåkk, Vassijaure och Tornehamn. Tornehamn ligger mellan Björkliden och Riksgränsen, ungefär 10 km väster om Björkliden. Här finns en av Sveriges märkligaste gravplatser, rallarkyrkogården, som minner om de människor som arbetade med byggandet av järnvägen i slutet av 1800-talet. Den mest kända gravplatsen är korset med inskriptionen "Anna Norge", där man tror att rallarkockan Svarta Björn ligger.

Kiruna gruva. Foto: Lena Lagerstam.

Gällivare kommun

Nikkaluokta vid Kalixälvens källsjöar är en levande samisk by i vacker fjällmiljö. I byn finns sedan långt tillbaka en aktiv och välbesökt turistnäring med anläggningar. Byn är också den stora porten till Kebnekaisefjällen och en av infarterna till Kungsleden.

Killingi/Kaitum

Killingi ligger vid den fiskrika Kaitumälven och är ett exempel på en tidig fjällägenhet med odlingar. I byn finns anläggningar för turism och aktiviteter och man kan bl a bo i de unika skolkåtorna. I vägens förlängning över Kaitumälven ligger den samiska byn Kaitum, känd för sina framstående samiska slöjdare och det unika kapellet som tillkom på initiativ av Andreas Labba och uppfördes till minne av FN:s generalsekreterare Dag Hammarsköld. Kapellet som invigdes 1964 är byggt i form av en kåta. Den berömde samiske konstnären och författaren Nils Nilsson Skums hemvise är Sjiska, en liten by norr om Kaitum.

Tjautjasjaure är en unik by i fjällvärlden och Gällivares landsbygd genom sin unga och växande befolkning och uppvisar därmed en ovanlig och positiv utveckling. Byn ligger i vacker lågfjällsmiljö omgiven av flera stora sjöar med fina fiskevatten. Under sommaren bedrivs verksamheter för besökaren, bl a en djurfarm.

Vägen Västerut från Porjus till Ritsem följer Luleälvens vattensystem och besökaren upplever färden från skogs- och myrland till högalpin fjällmiljö. Man passerar Stora Lulevatten, Langas, Stora Sjöfallet, Suorva och Akkajaure. Vägen är den stora infarten till världsarvet Lapponia med de stora nationalparkerna och längs den finns flera turistanläggningar och anknytningar till de stora vandringslederna. Vägen ger också besökaren en upplevelse av vad vattenkraftsutbyggnaden innebär med flera kraftstationer och det gigantiska vattenmagasinet Akkajaure.

Tjuonajokk vid Kaitumälvens utlopp från Kaitumsjöarna är ett välbesökt och internationellt känt fiskeparadis i obruten fjällmiljö. I Tjuonajokk finns boendanläggningar och andra faciliteter för den fiskeintresserade besökaren.

Vägen Västerut. Foto: Bernt Selberg.

Jokkmokks kommun

Kvikkjokk är en av de äldsta bosättningarna i Lappland. Redan under andra hälften av 1600-talet upptäcktes silver i Alkavare och Kedkevare. Kvikkjokk är porten inom världsarvet Lapponia. Kvikkjokk är utgångspunkt för både Kungsleden och Padjelantaleden. Kvikkjokksområdet har en enormt rik flora. Carl von Linné som passerade Kvikkjokk under sin Lapplandsresa 1732 blev hänförd av den vackra naturen.

Saltoluokta är belägen inom Stora Sjöfallets nationalpark. Saltoluokta är en portarna in i världsarvet Lapponia samt nationalparkerna Padjelanta, Sarek och Stora Sjöfallet. Härifrån går Kungsleden söderut mot Kvikkjokk och norrut till Kebnekaise och Abisko. Saltoluokta ligger vid gamla flytt-

ningsleder som följer renens vandringar mellan fjäll och skogsland, och här har Sirkassamerna ett av sina sommarvisten.

Staloluokta är belägen inom Padjelanta nationalpark. Utmärkande för Padjelanta är mjuka böljande fjäll och fjällhedar kring de stora sjöarna Vastenjaure och Virihaure. Detta är samiskt sommarland med levande visten i Staloluokta och Arasluokta. Området är känt för sina botaniska rariteter och sitt artrika djurliv. Sjön Virihaure kallas ofta Sveriges vackraste sjö.

Aktse är belägen inom Sareks nationalpark och ligger vackert vid Kungsleden, ungefär mittemellan Kvikkjokk och Saltoluokta norr om sjön Laitaure och i närheten av Rapaälvens berömda delta. Den berömda klippan Skierfe och platåberget Nammåtj finns Aktse är än idag ett blommande paradiset på sommaren.

Fjället Akka är belägen inom Stora Sjöfallets nationalpark. Akkamassivets 13 toppar och glaciärer är för samerna det heliga fjället. Avståndet från fot till topp är 1500 meter.

Kåta i sommarvistet Staloluokta vid Virihaure. Foto: Lena Lagerstam.

Arjeplogs kommun

Jäkkvik. Jäkkviks kapell byggdes år 1777 i Lövmokk ca 3 km norr om Jäkkvik. 1885 flyttades kapellet till dess nuvarande plats. Det användes tidigare mest vid de så kallade kapellhelgerna vår och höst. Numera används kapellet året runt. Många väljer att gifta sig och döpa sina barn här. Nedanför kapellet står den gamla prästkammaren som förr användes som prästbostad. Tre gamla kyrkbodar finns uppställda bakom prästkammaren. Lars Levi Lestadius föddes år 1800 i Jäkkvik och en minnessten är rest på födelseplatsen.

Adolfström ligger en timmes bilväg väster om Arjeplog. Majorsgården uppfördes i slutet av 1700-talet då silvermalm bröts i Nasafjäll och det fanns en smälthytta i Adolfström. Det anses vara ett av Norrbottens äldsta bostadshus och har efter en omfattande renovering återskapats i gammal stil.

Delliknäs är ett välbevarat nybygge som etablerades på ett stycke fjällmark redan 1892. Här kan besökaren idag uppleva en fascinerande kultur- och naturmiljö som ger även den mest stressade nutidssjäl ro och inspiration till eftertanke. Nybygget har restaurerats för att bibehålla och åskådliggöra de villkor som nybyggarna i fjällområdet en gång ställdes inför.

Norra Bergnäs. Norra Bergnäs Kapell från 1897 och besöks varje midsommardag samt söndag efter midsommar då gudstjänst hålls där. Man måste göra en kort båttur för att komma till kapellet.

Slagnäs koloniserades på 1800-talet och blev på 1900-talet centralort med järnväg och affärer. Här kan man genom att följa en kulturstig genom byn uppleva Slagnäs historia och få en trevlig promenad.

Jäkkviks kapell nära Hornavan. Foto: Lena Lagerstam.

15 Service ovan odlingsgränsen

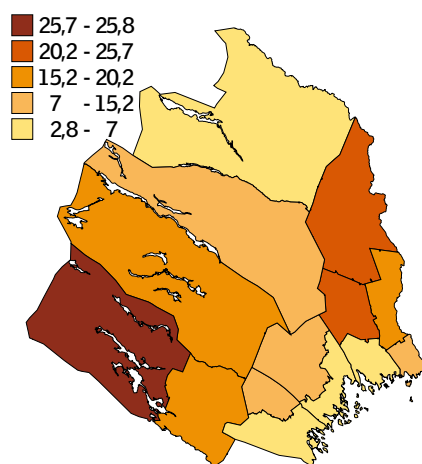
Läs mer här:

- ▶ Länsfakta www.bd.lst.se
- ▶ Glesbygdsverket www.glesbygdsverket.se
- ▶ Fjällkommunerna
www.kommun.kiruna.se, www.gellivare.se, www.jokkmokk.se, www.arjeplog.se

15.1 Service ovan odlingsgränsen

Tillgången till service är ofta av avgörande betydelse för en bygds överlevnad och utveckling. I Arjeplogs kommun har 28 procent av befolkningen mer än 10 km till närmaste livsmedelsbutik.

Mer än 10 km till butik (%)

Avstånd till närmaste livsmedelsbutik, 2005. Källa: Länsfakta.

Här följer en kommunvis redovisning av den service som finns ovan odlingsgränsen. Kiruna tätort är inte med i redovisningen. **Besöksanläggningar redovisas i avsnitt 18.6.**

Kiruna kommun

Karesuando

Samhällsservice	Kyrka, skola, förskola, distriktssköterska, folktandvård, polis, tull.
Övrigt	Livsmedel, hantverk, grill, café, bensin, post, bank, turistbyrå sommartid.

Övre Soppero

Samhällsservice	Kyrka, kapell, skola, förskola, distriktssköterska.
Övrigt	Restaurang, souvenirbutik.

Lannavaara

Samhällsservice	Kyrka.
Övrigt	Butik, Kristallen Stensliperi, Sveriges nordligaste Konsum, post.

Svappavaara

Samhällsservice	Kyrka, skola, förskola, distriktssköterska.
Övrigt	Bensin, servering.

Jukkasjärvi

Samhällsservice	Kyrka, skola, förskola.
Övrigt	Restaurang, souvenirbutik.

Riksgränsen

Samhällsservice	Förskola.
Övrigt	SPA-anläggning, liten livsmedelsbutik, restaurang.

Björkliden

Övrigt	Liten livsmedelsbutik, restaurang.
--------	------------------------------------

Abisko

Samhällsservice	Skola, förskola.
Övrigt	Affär, post, bensinstation, restaurang, serveringar.

Tornehamn

Samhällsservice	Kyrka.
-----------------	--------

Gällivare kommun

Nikkaloukta

Samhällsservice	Kyrka.
Övrigt	Restaurang, souvenirbutik.

Killinge

Övrigt	Restaurang.
--------	-------------

Kaitum

Samhällsservice	Kapell.
-----------------	---------

Stora Sjöfallet

Övrigt	Restaurang, souvenirbutik, kiosk, bensin.
--------	---

Ritsem

Samhällsservice	Kapell.
Övrigt	Kiosk.

Jokkmokks kommun

Porjus

Samhällsservice	Kyrka, skola, fritidshem, Pionjären, distriktssköterska.
Övrigt	Livsmedel, bensin, restaurang, café, galleri.

Ålouloukta

Samhällsservice	Kapell.
-----------------	---------

Årrenjarka

Övrigt	Restaurang, kioskbutik.
--------	-------------------------

Kvikkjokk

Samhällsservice	Kyrka.
Övrigt	Restaurang, servering, butiker.

Arjeplogs kommun

Jäkkvik	
Samhällsservice	Kapell.
Övrigt	Servering, livsmedel, bensin.
Laisvall	
Övrigt	Kiosk, grill, affär.
Slagnäs	
Övrigt	Kyrka, affär, bensin.
Adolfström	
Övrigt	Handelsbod, servering.

15.2 Mobiltelefoni

Närings- och annan verksamhet har behov av mobil tele- och datakommunikation över hela länets yta. Länsstyrelsen har i samarbete med länets kommuner genomfört en inventering av de geografiska områden som har en bristande täckning för GSM nätet våren 2002. Inventeringen visar att länet har mycket omfattande brister i täckningsgraden inte bara i obebyggda områden. Exempelvis saknar malm-banan täckning på stora delar av sträckan. Dessutom råder brist på konkurrens med Telia Sonera som enda fungerande mobiloperatör sett ur ett länsperspektiv.

Teknologin med 3G via NMT 450 nätets infrastruktur öppnar möjligheter som kan klara glesbygdens framtida behov av 3G kommunikation till avsevärt lägre kostnader än med konventionell 3G-utbyggnad. Detta beroende på att det behövs avsevärt färre basstationer om man utnyttjar NMT 450-nätet. Länsstyrelsen har 2004 gjort en hemställan om en utredning av detta till Näringsdepartementet.

Post & Telestyrelsen beslutade i februari 2005 att ge Nordisk Mobiltelefon AS tillstånd att bygga ett digitalt mobiltelefonnät i 450 MHz-bandet. Enligt tillståndsvillkoren ska mobiltelefonnätet senast den 1 juli 2007 täcka 80 procent av landytan i varje enskilt län i Sverige.

Orter med service ovan odlingsgränsen som nämns i tabellen

Vägar, järnvägar och flygplatser inom fjällkommunerna

16 Transportsystemet till och från fjällen

Läs mer här:

- Länsstyrelsen i Norrbotten www.bd.lst.se
- Fjällwebben www.fjallen.nu

16.1 Vägar

Vägarna i Norrbotten spelar en mycket viktig roll för att knyta samman det stora länet. Ett bra vägnät är nödvändigt för näringslivets behov av transporter och lokalbefolkningens resor till och från arbete eller fritidsbostäder. Många av länets vägar är i dåligt skick och i behov av upprustning.

Det är det nationella stamvägnätet med internationella kopplingar till Norge och Finland som genomkorsar Norrbottens län. Vägnätet följer huvudsakligen dalgångarna i östvästlig riktning. Två vägar går över Kölen till Norge; Silvervägen förbinder Arjeplog med Bodö och Norgevägen Kiruna med Narvik. Europaväg 45 är en viktig länk i nord/sydlig riktning och binder Karesuando till finska Karesuvanto. Dessutom finns Vägen västerut från Porjus till Ritsem samt Kvikkjokksvägen från Jokkmokk till Kvikkjokk.

16.2 Turistvägar

Länsstyrelsen i Norrbottens län har tillsammans med Vägverket Region Norr tagit fram en rapport Turistvägar i Norrbottens län där en koppling mellan turism och vägnätets framkomlighetsstandard har gjorts. Vägnätet har klassificerats i tre klasser och de viktigaste målpunkterna i länet utifrån ett turistiskt perspektiv har pekats ut.

Som primära turistvägar i Norrbotten klassas huvudvägar till och från länet och som passerar och binder ihop viktiga tätorter. De har en tydlig identitet och funktion för hela länet. Som primära turistvägar ingår följande vägar i fjällkommunerna: Ero från Töre via Gällivare och Kiruna till Riksgränsen, väg 95/Silvervägen från norska gränsen till länsgränsen mot Västerbotten och väg 45/Inlandsvägen från länsgränsen i söder till Karesuando i norr.

Sekundära turistvägar har en utpräglad turistisk profil och förbinder viktiga turistmål med de stora

De 21 största turistmålen i länet
Kartorna är från rapporten Turistvägar i Norrbottens län

Turistvägnätets uppdelning i 3 klasser

Viktiga målpunkter i länets omgivning. Kartan är från rapporten Turistvägar i Norrbottens län

tillfartsvägarna. Hit räknas samtliga huvudvägar in i fjällvärlden som t ex vägarna mot Adolfström, Karats, Kvikkjokk, Ritsem och Nikkaloukta.

Tertiära turistvägar förbinder viktiga turistanläggningar med större tillfartsstråk och/eller leder fram till utgångspunkter där bil eller buss lämnas för t ex vandring, skoteråkning eller skidåkning. Dessa vägar har stor betydelse lokalt, som t ex vägarna till Tjärnberg, Jukkasjärvi och Lannavaara.

Norrbottens län är den enda svenska region som direkt gränsar till två länder och samarbetet med Finland och Norge har en lång historisk tradition. Via Norrbotten nås stora turistiskt intressanta områden och anläggningar i Finland, Norge och Ryssland. Barents väg mellan Bodö och Murmansk förbinder fyra länder. Också målpunkter söder om länet är viktiga för de turistströmmar som kommer norrifrån.

16.3 Flygplatser

I Norrbottens län finns fem flygplatser med reguljär trafik: Luleå, Kiruna, Gällivare, Arvidsjaur och Pajala. Flygplatserna i Kiruna, Gällivare och Arvidsjaur har stor betydelse för näringslivet i fjällkommunerna samt tillgängligheten till fjällområdena. Även på Jokkmokks flygfält finns möjlighet att landa.

16.4 Järnvägsnätet

Länets järnvägsnät i såväl nord-sydlig riktning som till Finland och vidare österut är viktigt för gods- och trafiken. Malmbanan mellan Luleå och Narvik i Nordnorge är ett av landets viktigaste godsstråk. Den har också stor betydelse för länets persontransportförsörjning och då inte minst för turistnäringens behov av transporter och tillgänglighet till fjällområdet. På Inlandsbanan går sommartid turisttrafik mellan Östersund och Gällivare medan den nyttjas för godstrafik i liten skala.

16.5 Bussförbindelser

Bussarna har en mycket viktig funktion att fylla genom sin koppling till flyget och järnvägen genom att ta turister m fl vidare ut till slutdestinationen. Regelbundna transporter ger även möjlighet för bussgodis med snabba transporter. Perioden februari till i slutet på augusti räknas som högsäsong och då finns det bättre bussförbindelser med fjällvärlden.

16.6 Med kollektivtrafik till fjällvärlden

Det finns flera olika sätt att ta sig till Norrbottensfjällen beroende på om man kommer långväga eller närmare ifrån. Man kan flyga, åka tåg eller buss eller med egen bil. Flygplatser finns i Kiruna, Gällivare, Luleå; Jokkmokk och Arvidsjaur. Härifrån tar man sig vidare in i fjällvärlden med buss eller bil. Man kan också åka natttåg och kliva av i Jörn, Boden, Murjek, Gällivare, Kiruna, Abisko, Björkliden eller Riksgränsen. Om man går av väster om Kiruna tar man sig direkt vidare ut i fjällvärlden till fots eller med skidor. Från de andra järnvägsstationerna tar man sig vidare in i fjällvärlden med buss eller bil. Sommartid kan man åka Inlandsbanan som sträcker sig från Mora till Gällivare.

Portar till fjällvärlden	Hur man tar sig hit med kollektivtrafik
Arjeplog	Bussförbindelse järnvägsstationen Jörn. Bussförbindelser till flygplatser i Skellefteå och Arvidsjaur. Bussförbindelse längs Barents Road (Bodö-Luleå-Murmansk). Bussförbindelse Inlandsbanan Slagnäs sommartid.
Jäkkvik	Bussförbindelse Skellefteå-Arvidsjaur-Arjeplog-Bodö som in går i Barents Road.
Jokkmokk	Bussförbindelse till järnvägsstationer Murjek, Boden och Älvsbyn. Inlandsbanan till Jokkmokk sommartid.
Kvikkjokk	Bussförbindelse Murjek via Jokkmokk
Gällivare	Flygplats och järnvägsstation. Bussförbindelse Kiruna, Karesuando och Jokkmokk.
Stora Sjöfallet	Bussförbindelse Gällivare och Jokkmokk
Ritsem	Bussförbindelse Gällivare och Jokkmokk under högsäsong.
Kiruna	Flygplats och järnvägsstation. Bussförbindelse Karesuando och Gällivare. Bussförbindelse Abisko-Riksgränsen-Narvik.
Nikkaluokta	Bussförbindelse Kiruna under högsäsong.
Abisko och Riksgränsen	Järnvägsförbindelse Kiruna och Narvik. Bussförbindelse till och från Kiruna och Narvik.
Karesuando	Bussförbindelse Kiruna och Gällivare. Från finska Karesuvanto finns bussförbindelser med Rovaniemi, Tromsö, Kilpisjärvi och Enontekiö.

Hur man tar sig med kollektivtrafik till vanliga portar till fjällvärlden

16.7 Helikopterbaser

Under sommarhalvåret finns helikoptertrafik från flera helikopterbaser och utestationer i Norrbottens fjällvärld. Helikopterbaserna ligger i Adolfström, Vuoggatjålme, Arjeplog, Kvikkjokk, Lappviken, Porjus, Nikkaluokta och Kiruna Flygplats. Utestationer finns i Abisko, Björkliden, Riksgränsen, Kurravaara, Ritsem, Stora Sjöfallet och Tjärnberg. Populära destinationer är Råstojaur fiskecamp, Kebnekaise fjällstation, Tjuonajäkk fiskecamp, Staloluokta sameviste i Padjelanta nationalpark, Miekak fiskecamp, Mavas sameviste och Laisdalen. Fasta dagliga turer finns mellan Kvikkjokk-Staloluokta-Ritsem och Nikkaloukta-Kebnekaise under högsäsong. I Gällivare finns en bas för ambulans-helikopter.

16.8 Båtttrafik

Båtttrafik i Norrbottensfjällen drivs av STF och av privatpersoner vid följande sjöar.

Båtttrafik längs Kungsleden	Säsong, ansvarig
Dievssajávri (Teusajaure)	Slutet av juni till mitten av september. STF.
Kebnats-Saltoluokta	Turer från slutet av juni till mitten av september. STF.
Lájtávrrre (Laitaure) och Rapadalen	Regelbundna turer slutet av juni till slutet av augusti, samt efter behov till slutet av september. Privat.
Alesjaure	Privat.
Sijddojávrrre (Sitojaure)	Slutet av juni till början av september. Privat.
Riebnesjaure	Privat.
Yraft	Privat.
Båtttrafik övriga vatten	Säsong, ansvarig
Kilpisjärvi-Treriksroset-Kilpisjärvi/Nordkalottleden.	Upplysningar: Kilpisjärvi vandrarcenter.
Turer från Nikkaluokta i Vistasdalen	Privat.
Nikkaluokta-Kebnekaise. Láddjujavri (Ladtjojaure).	Båtturer från slutet av juni till mitten av september. Privat.
Ritsem-Ånonjalme-Vaisaluokta	Slutet av juni – början av september. STF.
Kvikkjokk-Bobäcken-Padjelantaleden	Privat.
Bietsávrrre (Pietsaure)	Privat.
Mavasjaure	Privat.
Vuonatjviken	Privat.

Roddbåtar finns efter Kungsleden vid Dievssajávri (Teusajaure), Sijddojávrr (Sitojaure) och Lájtávrr (Laitaure). De läggs i efter islossningen, kring midsommar, och tas upp och låses för vintern i slutet av september.

16.9 Infrastrukturplanerna

Infrastrukturplanerna för länet innefattar Länsplanen, Vaghållningsplanen och Banhållningsplanen.

En förutsättning för turismnäringens utveckling är bl a att vägnätet som helhet säkerställer tillgängligheten till turistiskt attraktiva områden. Bl a följande behov föreligger i det enskilda vägnätet: Väg BD 1517 Vietas (827) – Ritsem i Gällivare kommun som är den viktigaste tillfartsvägen till världsarvsområdet Laponia där investeringar behöver göras för ökad framkomlighet och säkerhet samt överföring till det allmänna nätet. Vaghållningsplanen omfattar investeringar på Ero och Riksväg 45 samt de mycket viktiga bärighetsåtgärderna och rekonstruktion. Bärighetsåtgärder är mycket angelägna åtgärder på det finmaskiga vägnätet som ofta nyttjas av turister för att ta sig till turistanläggningar och attraktiva områden. Inte minst under tjällossningsperioden är det framkomlighetsproblem på en stor del av detta vägnätet.

I Banhållningsplanen ingår alla åtgärder på länets järnvägar. För persontrafiken är behoven framförallt en god framkomlighet vilket säkerställs genom kapacitetsinvesteringar. För den interregionala dagtågstrafiken finns också behov av ökade hastighetsnivåer och därmed kortare restider.

17 Energi

Läs mer här:

- Länsstyrelsen i Norrbottens län www.bd.lst.se
- Norrbottens energikontor www.nenet.nu

17.1 Vattenkraft ovan odlingsgränsen

Luleälven står för den största andelen vattenkraft som produceras i landet. Av de 15 kraftverken i Stora- och Lilla Luleälv ligger Ritsem, Vietas, Porjus, Harsprånget, Seitevare, Parki och Randi ovanför odlingsgränsen. Här ligger också de stora vattenmagasinen Akkajaure, Satihaure, Tjaktajaure och Skalka. I Arjeplogsfjällen ligger kraftverken Sädva, Ringsele och Rebnis i Skellefteälvens vattensystem ovanför odlingsgränsen.

I Arjeplogsfjällen ligger kraftverken Sädva, Ringsele och Rebnis i Skellefteälvens vattensystem ovanför odlingsgränsen. Sjösystemet Sädvajaure, Rebnisjaure och Hornåvan som ingår i Skellefteälvens regleringsområde. Sjöarna Rappen, Labbas och Pieskejaure i Arjeplogs kommun är reglerade källflöden till Piteälven.

17.2 Vindkraft ovan odlingsgränsen

De områden som i dagsläget bedöms vara mest intressanta ur vindenergisympunkt i Norrbotten är fjällen och kusten. Länsstyrelsen har i ett policydokument från 1998 ("Vindkraft i Norrbotten") fastslagit att nationalparker och obruten fjällmark inte kan komma ifråga för vindkraftutbyggnad. Vidare fastslås att det råder stor konfliktrisk med miljö- och turistintressen vid vindkraftsetableringar i närheten av nationalparkerna och de stora Norgevägarna. Elproduktion i vindkraftanläggningar uppfyller flera av miljöbalansens krav för en hållbar utveckling. Vindkraftens

Vattenkraftverk, vattenmagasin samt vindkraftverk i fjällkommunerna

negativa miljöpåverkan är främst lokalt betingad, ofta i form av förändringar av landskapsbilden, skuggbildning och ljudalstring. Det närliggande växt- och djurlivet påverkas direkt genom vägbyggen, kabeldragning samt gjutning av fundament.

I samband med ett regeringsuppdrag som länsstyrelsen har att ta fram ett regionalt planeringsunderlag för storskalig vindkraft till den 1 juli 2005 för länets landområden har vindkartering gjorts för stora delar av fjällområdet.

Ett vindkraftverk uppfördes 1998 vid Suorva, Jokkmokks kommun, med ett tillfälligt tillstånd fram till och med augusti 2008. Intresse finns av att utöka antalet vindkraftverk här till fyra men ingen ansökan är inlämnad. Sex vindkraftverk finns sedan 2000 på Peurravaara, Kiruna kommun (totalt 5,4 MW). Tillstånd finns för sju verk på Pahtohavare, Kiruna kommun.

Flera ansökningar är aktuella för prövning. Regeringen har beslutat att man tillåter uppförande av åtta till tolv vindkraftverk vid Uljabuoda, Arjeplogs kommun. Detta är nu hos Miljödomstolen för tillståndsskrivning och villkorsprövning. Ett ärende är inlämnat för prövning vid Miljödomstolen för etableringar av max 30 vindkraftverk vid Sjisjka i Gällivare kommun. Länsstyrelsen har hösten 2004 prövat en ansökan om uppförande av sju vindkraftverk på Riphacohkka, Kiruna kommun, och man föreslår att regeringen tillåter verksamheten. Ärendet om Riphacohkka har dock avskrivits eftersom sökande återkallade ansökan. Intresse finns av att etablera ett vindkraftverk på Galtisbuoda, Arjeplogs kommun, men ingen ansökan är inlämnad.

Miljödomstolen har tidigare avvisat två ärenden i Jokkmokks kommun rörande stora etableringar vid Tjaktjaure och Suorvamagasinet.

17.3 Energisituation turistanläggningar

Norrbottens Energikontor (NENET) har gjort en sammanfattning över energisituationen för länets turistanläggningar och ett förslag till hur fortsatt arbete skulle kunna genomföras. **Se bilaga 5.**

18 Anläggningar för friluftsliv och besöksnäring ovan odlingsgränsen

Läs mer här:

- ▶ Fjällwebben www.fjallen.nu
- ▶ Fjällkommunerna:
www.kommun.kiruna.se, www.gellivare.se, www.jokkmokk.se, www.arjeplog.se
- ▶ Svenska Turistföreningen www.stfurist.se
- ▶ Åjtte Svenskt fjäll- och samemuseum www.ajtte.com
- ▶ Silvermuseet www.silvermuseet.arjeplog.se

18.1 System av sommar- och vinterleder

I Norrbottensfjällen finns många vandringsleder. Det statliga ledsystemet består av totalt 225 mil leder som omfattar sommar-, vinter- och skoterleder samt även broar, spänger, rastskydd, förråd, toaletter, soputrymmen, roddbåtar och båthus. Det finns också ca 250 mil privata leder kring samhällen och turistanläggningar i fjällvärlden. De sköts av kommuner, lokala turistföreningar och privata anläggningar.

Markerade sommarleder märks ut i terrängen med resta eller målade stenar, stenrösen, vägvisningsskyltar eller pilar. Vinterlederna markeras med stolpar med röda kryssmarkeringar. Lederna i Norrbottensfjällen erbjuder en varierande natur och det finns leder för alla kategorier besökare. De stora lederna i Norrbotten är Kungsleden, Padjelantaleden och Nordkalottleden.

Den äldsta och mest kända vandringsleden är **Kungsleden** som sträcker sig från Abisko i norr till Hemavan i söder. Kungsleden har ett väl utbyggt system av sommar- och vinterleder och stugor som passar både nybörjare och mer avancerade fjällfarare. Här finns inga svåra passager och broar har byggts över alla svåra vad. Där leden korsar större vattendrag eller sjöar finns på vissa ställen roddleder med minst en roddbåt på vardera stranden. Dessa finns utmärkta på fjällkartan. Som alternativ till att ro själv går det också att få privat motorbåtsskjuts, **se tabell i avsnitt 16.8.**

Padjelantaleden är en sommarled som sträcker sig mellan Kvikkjokk och Rijtsem (Ritsem). Leden

är lätt att gå och fjällstugor för övernattnings finns med en dagsmarsch avstånd från varandra.

Gränsleden går mellan Sörfjord i Norge och Ritsem i Gällivare. Ambitioner finns att lyfta fram denna led.

Nordkalottleden är en sommarled som går genom de nordligaste delarna av Sverige, Norge och Finland. Ändpunkter för leden är Kautokeino i Norge, Kvikkjokk i Sverige och Sulitjelma i Norge. Leden sträcker sig inom Sverige från Trieriksroset i norr till Kvikkjokk i söder. Vandrar man hela leden så passerar man nationsgränserna tio gånger och man har övernattningsmöjligheter på drygt 40 platser. Nordkalottleden består av befintliga leder som man har knutit samman med några nya ledavsnitt och kompletterat med några övernattningsstugor på den norska sidan. Övernattningsstugorna ligger som regel på ett avstånd av 10-20 km, men några etapper är 30 km. Leden går bitvis ihop med Kungsleden och Padjelantaleden.

Dag Hammarskjöldleden är en modern pilgrimsled som startar i Abisko och till största delen följer Kungsleden innan den efter drygt nio mil når Nikkaluokta. Efter vandringsleden finns sju meditationsplatser med korta texter hämtade från Dag Hammarskjölds efterlämnade bok "Vägmärken". Texterna finns inhuggna på stenar, en vid varje meditationsplats. De sju vägmärkena är tänkta som meditationsord att stanna upp inför och bära med sig under pilgrimsvandringen.

Det upplevs på flera håll att det statliga ledsystemet inte vårdas och sköts på ett sådant sätt att det även fortsättningsvis kan vara en tillgång för besöksnäring och rörligt friluftsliv.

De stora sommar- och vinterlederna ovan odlingsgränsen

STF-stugan vid Säråsjävrre. Foto: Tomas Öberg.

Kebnekaise fjällstation. Foto: Lena Lagerstam.

18.2 Boende längs de statliga lederna

För fjällturister finns möjlighet att övernatta i fjällstugor eller på fjällstationer längs vissa leder. Det finns ett femtiotal fjällstugor och fjällstationer i Norrbottensfjällen. Det finns också möjligheter att hitta logi hos privatpersoner.

Fjällstugorna ligger utmed de statliga vandringslederna och så gott som alla är i väglöst land. De ligger mestadels på ett avstånd av 15-20 km från varandra. Stugorna är utrustade för självhushåll. Det finns inte elektricitet utan stugorna värms upp med vedkaminer eller med gasol. Stugvärdar finns i de flesta stugor efter lederna. Vid en del stugor finns försäljning av proviant. När fjällstugor och fjällstationer på kalfjället är stängda finns alltid ett mindre säkerhetsutrymme öppet. Fjällstugorna drivs av länsstyrelsen eller Svenska Turistföreningen (STF). Stugorna längs Padjelantaleden inom national-

parken drivs av Badjelannda Laponia Turism.

En fjällstation kan ses som en korsning mellan vandrarhem och hotell. De varierar i storlek och erbjuder olika grad av service. Vid fjällstationerna finns butik och här erbjuds ofta kurser och tema-veckor. Här finns också färdledare som gör dagsturer med gästerna. Fjällstationer finns i Láktatjákká, Abisko, Kebnekaise, Saltoloukta och Kvikkjokk. Alla fjällstationerna drivs av STF utom Láktatjákká som drivs av Björkliden Fjällby.

18.3 Skoteråkning

Den norrbottniska fjällvärlden erbjuder fina skoterturer längs vinterlederna i fjällen. Skoterkörning utövas i huvudsak under vårvinterperioden mars – april. Den är reglerad inom ungefär hälften av fjällområdets yta och man är här hänvisad till särskilda skoterleder. På de flesta vinterlederna samsas både skidåkare och skoteråkare, **se kartan i kapitel 13**.

Skoterfärd mot Kebnekaise. Foto: Lena Lagerstam.

18.4 Broar och roddbåtar

Där sommarlederna korsar större vattendrag finns ofta broar. Några utsatta broar monteras ner under vintern för att inte skadas av snötrycket. På vissa ställen där lederna korsar större vattendrag eller sjöar finns roddleder med minst en roddbåt på vardera stranden. Dessa finns utmärkta på fjällkartan. Som alternativ går det också ofta att få privat motorbåtsskjuts, **se avsnitt 16.8**.

18.5 Kanotleder

I Norrbottensfjällen finns fina kanotleder med utförliga ledbeskrivningar. I områdena kring Kiruna finns leder i Råstoättno, Tavvaättno, Lainioälv, Könkömä älv, Idijoki, Torneälv m fl. Även i länets södra fjällområden finns fina kanotleder i Pärälven och Laisälven.

18.6 Boendeanläggningar, restauranger mm

Norrbottens fjällvärld har många boendeanläggningar för besökande. Här nedan redovisas de typer av anläggningar som finns på olika platser ovan odlingsgränsen i tabeller kommunvis. Kiruna tätort är inte med i redovisningen. I tabellen finns också med den service som finns och vilka typer av ordnade aktiviteter man erbjuder på anläggningarna. **Se också kapitel 15 om service.**

Kiruna kommun	
Karesuando	
Logi	Hotell, motell, camping, stugor
Aktiviteter	Jakt, fiske, rensläde, skoter, samisk vardag
Övrigt	Livsmedel, hantverk, grill, café, bensin, post, bank, turistbyrå sommartid
Saarikoski	
Logi	Stugor
Aktiviteter	Fiske, vandring, skoterturer
Keinovuopio	
Logi	Stugor
Råstujavri	
Logi	Stugor i fiskecamp
Aktiviteter	Fiske
Övre Soppero	
Logi	Hotell
Aktivitet	Samiska upplevelser
Övrigt	Restaurang, souvenirbutik
Lannavaara	
Logi	Stugor, rum, husvagnsplatser
Aktiviteter	Guldvaskning, vandring, mountainbike
Övrigt	Butik, Kristallen Stensliper, veriges nordligaste Konsum, post
Svappavaara	
Övrigt	Bensin, servering
Altajärvi	
Logi	Stugby
Aktiviteter	Flytbastu, skoterturer, hundspann, isfiske
Jukkasjärvi	
Logi	Ishotell, hotell, stugor
Aktiviteter	Isteater, skoter, älgafari, hundspann, samisk kultur, isskulptering, fiske
Övrigt	Restaurang, souvenirbutik
Esrang	
Aktiviteter	Tur till Europas enda civila rymdbas med info om rymd- och miljöforskningen
Riksgränsen	
Logi	Hotell, lägenheter, rum
Aktiviteter	Ädelstensafari, kanoting, klättring, mountainbike, vandring, alpin skidåkning, fiske
Övrigt	SPA-anläggning, butik, restaurang
Katterjåkk	
Logi	Rum
Björkliden	
Logi	Hotell, värdshus, stugby
Aktiviteter	Grotture, golf, klättring, mountainbike, vandring, barnaktiviteter, alpin skidåkning, fiske
Övrigt	Butik, restaurang
Abisko	
Logi	Turiststation, stugby, vandrarhem, rum
Aktiviteter	Vandring, midnattssoltur till fjället Nuolja, klövjeturer med Huskies, alpin skidåkning, hundspann, samisk kultur, fiske
Övrigt	Butik, post, bensinstation, restaurang, serveringar

Kebnekaise	
Logi	Fjällstation, stugor
Aktiviteter	Klätterkurser, toppbestigningar, fiske
Övrigt	Restaurang, butik
Gällivare kommun	
Nikkaluokta	
Logi	Stugby, husvagnsplatser
Aktiviteter	Fiske
Övrigt	Restaurang, butik
Kaitumstugorna	
Logi	Fjällstugor
Aktiviteter	Fiske
Teusajaure	
Logi	Fjällstugor
Aktiviteter	Fiske
Vakkotavare	
Logi	Fjällstugor
Aktiviteter	Fiske
Killinge	
Logi	Rum, lägenheter
Aktiviteter	Jakt, fiske
Övrigt	Restaurang
Tjounajokk	
Logi	Stugby i fiskecamp
Aktiviteter	Fiskearrangemang
Övrigt	Restaurang, butik
Stora Sjöfallet	
Logi	Rum, lägenheter, husvagnsplatser
Aktiviteter	Temaveckor, uthyrning skotrar mm, fiske
Övrigt	Restaurang, butik, bensin
Ritsem	
Logi	Vandrarhem, husvagnsplatser, stugor
Aktiviteter	Fiske
Övrigt	Butik
Jokkmokks kommun	
Björkudden	
Logi	Stugby
Aktiviteter	Fisketurer, jakt och guidning, båt
Övrigt	Restaurang för grupper
Saltoloukta	
Logi	Fjällstation
Aktiviteter	Vandringar, temaveckor, fjällkurs, folkmusikdagar, båtturer, fiske
Övrigt	Restaurang, butik
Pietsaure	
Logi	Stugor, kåtor
Aktiviteter	Båtskjutsar, samiska aktiviteter
Övrigt	Café, uthyrning båtar

Vaisaluokta	
Logi	Turiststuga
Padjelantaleden	
Logi	Stugor i Gisuris, Låddejåhkå, Arasloukta, Staloloukta, Duottar, Darreluoppal, Staddajåhkå
Aktse	
Logi	Turiststuga
Kutjaure	
Logi	Stugor
Aktiviteter	Fiske
Tjåki	
Logi	Stugor
Kabla	
Logi	Stugor
Porjus	
Aktiviteter	Fotoveckor, fiske
Logi	Hotell, vandrarhem
Övrigt	Livsmedel, bensin, restaurang, café, galleri
Njavve	
Logi	Stugor
Årrenjarka	
Logi	Stugby, husvagnsplatser
Aktiviteter	Guidade turer, fisketurer, uthyrning, båtturer, skoter, fiske
Övrigt	Restaurang för grupper, butik
Kvikkjokk	
Logi	Fjällstation, stugor, husvagnsplatser
Aktiviteter	Bröllopspaket, båtturer, kanotuthyrning, fiske
Övrigt	Restaurang, serveringar, butiker
Arjeplogs kommun	
Mavas	
Logi	Stugby
Aktiviteter	Jakt, fiske
Miekak	
Logi	Stugby i fiskecamp
Aktiviteter	Jakt, fiske, båt- och skoteruthyrning
Övrigt	Butik, restaurang vid förbeställning
Örnvik	
Logi	Stugor, husvagnscamping
Vuonatjviken	
Logi	Stugor
Aktiviteter	Fiske
Övrigt	Servering
Jäkkvik	
Logi	Lägenhetshotell, husvagnscamping, stugby
Aktiviteter	Sveriges längsta släplift, båt- och skoteruthyrning, fiske
Övrigt	Servering, livsmedel, bensin

Tjärnberg	
Logi	Stugor, husvagnscamping
Aktiviteter	Fiske
Övrigt	Restaurang, butik
Ballasviken	
Logi	Stugor, husvagnscamping
Aktiviteter	Fiske
Övrigt	Restaurang
Vuoggatjålme	
Logi	Stugby
Aktiviteter	Båt- och skoteruthyrning, fiske
Övrigt	Kiosk
Sandviken	
Logi	Stugor, husvagnscamping
Slagnäs	
Logi	Camping, stugby
Aktiviteter	Fiske
Mellanström	
Logi	Stugby, camping
Aktiviteter	Fiske
Laisvall	
Logi	Husvagnscamp, hotell
Aktiviteter	Fiske, skoteruthyrning
Övrigt	Kiosk, grill, affär
Dellikvallen	
Logi	Stugby, camping
Aktiviteter	Båtuthyrning
Bäverholmen	
Logi	Stugby, lägenheter
Övrigt	Restaurang
Adolfström	
Logi	Stugbyar, husvagnsplatser
Aktiviteter	Fiske, ripjakt; kanot- och båtuthyrning, bensin
Övrigt	Handelsbod, servering
Gauto	
Logi	Stugor, husvagnscamping, kiosk, servering
Aktiviteter	Fiske

18.7 Aktivitetsföretag

Det finns ett stort utbud av aktiviteter för besökaren både sommar och vinter.

18.8 Naturum med information

I naturum får besökaren information om ett områdes geologi, flora, fauna och kulturhistoria. Man får också tips om utflyktsmål och vandringar. Naturum ska vara en port ut i det fria som ger besökaren impulser till att intressera sig för och vistas i naturen. Naturvårdsverket vill även öka förståelsen för naturvård, det ekologiska samspelet och människans påverkan på miljön. Naturum ska berika naturupplevelsen - inte ersätta besöket i naturen. Naturum finns i Abisko, på Silvermuseet i Arjeplog och i Kvikkjokk. Utredning pågår inför byggande av naturum i anslutning till världsarvet Lapponia.

18.9 Skyltning och information av nationalparker och naturreservat

I länets nationalparker finns en del skyltning sedan tidigare och dessutom finns informationsbro-

Orter ovan odlingsgränsen med boendeanläggningar mm i tabellen på föregående sidor

Samiska traditionerna. Specialmuseiverksamheten för fjällens natur och kultur innefattar att med ett riksperspektiv dokumentera och sprida kunskap om fjällvärldens natur- och kulturhistoriska utveckling liksom samspelet mellan naturförutsättningarna och olika former av nyttjande av fjällmiljön. I stadgarna för museets verksamhet anges bl a att verka för en kanalisering av den växande fjällturismen och genom information och undervisning om fjällens natur och den samiska kulturen ge fjällturismen ett bredare innehåll.

Silverbuseet är ett museum som är uppbyggt kring "Lappmarksdoktorn" Einar Wallquists samlingar. Övriga museer är Gällivare museum och Sjaunja myggmuseum.

schyrer utgivna av Naturvårdsverket. Under 2005 planerar länsstyrelsen ett nytt informationsprojekt kring nationalparkerna i länet vilket innebär att ny skyltning samt informationsbroschyrer tas fram.

De naturreservat som är lättillgängliga, besöksvänliga och välbesökta har fått nya entréskyltar under 2004. Även de mindre besökta och avlägset liggande naturreservaten kommer att skyltas under 2005 men inte lika omfattande som de andra.

18.10 Skyltade fornlämningsmiljöer

Ett antal av länets fornlämningsmiljöer vårdas och skyltas. Syftet är att på olika sätt tydliggöra och lyfta fram kulturmiljöerna och informera besökare om deras kulturhistoriska värde. Det miljöer som väljs ut är lättillgängliga, både lätta att se och förstå samtidigt som de berättar om länets och bygdens historia. Ansvaret för vården och informationen har länsstyrelsen. Ett stort, flerårigt projekt pågår för att förnya informationen.

18.11 Museer

Ajte, Svenskt fjäll- och samemuseum är huvudmuseum för den samiska kulturen, specialmuseum för fjällregionen i Sverige och ett informationscentrum för fjällturismen.

Huvudmuseiverksamheten för den samiska kulturen innefattar forskning kring denna kultur samt att dokumentera, belysa och informera om den samiska kulturens utveckling och de

Utförsåkare i Björkliden. Foto:Tomas Utsi.

19 Regionalt miljömål Storslagen fjällmiljö

Läs mer här:

- Norrbottens miljömål www.bd.lst.se,
- Miljömålsportalen www.miljomal.nu

19.1 Det regionala miljömålsarbetet

En arbetsgrupp med länsstyrelsens sakkunniga tillsammans med lokala politiker och representanter från andra myndigheter, näringsliv, intresseorganisationer, ideella föreningar och Åtte museum, har synat miljöproblemen i Norrbottens fjällområde utifrån det nationella miljömålet och tagit fram en tillståndsbekrivning samt förslag på mål och delmål för Norrbotten. Detta förslag har efter en remissomgång omarbetats till en förkortad version som fastställts av länsstyrelsens styrelse och redovisas i rapporten Miljömål för Norrbotten.

I miljömålsarbetet används en snävare definition av fjällområdet än i Fjällprogrammet. Delmålen för storslagen fjällmiljö har avgränsats geografiskt till att omfatta kalfjäll, fjällbjörkskog och angränsande våtmarker som sträcker sig ner i den fjällnära barrskogen. I Fjällprogrammet används odlingsgränsen som geografisk avgränsning vilket innebär att den fjällnära barrskogen också ingår.

19.2 Det regionala miljömålet "Storslagen fjällmiljö"

Detta är den övergripande målsättningen för Norrbottens fjällmiljö som ska uppnås inom en generation:

Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Natur- och kulturvärden i fjällen ska bevaras och utvecklas så att de är en resurs för en hållbar utveckling av ett län där människor har möjlighet att leva och verka.

Norrbottens regionala miljömål har ambitionen att minst uppfylla de nationella miljö kvalitetsmålen. Det regionala miljömålet för Storslagen fjällmiljö har en något annan formulering än det nationella:

Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen skall bedrivas med hänsyn till dess värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden skall skyddas mot ingrepp och andra störningar.

19.3 De regionala delmålen

Regionalt delmål	Innehåll
► 1	Skador på mark och vegetation orsakade av mänsklig verksamhet ska vara försumbara år 2010.
► 2	Långsiktigt hållbara naturbetesmarker upprätthålls i fjällen.

Regionalt delmål	Innehåll
► 3	Fjällens nyckelarter förekommer i så stora bestånd att deras nyckelfunktioner i ekosystemet upprätthålls.
► 4	Norrbottniska ansvarsarter, som till exempel järv och jaktfalk, bevaras i livskraftiga bestånd.
► 5	Senast år 2005 ska åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.
► 6	Främmande arter och raser samt genetiskt modifierade organismer som kan hota den biologiska mångfalden ska inte introduceras.
► 7	Motortrafikens störningar på såväl flora och fauna som rennäring och icke motorburen turism skall minska i hela fjällvärlden.
► 8	Senast år 2010 ska speciellt värdefulla kulturmiljöer som speglar hela fjällområdets förhistoria och historia vara kända och ha ett långsiktigt skydd som vid behov omfattar restaurering och skötsel.
► 9	Helhetsupplevelsen av fjällens storslagenhet ska bevaras.
► 10	Buller i fjällen från motordrivna fordon i terräng och luftfartyg ska minska och uppfylla följande specifikation, nämligen att – minst 60 procent av terrängskottrar i trafik senast år 2015 ska uppfylla högt ställda bullerkrav (lägre än 73 dBA), - buller från luftfartyg senast år 2010 ska vara försumbart både inom regleringsområde klass A enligt terrängkörningsförfordningen (1978:594) och inom minst 90 procent av nationalparksarealen.

De regionala delmålen för Storslagen fjällmiljö. Delmålen är etapper som ska nås på vägen till det övergripande miljömålet. Vissa av delmålen är tidsatta. Delmålsformuleringarna följer i stort de nationella delmålen.

19.4 Fjällmiljöns tillstånd

I jämförelse med många andra regioner i Europa är Norrbottensfjällen en miljö som förskonats från en omfattande omvandling av människan. Här kan fortfarande ett relativt ursprungligt natur- och kulturlandskap upplevas. Detta område omfattar till stora delar ett vilt och obanat land av höga fjälltoppar, djupa dalar, vidsträckta platåer och stora fjällsjöar. Här finns också goda betesmarker för renarna och sedan urminnes tider har samerna levt i dessa trakter, först som jägare och samlare, senare som renskötare. Helt nya forskningsrön från bl a Arjeplogsfjällen visar på att den mänskliga närvaron under vikingatiden inneburit att trädgränser flyttat på sig vid gamla bosättningar.

För samerna är den norrbottniska fjällvärlden ett hemland med lång kulturhistoria och som innehåller stora delar av det samiska kulturarvet. Riksantikvarieämbetets särskilda satsning på bevarande av det samiska kulturarvet under åren 1998-2002 har inneburit att ett stort antal byggnader har restaurerats och dokumenterats. Det finns dock ett otillräckligt skydd av och bristande kunskapsunderlag om de kulturhistoriskt värdefulla miljöerna som bl a hotas av omfattande strukturomvandlingar och förändrade levnadsmönster inom det samiska samhället.

Ända sedan de första gruvorna etablerades i Norrbottensfjällen under 1600-talet har industriell exploatering påverkat delar av fjällvärlden. Framförallt under 1900-talet har gruvdrift, järnvägs- och vägbyggen, vattenkraftsexploatering och fjällnära skogsbruk påverkat fjällen och minskat arealerna obruten fjällmiljö. I de nuvarande diskussionerna om hotbilden nämns klimatförändringar, luftburna föroreningar, vegetationsskador, vindkraftsexploatering, gruvbrytning som aktuella och potentiella hot mot fjällmiljön.

19.4.1 Påverkan på mark och växtlighet

Renen har ända sen inlandsisen drog sig tillbaka hört till Skandinavien naturliga fauna, men i Sverige är den numera helt och hållet domesticerad. Så länge det inte blir alltför intensivt anses renbetet och renens tramp gynna fjällvegetationens artrikedom och produktivitet. Det betespräglade fjällandskapet är till stor del ett resultat av den renskötsel som sedan lång tid bedrivits i fjällvärlden. Påverkan på fjällmiljön har dock förändrats när man under 1900-talet lämnat den intensiva renskötseln för en mer extensiv renskötsel med inriktning på köttproduktion. Antalet renar varierar över tiden.

Kunskapen om fjällvegetationens status och utveckling är bristfällig. Ett successivt varmare klimat med mildare vintrar skulle innebära påtagliga förändringar i fjällmiljön. I dagsläget är det inte möjligt att med säkerhet uttala sig om eventuella vegetationsförändringars omfattning och orsaker utöver förekomst av lokala förändringar i anslutning till renstängsel, körvägar, turistanläggningar och dylikt. Under senare år har barmarkskörningen ökat i omfattning. Omfattningen är störst i de södra och norra delarna av länets fjällregion. Barmarkskörningen har lokalt lett till relativt omfattande vegetationsskador och kan även leda till skador på ytligt liggande fornlämningar.

19.4.2 Bullerfria områden

I Norrbottensfjällen är närmare hälften av fjällområdet reglerat för skotertrafik och möjligheten att uppleva tystnad är god. Trots detta förekommer inga garanterat bullerfria områden då bland annat rennärning, myndigheter och olika forskningsverksamheter kan ha rätt att färdas med motorfordon i dessa reglerade områden. För de som helst upplever fjällmiljön med hjälp av snöskoter finns det fortfarande stora ytor och många leder att köra på. Generellt så ökar skoterturismen medan skidturismen minskar. Skicket på det nationella fjälledssystemet bedöms vara acceptabelt till bra.

19.4.3 Biologisk mångfald

Norrbottensfjällen hyser ett stort antal djur- och växtarter som på grund av minskande eller mycket liten förekomst klassats som hotade. De senaste decenniernas avsaknad av regelbundet förekommande lämmelår är en faktor som haft en stor påverkan på fjällekosystemet och, inte minst, förekomsten av rovdjur och rovfåglar som fjällräv, fjällvråk och fjälluggla. Under de gångna tjugo åren har Norrbottensfjällen endast haft en tydlig lämmeltopp, år 2001, och det står klart att avsaknaden av regelbundna lämmelår är en avgörande faktor till fjällrävens utsatta läge i länet. Under 2001 skedde fyra reproduktioner i länet och under 2004 har två föröngningar påträffats. Studier av smådäggdjursförekomsten i länets fjäll visar på att smådäggdjurspopulationen är i ett uppgångsskede, men det är i dagsläget oklart om uppgången kommer att fortsätta eller hindras av ogynnsamma väderförhållanden mm.

Norrbottens fjällområde hyser två tredjedelar av landets hotade järvstam. Även om björn och lodjur har merparten av sin utbredning i skogslandet hyser Norrbottensfjällen fasta stammar av dessa rovdjursarter. Varg förekommer enbart sporadiskt i länets fjäll.

Fjällens sjöar och vattendrag karaktäriseras av begränsade produktionsförutsättningar för de lokala fiskebestånden. På många ställen har fiskbestånden överutnyttjats och i andra fall har vattenkraftsutbyggnad och inplanteringar vållat allvarliga störningar för de ursprungliga fiskpopulationerna eller radikalt ändrat ekosystemet i naturligt fisktomma sjöar.

19.4.4 Nya kunskaper behövs

Kunskapsbristerna är stora om både naturen och kulturlämningarna i fjällområdet. Kartläggningar av vegetationstyper och geovetenskapliga objekt är genomförda men informationen om hur olika växt- och djurpopulationer utvecklas är bristfällig. Undantag är de återkommande rovviltinventeringarna som länsstyrelsen utför i samarbete med samebyarna. Det finns också stora kunskapsluckor om frågor som handlar om samspelet mellan människan och naturen. Vad fjällnaturen tål när det gäller olika former av påverkan går inte att säga med någon tillfredsställande säkerhet. Det finns också brister i kunskapen om hur olika resurser som fisk- och viltbestånd kan nyttjas. Kunskapen om fjällvärldens kulturmiljöer, fornlämningar och bebyggelse behöver kompletteras.

19.5 Exempel på åtgärder

Här redovisas de exempel på åtgärder för Storslagen fjällmiljö som redovisas i rapporten Miljömål för Norrbotten. För att uppfylla målen behövs konkreta och tidssatta åtgärdsplaner samt bra indikatorer för att mäta målnuppfyllelsen.

Exempel på åtgärder redovisade i rapporten Miljömål för Norrbotten

- Kontinuerligt övervaka förekomsten av smådäggdjur i länets fjällregion.
- Kontinuerligt övervaka förekomsten av fjäll- och dalripa i länets fjällregion.
- Genomföra pilotstudie av förändringar i markvegetationen i länets fjällregion
- Kontinuerligt övervaka förekomsten av de stora rovdjuren i länets fjällregion.
- Fastställa regionala förvaltningsplaner för de stora rovdjuren.
- Anta en regional arbetsplan mot faunakriminalitet.
- Ta fram en regional strategi för kanalisering av skotertrafiken inom fjällområdet.
- Kanalisera den motoriserade, terränggående fritidstrafiken genom ledsystem.
- Öka övervakning/tillsyn så att den olagliga terrängkörningens effekter minimeras.
- Ta fram program för kunskapsuppbyggnad om fjällens natur- och kulturmiljö.
- Verka för att företag och andra verksamheter tar fram miljöplaner och åtgärdsplaner samt öka kunskapen om den egna verksamhetens miljöpåverkan.
- Ta fram ett regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet.
- Riva felplacerade och oanvända leder, stängsel och anläggningar. Rusta upp fungerande anläggningar.
- Göra en översyn av riksintressena för rennärning och kulturmiljö. Vårda forn- och kulturlämningar.

- Verka för certifiering av företag som bedriver jakt i kommersiellt syfte.
- Genomföra fornminnesinventeringen i fjällen.
- Ta fram en informationsplan och en utbildningsplan för information och utbildning om fjällens natur- och kulturmiljö.

Exempel på åtgärder för att uppnå det regionala miljömålet Storslagen fjällmiljö.

19.6 Uppföljning av det regionala miljömålet

Det regionala miljömålet för fjällen är vittomfattande och delmålen berör många olika aspekter på fjällmiljön. För att uppnå en relativt enkel uppföljning av miljömålen har ansvariga myndigheter valt att använda sig av indikatorer. Dessa skall visa på förändringar av olika faktorer som är viktiga för att uppnå miljömålen. Uppföljningen behöver därför innehålla såväl storskaliga indikatorer som mer specifikt inriktade indikatorer.

Den kanske viktigaste storskaliga indikatorn är att följa hur exploateringsgraden av fjällen förändras. Indikatorn är framtagen i det nationella uppföljningssystemet där det även finns andra indikatorer med regional upplösning som är användbara vid uppföljningen. Utifrån det regionala miljömålet och delmålen är några regionala indikatorer framtagna. Bland annat bör utvecklingen följas för några av fjällens nyckelarter (renen och smågnagarna). Renen är även ett uttryck för renskötsel och den samiska närvaron i det betespräglade fjällandskapet. Som representant för arter som Norrbotten har ett särskilt ansvar för finns indikatorn antal järvföryrngningar. En indikator som visar på det bristande kunskapsläget i fjällområdet är andelen fornminnesinventerad fjällareal.

Fler indikatorer behövs för att täcka in det mångfacetterade fjällmålet. Under utveckling är bl a indikatorer som ska visa andelen påverkad fjällhed och antal boende i samevisten. Önskvärt är även att det tillkommer indikatorer som visar på fjällens stora värde som en resurs för befolkningen.

När vi miljömålet inom en generation?

Eftersom miljömålet för fjällen är vittomfattande och oprecist till sin karaktär är det svårt att veta om vi når miljömålet. Indikatorerna kan visa på utvecklingen och trender inom vissa aspekter på fjällmiljön. De fördjupade utvärderingarna som genomförs vart fjärde år kan förhoppningsvis ta ett större helhetsgrepp och ge en bättre vägledning om vi är på rätt spår och vilka ytterligare åtgärder som behövs för att närma sig måluppfyllelsen.

20 Andra regionala miljömål

Läs mer här:

- Norrbottens miljömål www.bd.lst.se
- Miljömålsportalen www.miljomal.nu

Det är inte bara de regionala miljömålet för Storslagen fjällmiljö som berör fjällområdet utan flera andra av de regionala miljömålen gör det också.

20.1 Det regionala miljömålet "Begränsad klimatpåverkan"

Det regionala miljömålet är identiskt med det nationella som är den övergripande målsättningen för Sveriges klimat som ska uppnås inom en generation:

Halten av växthusgaser i atmosfären skall i enlighet med FN:s ramkonvention för klimatförändringar stabiliseras på en nivå som innebär att människans påverkan på klimatsystemet inte blir farligt. Målet skall uppnås på ett sådant sätt och i en sådan takt att den biologiska mångfalden bevaras, livsmedelsproduktionen säkerställs och andra mål för hållbar utveckling inte äventyras. Sverige har tillsammans med andra länder ett ansvar för att detta globala mål kan uppnås.

Detta miljömål berör fjällen i hög grad trots att koldioxidutsläppen som ökar växthuseffekten till största delen kommer från användningen av fossila bränslen i industrin, för transporter, elproduktion

och uppvärmning i oråden utanför fjällområdet. I Norrbotten kommer 80 procent av länets totala koloxidutsläpp från industrin och de kommunala värmeverken. Av dessa står LKAB-Kirunagruvan för 5 procent, Kiruna värmeverk för 2 procent och LKAB-Malmbergsgruvan för 1 procent under åren 1995-1999. Biltrafiken står för 11 procent och flygtrafiken för mindre än 1 procent. Inga regionala delmål berör fjällområdet.

20.2 Det regionala miljömålet "Levande skogar"

Detta är den övergripande målsättningen för Norrbottens skogar som ska uppnås inom en generation:

I Norrbotten ska skogslandskapet förvaltas så att förutsättningarna för alla dess arter förbättras. Skogen ska brukas uthålligt så att naturvärden, kulturmiljövärden, sociala värden och friluftslivet värnas samt att rennäringens förutsättningar förbättras.

Detta miljömål berör de fjällnära skogarna. Ovanför den fjällnära gränsen i Norrbottens län är 60 procent av den produktiva skogen skyddad som naturreservat eller nationalpark. Senaste årens inventeringar visar att skyddsvärda urskogsområden finns också utanför de redan skyddade skogarna.

Regionala delmål för att stärka den biologiska mångfalden, skyddet för kulturmiljövärden och åtgärdsprogram för hotade arter finns fastställda och dessa berör fjällområdet.

20.3 Det regionala miljömålet "Levande sjöar och vattendrag"

Det regionala miljömålet är identiskt med det nationella som är den övergripande målsättningen för Sveriges sjöar och vattendrag och som ska uppnås inom en generation:

Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

Detta regionala miljömål berör alla sjöar och vattendrag inom fjällområdet. Flera av delmålen berör fjällen, bl a ska åtgärdsprogram för särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer tas fram till senast år 2005.

20.4 Det regionala miljömålet "Myllrande våtmarker"

Detta är den övergripande målsättningen för Norrbottens våtmarker som ska uppnås inom en generation:

Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden. Kulturhistoriska värden med koppling till våtmarker ska bevaras och stärkas.

Detta regionala miljömål berör alla våtmarkerna av olika typer som finns inom fjällområdet. Flera av delmålen berör fjällen, bl a ska en regional strategi för skydd och skötsel av våtmarker och sumpskogar tas fram senast till år 2008.

20.5 Det regionala miljömålet "Ett rikt odlingslandskap"

Detta är den övergripande målsättningen för Norrbottens odlingslandskap som ska uppnås inom en generation:

Det norrbottniska odlingslandskapet ska ha ett aktivt lantbruk som uthålligt producerar livsmedel och andra biologiska råvaror av hög kvalitet samtidigt som biologisk mångfald och kulturhistoriska värden bevaras och stärks. Jordbruksmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas.

Detta regionala miljömål berör de fasta bosättningar som finns och har funnits ovanför odlingsgränsen. Flera av delmålen rör fjällområdet.

20.6 Det regionala miljömålet "God bebyggd miljö"

Det regionala miljömålet är identiskt med det nationella som är den övergripande målsättningen för Sveriges bebyggelse som ska uppnås inom en generation:

I Norrbotten ska städer, tätorter och annan bebyggd miljö utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas tillvara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

Detta regionala miljömål berör bebyggelsen i fjällområdet. Det är främst delmålet om kulturhistoriska och estetiska värden samt delmålet om energianvändning som berör fjällen.

21 Tillväxtprogram och andra utvecklingsprogram

Läs mer här:

- Norrbottens tillväxtprogram www.tillvaxtinorrbotten.nu
- Fjällkommunerna:
www.kommun.kiruna.se, www.gellivare.se, www.jokkmokk.se, www.arjeplog.se
- Norrbotten/Lappland www.norrbottenlappland.se
- Laponia www.laponia.info
- Samernas riksförbund www.sapmi.se

21.1 Norrbottens tillväxtprogram

Det regionala tillväxtprogrammet är ett strategidokument som ger möjlighet för länet att själv bestämma och styra hur tillväxtarbetet under perioden 2004-2007 skall bedrivas. Näringslivets behov och förutsättningar för tillväxt är vägledande för de handlingsprogram som ska konkretisera strategierna. Tillväxtprogrammet är ett levande dokument där arbetet är en process och kan förändras under tiden. Detta arbete kommer att ske i olika former, bland annat genom seminarier, kompetensutveckling, konferenser och dialoger med intressenter. De parter som arbetat fram programmet är Företagarna i Norrbotten, Handelskammaren, Kommunförbundet, landstinget, länsstyrelsen, LO, Luleå tekniska universitet, Länsarbetsnämnden, politiska partier, Sametinget och TCO. Man har enats om följande vision för länet:

Vision för Norrbotten

Norrbotten är en attraktiv region att leva i. Här finns bra boendemiljöer med god samhällsservice, livskraftiga företag samt ett jämställt samhälle. Länets dynamiska utveckling bygger både på regionens unika resurser och på kvinnor och mäns kompetens och vilja att forma en god tillvaro. Invånarna är öppna mot omvärlden och samarbetar såväl inom regionen som över gränserna. Norrbotten har ett näringsliv i tillväxt inom ramen för en hållbar utveckling och ett jämställt samhälle.

Parterna är eniga om att följande tillväxtområden/strategiska näringar är viktiga för länets tillväxt: Testverksamhet, Media och lärande, Upplevelseindustri, E-hälsa, Process - IT och Basindustri.

21.1.1 Fjällkommunerna i tillväxtprogrammet

Norrbottens tillväxtprogram är inte uppdelat efter olika geografiska områden utan ska gälla för hela länet. En övergripande målbild för länets utveckling beskrivs och i ett s k Bas-scenario antas en utveckling för 2004-2007 där de flesta kommuner i länet förväntas få en fortsatt folkminskning men av mindre omfattning.

Historiskt har utvecklingen i fjällkommunerna kännetecknats av utvinning av naturtillgångar som malm, skog och vattenkraft. Detta innebar att större arbetsplatser etablerades med gruvbolagen i Kiruna och Gällivare, vattenkraftföretag i Jokkmokk och Arjeplog och större skogsföretag i samtliga dessa kommuner. Dessa satsningar medförde eller bidrog till att flera viktiga följdindustrier lade grunden till framväxt och utveckling i dessa kommuner. Detta till trots kom det inte att växa fram någon mer betydande industriell undervegetation till storföretagen. De egna inneboende krafterna hade inte varit tillräckligt utvecklade för att man skulle kunna utnyttja de möjligheter som de externt styrda satsningarna på modern teknik erbjöd. Fjällkommunerna var heller inte tillräckligt attraktiva för att kunna locka externa aktörer till satsningar vid sidan av de råvaruutnyttjande.

De traditionella produktionsfaktorerna – naturresurser – som historiskt legat till grund för Norrbottens industriella expansion och som fjällkommunerna starkt bidragit med har stor potential som förnyad exportbas för näringslivet i Norrbottens inland. "Nya" dimensioner av länets naturresurser, bl a klimat och gleshet, har blivit allt viktigare, vilket den framväxande "testregion Norrbotten" visar.

De nya dimensionerna av länets naturresurser spelar också en växande roll för speciella delar av länets varuexport. Marknaden ställer ökade krav på miljömässigt och ekologiskt godtagbara produkter och tillverkningsprocesser, krav som industrin i Norrbotten kan antas ha speciellt goda förutsättningar att uppfylla. Även i de fall det handlar om "upplevelse" har produkter från Norrbotten som uppfyller sådana krav en viktig marknadspotential att ta tillvara.

Besöksnäringens andel av Norrbottens bruttoregionprodukt kan idag uppskattas till ca 4 procent och näringen har under 1990-talet utvecklats långsammare än i riket. Det är knappast kontroversiellt att påstå att besöksnäringens marknadspotential ännu är tämligen outnyttjad i främst fjällkommuner-

na. I arbetet med regionalt och lokalt tillväxtprogram har så gott som alla kommuner i länet besöksnäringen som ett fokus och utvecklingsområde. Ishotellet i Jukkasjärvi är en unik attraktion som i stort fokuserar på länets naturliga tillgångar som is, snö, mörker och kyla. Men det finns givetvis andra möjligheter att utnyttja regionens naturresurser för nya affärsidéer.

21.1.2 Hållbar utveckling i tillväxtprogrammet

En förutsättning för en hållbar utveckling, är att vår påverkan på den omgivande miljön och vårt uttag av naturresurser, inte sker på ett sådant sätt att miljön föröds eller resurserna utarmas.

Norrbotten är ett län med ren luft och friskt vatten, med ett landskap där växter, djur och människor trivs i fjäll, skog och odlingslandskap, med väl fungerande samhällen och en mångkulturell, historisk dimension närvarande på många platser. Det finns således anledning att bedriva ett aktivt arbete för att värna miljös värden eller att visa upp vår mångfald.

Norrbottensfjällen tillhör Sveriges och Europas mest opåverkade miljöer och har mycket höga natur-, kultur- och upplevelsevärden. Norrbottens län är ur ett europeiskt perspektiv unikt i och med att stora arealer naturskog framförallt i det fjällnära området skyddats i form av naturreservat och nationalparker.

Fjällmiljön är särskilt känslig och ett alltför intensivt nyttjande leder till skador på mark och vegetation. Extrema klimatförhållanden i samverkan med låg produktionsförmåga ger växtligheten sämre betingelser för återhämtning. I Norrbottensfjällen är tillgången på bullerfria områden förhållandevis god, vilket för många besökare uppfattas som en grundläggande upplevelsekaraktär. För de som helst upplever fjällmiljön med hjälp av snöskoter finns stora ytor med leder att köra på. Generellt ökar skoterturismen medan skidturismen minskar. Länets stora yta och förhållandevis glesa befolkning gör att bullerproblematiken är koncentrerad till vissa stråk och områden.

I ett nationellt perspektiv har Norrbotten ett särskilt stort ansvar för att bevara skogar och myrar med höga naturvärden, för de stora rovdjuren samt fjällmiljön.

En viktig fråga för fjällkommunernas framtid är att verka för att befolkningsminskningen hejdas eller att befolkningen åtminstone kan bibehållas på nuvarande nivå. Inom fjällkommunerna finns sådana näringar som inte bara är betydelsefulla för området och länet utan också starkt bidrar till hela landets försörjning och utveckling.

21.2 Lokala tillväxtprogram

Parallellt med att kommunerna deltog aktivt i det regionala arbetet med tillväxtprogrammet utvecklade kommunerna egna, lokala tillväxtprogram eller motsvarande.

21.2.1 Kiruna kommun (Utdrag ur lokalt tillväxtprogram)

Det övergripande målet i tillväxtprogrammet för kommunen sammanfaller med målet i översiktsplanen som fastställts i december 2002.

Strategier för att uppnå målen bygger på att särskild uppmärksamhet riktas på sådana områden inom vilka Kiruna kan erbjuda unika fördelar. Dessa är: Den höga latituden, klimatet – kylan, orörd natur, exklusiva råvaror, specifik kompetens, branscher där alla andra finns, hög livskvalitet och attraktiva boendemiljöer samt utbildning.

Programrubriker/Prioriteringar som lyfts fram i programmet:

- En fortsatt utveckling av de *rymd- och miljörelaterade verksamheterna*: De specifika verksamheterna i Kiruna befinner sig i den internationella fronten av utvecklingen på sina områden och har en utvecklingspotential av stor betydelse för länet.
- Kiruna Ekopelarkluster: Samordning av rymd-, miljö- och klimatforskningen i Kiruna och dess aktörer.
- De erkänt unika förutsättningar som finns i Kirunaregionen för utveckling av *upplevelsefunktioner* skall tillvaratas: De lokala outnyttjade tillgångar som finns och som skulle kunna inrymmas i en nationell satsning på t ex ett rymdanknutet upplevelsecentrum.
- Ett *levande kulturliv*: Är en betydelsefull faktor för Kirunas attraktionskraft.
- *Samisk kultur- och näringslivsutveckling*: Det finns en stor outnyttjad tillväxtkraft i det samiska samhället.
- Landsbygdsutveckling: En levande landsbygd är en viktig faktor för en väl fungerande centralort.
- Bevaka och utveckla infrastrukturen inom kommunikationssektorn: Livsviktiga prioriteringar.
- Små och medelstora företag: Angeläget att problemet med riskfinansiering grundligt undersöks.
- Internationalisering: Ska prioriteras då den stimulerar en positiv näringslivsutveckling.
- Turism och besöksnäringen: Branschorganet Kiruna/Lappland arbetar med en masterplan för näringen.
- Samverkansorganet Malmfälten-Narvik-/Ofoten-/Sörtromsområdet,: Ökad samverkan viktigt.

- Utbildning: För att säkerställa företags och offentlig förvaltnings behov av kvalificerad arbetskraft.
- Kompetensutveckling: Livslångt lärande.
- Kvinnligt företagande: Kvinnligt företagande är på frammarsch.

Viktigt är också att stimulera det sociala kapitalet genom lokalt partnerskap i olika former. En vision 2006 som antagits av kommunfullmäktige 2000 innehåller en viljeyttring för framtiden i kommunen.

21.2.2 Gällivare kommun (Utdrag ur lokalt tillväxtprogram)

Utveckling av ett effektivt näringsliv uppnås genom samverkan mellan näringslivet, samhället och universiteten som stimulerar kreativitet, entreprenörsanda och innovationsförmåga. Gällivare kommun har en sådan storlek att tillräcklig infrastruktur kan skapas men är ej så stor att alla branscher aktivt kan stödjas. Därför behövs en koncentration mot lagom många utvecklingsområden. Inriktning på kompetensutveckling och infrastruktur kan sedan förstärkas mot de strategiskt valda branscherna.

De fem strategiska branscherna är *medicinteknik/ny teknik, gruv- och mineralindustrin, distansoberoende verksamhet, turism/upplevelseindustrin och testregion Norr*.

Turism/upplevelseindustrin har stor utvecklingspotential genom unik kultur och miljö. Dundret är det naturliga navet för upplevelseindustrins utveckling i Gällivare. *Naturförvaltning*: Att förvalta och utveckla de rika naturresurser som finns i kommunen bör framgent vara en lokal angelägenhet som styrs lokalt och ger lokala arbetstillfällen. En lokal samordning av de olika intressenter som gör anspråk på användning av naturen och dess resurser ger bättre möjligheter att värna om miljön vid näringslivsutveckling. Samtidigt bör lokala arbetstillfällen i skälig mängd skapas inom tillsyn, underhåll, dokumentation, information, inventering, forskning och utbildning. *Landsbygdsutveckling*: En allsidig utveckling av landsbygden genom att tillvarata och stimulera de projekt som syftar till att förbättra möjligheterna till utveckling och sysselsättning ska stimuleras. Viktiga nyckelord för branschen är: Dundret, sameturism, Lapponia, naturförvaltning, landsbygden och friskvård.

Viktiga insatsområden är Värderingar/attityder för Tillväxt i Gällivare, Kompetensförsörjning, Infrastruktur och Livskvalité.

21.2.3 Jokkmokk kommun (Utdrag ur lokalt tillväxtprogram)

Arbetet med det lokala tillväxtprogrammet för Jokkmokk har utmynnat i identifikationen av fem strategiska insatsområden vilka Jokkmokk har unika förutsättningar att utveckla. De är upplevelseindustrin, samisk kultur och näringsliv, kunskaps- och tjänstesektorn, testnäringen och basnäring. Av dessa har kommunen valt att fokusera på *upplevelseindustrin, samisk kultur och näringsliv samt testnäringen*. Att våga prioritera de näringar där utvecklingspotentialen är som störst medför bästa möjliga effekt i förhållande till de begränsade resurserna tillgängliga för tillväxtarbete.

För att prioritera tillväxtområdet *upplevelseindustrin* är målsättningen att kommunen ska ha en framskjuten position vad gäller natur- och kulturturism genom: Laponiaprojektet, ett branschråd, nätverksbyggande, marknadsföring av varumärket Jokkmokk och verka för en bättre infrastruktur. För att prioritera tillväxtområdet *Samisk kultur och näringsliv* är målsättningen att vidareutveckla Jokkmokk som ett samsikt centrum och utveckla samisk kultur-naturturism. För att prioritera tillväxtområdet *Testnäringen* är målsättningen att bibehålla samt öka förutsättningarna för testverksamhet i kommunen och regionen.

Till dessa kommer fem horisontella mål som ska genomsyra utvecklingsarbetet inom de olika tillväxtområden som identifierats:

- Infrastruktur: Den fysiska infrastrukturen ska utvecklas på ett sätt som gynnar tillväxt och utveckling av växande branscher i kommunen. Infrastrukturen ska öka tillgängligheten till kommunen och regionen på ett varaktigt sätt.
- Internationalisering: Internationaliseringen ska innebära öppenhet och ett internationellt inflöde av idéer, information, kunskap, kapital och personer. Detta gör regionen mer attraktiv för utländska besökare, arbetskraft och investeringar. Bristande kunskap ska inte förhindra växande företag att nå den internationella marknaden.
- Kompetens/FOU: FOU verksamhet är ofta nyckeln till tillväxt. Bred utbildning och förbättrad utbildningsnivå är viktiga ingredienser för att få fart på tillväxten.
- Jämställdhet och ungdomsperspektiv: Jämställdhet ska genomsyra insatserna inom alla insats-

områden. Ungdomsperspektivet ska bli mer synligt vid planering av utvecklingsinsatser. Frågan om ungdomars delaktighet och inflytande ska lyftas och integreras i alla kommunal verksamhet.

- Hållbar utveckling: Bruka och bevara de unika naturvärden som finns i kommunen och som i hög grad medverkar till den harmoniska livsmiljön samtidigt som möjligheterna till utkomst och tillväxt i kommunen ökar.

21.2.4 Arjeplog kommun (Utdrag ur lokalt tillväxtprogram)

I det lokala tillväxtprogrammet bedöms att det finns goda förutsättningar för en gynnsam utveckling av näringslivet i Arjeplog. De tillväxtområden som i dagsläget har de bästa förutsättningarna är *Tester i kallt klimat av bilar och bilkomponenter och andra typer av fordon och turismen/besöksnäringen*, såväl sommar som vinter. Andra utvecklingsområden där Arjeplog har goda förutsättningar och erfarenheter är prospektering och mineralutvinning och den avståndsberoende tjänstesektorn ett annat. Inom rennäringen kan det också finnas en utvecklingspotential, men kanske då i första hand i samverkan med besöksnäringen.

För att erhålla den förväntade utvecklingen av näringslivet i Arjeplog så måste ett antal grundläggande förändringar och förbättringar till stånd. Förändringar av övergripande förutsättningar som ligger utanför kommunens och de lokala företagens kontroll.

- Infrastruktur: För det första en väl utbyggd infrastruktur med ett vägnät av hög standard, fullt utbyggd modern mobiltelefoni, IT/bredband med ett komplett tjänsteutbud och sist men inte minst flyg och övriga kommunikationer som tillgodoser näringslivets krav på tillgänglighet. En annan viktig faktor är tillgången på boende av olika slag. Dels tillfälligt boende och dels permanentboende i form av lägenheter och egna hem.
- Finansiering: Aktörerna inom olika områden, inte minst biltestentreprenörerna, måste veta vilka bidragsnivåer som gäller för att kunna göra investeringskalkyler, lämna bindande offerter mm. Tillgång till riskkapital på samma villkor som övriga landet. Ett av de största problemen för företag i inlandet som vill utvecklas är finansieringen. Eftersom anläggningstillgångar i dessa områden oftast inte godtas som säkerhet av banker eller andra finansaktörer så begränsas tillgången på kapital högst avsevärt.
- Kompetens: Tillgången på utbildad arbetskraft är en annan avgörande faktor för inlandets utveckling. Möjligheterna till högre utbildning i närområdet måste förbättras. Utbildningar som är anpassade till det lokala utvecklingsbehovet och som ger ungdomar och äldre möjlighet att stanna och finna sin utkomst i hemkommunen.

21.3 Sametingets underlag för tillväxtprogrammen (Utdrag)

Sametingets har gjort ett gemensamt underlag för tillväxtprogrammen i Norrbotten, Västerbotten och Jämtland om samisk näringslivsutveckling och kultur.

Rennäringen kan sägas vara bas för all samisk näring och samebyarna bildar med utgångspunkt från detta en plattform för ett samiskt differentierat näringsliv. Även som kulturfaktor är rennäringen central. En tydlig tendens i hela den samiska regionen är minskad ekonomisk bärighet inom rennäringen. Rennäringen står inför stora problem att bemästra.

De samiska traditionella näringarna utgör grunden för vidareutveckling av ett varierat och produktskapande näringsliv. En utveckling av samiska näringar och samiska lokalsamhällen innebär en utveckling där det nära sambandet mellan kultur, näring och natur beaktas med den helhetssyn på de samiska frågorna detta ställer krav på. Sameslöjden har djupa rötter och lång tradition i samisk kultur. Medan många samer har mist kontakten med rennäringen, jakt och fiske och språket så finns sameslöjden kvar hos flertalet samer, som bruksföremål med symbolvärde för den samiska identiteten.

Det finns idag en relativt stor villighet för ett ökat samiskt engagemang i turismen som producenter för en attraktiv fiske-, eko-, kultur-, och naturturism av hög kvalitet. Forskning och utbildning är en nyckelfaktor för utvecklingen av ett breddat och en ekonomisk och ekologisk hållbar samiska utveckling. Många samer har en lång utbildning i traditionell samisk kunskap men den formella utbildningsnivån är låg.

Som tillväxtområden lyfts tre områden fram:

1. Kompetensförsörjning, forskning och utbildning.
2. Landsbygdsutveckling, livsmiljö och kultur.
3. Rennäring och samebyar.

Tre horisontella delar skall vara integrerade delar som skall sätta sin prägel på samtliga tillväxtområden:

■ **Hållbar ekologisk utveckling:** Viktiga insatser för en hållbar ekologisk utveckling kan vara: 1) stöd till samebyar vid införande av miljöprogram och kvalitetsledningssystem, 2) stimulansbidrag för ekologiskt uthålliga driftsmetoder, 3) insatser för arbetsskadeförebyggande åtgärder samt 4) lokal faunavårdsförvaltning.

■ **Jämställdhet:** Viktiga insatser för jämställdhet kan vara: 1) olika former av rådgivningsinsatser som stödjer kvinnligt företagande och ökar antalet kvinnliga beslutsfattare, 2) utvecklingsinsatser i kommunikation och ledarskap, 3) traineeprogram för yngre kvinnor, 4) uppbyggnad av nätverk och olika forum samt 5) skapa tillgång till offentligt riskkapital speciellt riktat till samiska kvinnor och ungdomar.

■ **Samverkan:** Viktiga insatser för samverkan kan vara: 1) fördjupade insatser för att lösa konflikter mellan rennäringen och konkurrerande markanvändningsintressen, 2) kunskapsinsatser för renägare om andra markanvändares behov och vice versa, 3) utarbeta PR- och kommunikationsstrategier för att bättre kunna skapa opinion och lättare få gehör för samiskt viktiga näringsfrågor, 4) insatser för att flytta fram och stärka den samiska profilen i området och i synnerhet den samiska näringens positioner, 5) att hitta strukturer som möjliggör en positiv samverkan och partnerskap mellan samebyar, samiska organisationer och omvärld, 6) insatser för ökat inflytande i lokal och regional planering, 7) lokala samverkansprojekt med kommunerna för att skapa ett nätverk som engagerar flera samhällssektorer för ett gemensamt mål, 8) utveckling av gränsöverskridande samverkan/nätverk mellan samiska rennäringsföretagare som ett led i anpassning till förhållandena i förslaget till ny renbeteskonvention, 9) etablera kontinuerliga och starka samarbetsformer med övrigt näringsliv och kommun samt 10) ökad integration av samiskt näringsliv i det regionala och lokala näringslivet.

21.4 Andra utvecklingsprogram

Kring världsarvet Lapponia har både Gällivare och Jokkmokks kommuner samt samebyarna inom världsarvet gjort utvecklingsprogram. Länsstyrelsen har gjort ett förslag till förvaltningsplan. Andra utvecklingsprogram är samebyarnas utvecklingsprogram och Samiskt utvecklingscentrum i Karesuando och Kiruna. Norrbotten/Lappland ekonomiska förenings har fastställt en länsstrategiplan för turism.

21.4.1 Samebyarnas Laponiaprogram Mijá ednam

Samebyarnas Laponiaprogram Mijá ednam från 1999 redovisar samebyarnas bedömning av vilka frågor som är viktiga i förhållande till själva världsarvet och dess värden. Man ger här synpunkter på en fortsatt utveckling av den samiska kulturen och dess näringar. Det är nio samebyar som i olika grad är berörda av världsarvsområdet och därför har medverkat i programmets tillkomst på olika sätt. De som i första hand arbetat med programmet är Tuorpon, Jåhkågasska, Sirkas, Unna Cearus och Báste. Övriga samebyar som berörs är: Luokta-Mavas, Gällivare sameby, Udtjá och Sierru.

I programmet ges förslag till Samebyarnas Laponiaprojekt som är ett långsiktigt projekt med syfte att förverkliga samebyarnas vision för Lapponia. Projektet omfattar många vitt skilda frågor och arbetsområden. Det innehåller delar som syftar till att förändra de yttre förutsättningarna för samebyarnas verksamhet i området, liksom delar som utgörs av ett internt utvecklingsarbete. Byarna uppskattar att en realistisk tidsram för hela projektet är ca tio år. Samebyarna är positiva till att arbeta med ett successivt genomförande som bygger på stegvis förändring. För att tydliggöra de olika projektaktiviteterna delats in i tre "steg". Aktiviteter inkluderade i steg 1 sådana som kan startas nu eller inom en snar framtid, steg 2 förutsätter intresse och deltagande från andra parter och/eller ytterligare resurser och steg 3 förutsätter formella beslut av olika slag. Till detta föreslås olika stödåtgärder, dvs insatser som underlättar eller skapar förutsättningar för projektaktiviteternas genomförande.

Steg 1:

Förvaltning och skötsel Delprojekt Utvidgad sameby, Delprojekt Laponiaförvaltning.

Miljö och näringslivsutveckling Delprojekt Miljöplaner, Delprojekt Utvidgad sameby, Delprojekt Hållbar markanvändning & infrastruktur, Delprojekt Renskötsel för framtiden.

Kultur Delprojekt Det samiska språket, Delprojekt Samiska kulturmiljöer.

Kunskap och information Internutbildning.

Steg 2:

Förvaltning och skötsel Delprojekt Laponiaförvaltning.

Miljö och näringslivsutveckling Delprojekt Miljöplaner, Delprojekt Utvecklad sameby, Delprojekt Hållbar markanvändning och infrastruktur, Delprojekt Hållbar rovdjursförvaltning, Delprojekt

Renskötsel för framtiden, Delprojekt Hållbar jakt & fiske, Förstudie Samisk turism i Lapponia
Kultur Delprojekt Det samiska språket, Delprojekt Samiska kulturmiljöer.
Kunskap och information Samordningsgruppen Forskning och dokumentation i Lapponia,
 Samordningsgruppen Lapponiainformation, Förstudie Samiskt informations och utbildningsföretag

Steg 3:

Förvaltning och skötsel Delprojekt Lapponiaförvaltning, Delprojekt Utvidgad sameby.
Miljö och näringslivsutveckling Delprojekt Utvidgad sameby, Delprojekt Hållbar markanvändning och infrastruktur, Delprojekt Hållbar rovdjursförvaltning, Delprojekt Hållbar jakt & fiske.

21.4.2 Kommunernas Lapponiaprogram och Lapponiprojekt

Gällivare och Jokkmokks kommuners Lapponiaprogram "Strategiska frågor för utveckling av världsarvet Lapponia" var färdigt 2000.

Kommunernas vision för världsarvet Lapponia är

Att världsarvet Lapponia ska bevaras och utvecklas i en hållbar riktning, leda till ökade kunskaper om miljöns betydelse för global överlevnad samt kunskaper om, och stolthet över den samiska kulturen. Med Lapponia som grund ska förhöjd livskvalitet och ökad sysselsättning skapas i Gällivare och Jokkmokk samt inom regionen. Kommunerna ska bli ett föredöme för andra kommuner i fråga om kvalitativa satsningar på natur, kultur och service. De viktigaste insatserna för att åstadkomma hållbar utveckling i världsarvet Lapponia är att skapa:

- en ny förvaltningsorganisation
- ett tydligt regelverk
- fora/arbetsgrupper för dialog och lösning av sakfrågor
- en fungerande informationsstruktur
- utbildningsinsatser för specifika grupper samt skolor allmänt
- forskning och metodutveckling.

Världsarvet Lapponia står nu i fokus för en internationell ekoturismsatsning. Mellan 2003 - 2005 driver kommunerna ett projekt "Turismutveckling med fokus på ett hållbart världsarv". I Projektet arbetar man med kompetensutveckling, rådgivning, marknadsföring och paketering. Bl a anordnar man Lapponiguideutbildning. Man arbetar med att samordning och rådgivning. Hemsidan www.lapponia.nu lanseras mot Europas researrangörer.

21.4.3 Länsstyrelsens förslag till förvaltningsplan för Lapponia

Länsstyrelsen har utarbetat ett förslag till förvaltningsplan för världsarvet Lapponia. Med förvaltningsplan avses:

- samlad beskrivning av natur- och kulturförhållanden
- regelverk och skötselplaner för i området ingående reservat och nationalparker
- inriktningen på de infrastrukturella satsningar i form av leder, stugor, information som finns i området, samt en definition av statens åtagande för uppehållande av infrastrukturen
- zonering som anger inriktningen för förvaltning och möjlighet till utveckling av besöksnäring
- de riktlinjer som gäller för kommersiell verksamhet
- rennäringens särskilda hänsynsbehov
- struktur för uppföljning och utvärdering
- övrigt

Förslaget till förvaltningsplan remitterades till kommuner, samebyar, centrala myndigheter, organisationer och institutioner 2003. Då berörda samebyar inte ställde sig bakom förslaget har arbetet med förvaltningsplanen avstannat.

21.4.4 Utvecklingsprogram för samebyarna

Samernas riksförbund (SSR) bedrev under 2000-2001 projektet "Utvecklingsprogram för samebyarna" vars syfte var att öka lönsamheten i primärnäringsarna, utveckla ett bredare samiskt sysselsättningsunderlag och förstärka den sociala sammanhållningen. Arbetet med utvecklingsprogrammen har genomförts områdesvis med lokala projektledare. I Norrbotten var områdena Kiruna-Karesuando, Gällivare, Jokkmokk, Arvidsjaur och Arjeplog och totalt 25 samebyar har tagit fram utvecklingsprogram.

Generellt har samebyarna lagt stor vikt vid markanvändningsfrågor och då framför allt på konkurrerande markanvändning. Samtliga samebyar anger följande hotbilder:

- Krympande betesmarker som en följd av skogsbruk, mineralbrytning, vägar och bebyggelse
- Skotertrafiken ökar dramatiskt
- Besöksnäringarnas krav på marker för anläggningar mm ökar
- Ökad fritidsjakt och fiske tar stora markarealer i anspråk
- Rovdjursskadorna är oacceptabla

Samebyarna är entydiga när det gäller vikten av att själva få delta i utvecklingsprocessen och forma en lösning i strategiska frågor för samebyns framtida utveckling. Man pekar också på behovet av samverkan och partnerskap med omgivande intressen som ortsbefolkning, företag, kommuner och andra myndigheter. Ett tydligt definierat problemområde är att samebyarna generellt inte nyttjar kvinnors kompetens. Man konstaterar också att utbildning och kompetenshöjning är nödvändig.

Det finns ett finansieringsbehov då de ekonomiska resurser som Jordbruksverket förfogar över i det sk främjandeanslaget inte räcker för att täcka samebyarnas redovisade behov.

21.4.5 Samiskt utvecklingscentrum i Karesuando och Kiruna

Under en först etapp av projektet utarbetades ett program "Strategi för tillväxt – sektorsprogram för samisk kultur och näringsliv". Man har koncentrerat arbetet på fyra tillväxtområden: Rennäring, Samisk turism, Samisk slöjd och konsthantverk samt Samisk kultur. Under andra etappen har instrument tagits fram för utveckling av dessa näringar. Det är ett samverkansprojekt mellan samebyarna, sameföreningar, SSR och Kiruna kommun som pågått 1999 – 2003. Inom projektet har kopplats ett delprojekt "Samisk aktivitets- och kreativitetsskola" och man har utarbetat ett nätverk av aktiva samverkanspartners. Strategiprogrammet som formulerats med utgångspunkt i samebyarnas utvecklingsplaner och i nära samverkan med samiska turistföretag, hantverkare och kulturarbetare.

21.4.6 Norrbotten/Lappland länsstrategiplan turism

Den ekonomiska föreningen Norrbotten/Lappland har utarbetat en gemensam strategi 2004-2010 för besöksnäringen i länet. Det är en strategi för hur man ska kommunicera och arbeta tillsammans. Det gemensamma varumärket är Swedish Lapland. En destination är den lokala organisationen och det finns i dagsläget åtta destinationer i länet. Fjällkommunerna ingår i destinationerna Kiruna/Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog/Arvidsjaur.

Vision 2010: Vi har norra Europas attraktivaste resmål för gäster som söker stora och oväntade upplevelser året runt.

Samisk kultur – renar vid Rensjön, Gabna sameby. Foto: Tuomo Raunistola.

22 Kommunala planer

Läs mer här:

► Fjällkommunerna

www.kommun.kiruna.se, www.gellivare.se, www.jokkmokk.se, www.arjeplog.se

22.1 Kommunala översiktsplaner

För Kiruna kommun antogs översiktsplanen 2002-06-17. Lokala miljö kvalitetsmål ska utarbetas. Översiktsplanen redovisar utredningsområden för vindkraft för vilka gäller att ytterligare utredningar måste göras innan ställning kan tas om utbyggnad av vindkraft kan ske och i vilken ordning detta i så fall ska ske.

Arbete pågår med nya översiktsplaner för Jokkmokks och Gällivare kommuner. Båda har gällande planer från 1991. På grund av de förändringar som gruvnäringens utveckling för med sig för Gällivare, Malmberget och Koskullskulle kommer Gällivare kommun att tvingas satsa resurser på en ny fördjupad översiktsplan för tätorten. Det innebär att den nu gällande översiktsplanen från 1991 kommer att gälla ytterligare en tid.

Översiktsplanen för Arjeplogs kommun är antagen 2002-10-14. Översiktsplanen består av kommun-täckande del med en fördjupning för Arjeplogs samhälle. De fördjupade översiktsplanerna som antagits för områden vid Storavan, Jutis by och område vid Tjeggelvas har inte varit föremål för revidering utan skall fortsätta gälla i oförändrat skick.

22.2 Kommunala energiplaner

Kiruna kommun har antagit en energiplan för 2004-2010.

22.3 Kommunala miljöplaner

Gällivare Kommun har antagit en övergripande miljöplan år 2001.

22.4 Kulturpolitiskt handlingsprogram

Ett kulturpolitiskt handlingsprogram för Gällivare kommun för 2004-2006 är fastställt. Här lyfts kulturarvet och kulturmiljön fram. Bl a ska ett kulturmiljövårdsprogram tas fram.

23 Pågående och aktuella utredningar

Läs mer här:

► Regeringen och Regeringskansliet www.regeringen.se

23.1 Avslutade utredningar liggande på regeringens bord

- Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige (ILO:s konvention 169) SOU 1999:25
- En ny rennäringspolitik SOU 2001:101
- Sametingets roll i det svenska folkstyret SOU 2002:77 (lagrådsremiss lämnad jan-2004)

23.2 Pågående utredningar

- Gränsdragningskommissionen (Jo 2002:01) behandlar gränserna för utövandet av och innehållet i renskötselrätten
- Jakt- och fiskerättsutredningen (Jo 2003:01) skall klarlägga "så långt det är möjligt" innehållet i samernas/samebyarnas respektive statens och markägarnas jakt- och fiskerätt.
- Nordisk samekonvention
- Ansvarskommittén skall undersöka den nuvarande samhällsorganisationens förutsättningar att klara de offentliga välfärdsåtagandena. Där det är motiverat skall man föreslå förändringar av strukturen och uppgiftsfördelningen. Förslagen skall ge de folkvalda organen bättre förutsättningar att få genomslag för politiken och medborgarna bättre förutsättningar till inflytande, insyn och utkrävande av ansvar.
- Sverige och Norge förhandlar om en ny renbeteskonvention.
- Förslag till förbättrat skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (SOU 2004:94).
- Uppdrag att redovisa planeringsunderlag för utbyggnad av stora vindkraftanläggningar.

Bilaga 1

Regeringsbeslut 7

Regeringen

2002-11-28 M2002/3879/Na

Miljödepartementet

Länsstyrelsen i Dalarnas län
Länsstyrelsen i Jämtlands län
Länsstyrelsen i Västerbottens län
Länsstyrelsen i Norrbottens län

Uppdrag om ett regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet

Regeringens beslut

Regeringen ger Länsstyrelserna i Dalarnas, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län i uppdrag att utarbeta ett gemensamt regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet. Länsstyrelserna skall samråda med berörda kommuner, kommunala självstyrelseorgan och myndigheter samt i möjlig utsträckning med organisationer, företag och andra berörda.

Länsstyrelserna skall redovisa uppdraget senast den 31 december 2004. Arbetets uppläggning skall redovisas i en delrapport senast 30 april 2003.

Bakgrund

Regeringen uppdrog i december 1997 åt sju Länsstyrelser att utarbeta regionala miljö- och hushållningsprogram för landets större skärgårdsområden i syfte att utveckla den potential för ökad sysselsättning och tillväxt som finns i resurshushållning och miljöanpassning. Programmen redovisades i slutet av 1999 och utmärkande för arbetet var att det skett i samarbete med aktörer på olika nivåer och med lokalt engagemang av organisationer och enskilda. Programarbetet har gett betydelsefulla resultat och har bidragit till en ökad dialog och erfarenhetsutbyte mellan myndigheter, boende och organisationer i skärgården.

Riksdagen godkände i april 1997 (prop. 1997/98:145, bet. 1998/99: MJU6, rskr. 1998/99:183) miljö kvalitetsmålet Storslagen Fjällmiljö, enligt vilket fjällen skall ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen skall bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden skall skyddas mot ingrepp och andra störningar.

Riksdagen godkände i november 2001 (prop. 2000/01:130, bet. 2001/02: MJU3, rskr. 2001/02:36) delmål för miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö. Delmålen gäller begränsning av skador på mark och vegetation av mänsklig verksamhet, minskning av buller från motordrivna fordon i terräng och luftfartyg, skydd av områden med representativa höga natur- och kulturvärden samt åtgärdsprogram för hotade arter. Regeringen bedömde i propositionen att ett regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet kan ge ytterligare underlag för arbetet att nå miljö kvalitetsmålet. Regeringen bedömde i propositionen även att inriktningen mot en hållbar utveckling bör betonas i det fortsatta arbetet med infrastrukturplanering, regionala tillväxtavtal och strukturfondsprogram. Bland annat bör miljöfrågor lyftas fram som en drivkraft för hållbar tillväxt.

Länsstyrelserna svarar enligt sin instruktion för regionalt mål- och uppföljningsarbete. Det innebär enligt miljömålspropositionen bl a att belysa vilka åtgärder som behöver vidtas på regional och lokal nivå för att miljömålen skall nås och att vid behov utveckla regionala mål som ger konkreta riktningsskildringar för miljöarbetet. En gemensam delegation för de fyra länsstyrelserna i fjällområdet, Fjälldelegationen, har bildats för samverkan i fjällfrågor med inriktning mot en hållbar utveckling i fjällområdena.

I regeringens proposition En politik för tillväxt och livskraft i hela landet (prop. 2001/02:4, bet. 2001/02: NU4, rskr. 2001/02:118) slås fast att regionalpolitiken skall omvandlas till en ny politik för hållbar regional utveckling i alla delar av landet. En attraktiv natur-, kultur- och boendemiljö är viktigt för att attrahera såväl entreprenörskap och företag som boende och kan därmed bidra till ökad tillväxt och utveckling. Flera viktiga och strategiska områden som är av betydelse för den regionala utvecklingen anges. Ett av dessa är turismen.

I regeringens skrivelse En samlad naturvårdspolitik (skr. 2001/02:173) görs bedömningen att den regionala och lokala utvecklingen i de flesta fall är en förutsättning för naturvård samt att möjligheterna till samordning mellan naturvård och regional utveckling bör bättre tas till vara och utvecklas.

Naturvården kan bidra till en positiv regional utveckling, t ex genom att värdefulla naturområden drar till sig turister eller genom lokal produktion baserad på naturresurser.

Fjällen tillhör Sveriges och Europas mest opåverkade miljöer och har mycket höga natur-och upplevelsevärden liksom kulturmiljövärden. Deras unika och storslagna miljö är av stor betydelse för rekreation och friluftsliv. I så gott som hela fjällområdet bedrivs rennärning av den samiska befolkningen. Flera områden är skyddade som nationalparker och fjällvärlden utgör riksintresse enligt 3 och 4 kap. miljöbalken med hänsyn till områdets natur- och kulturvärden. Samtidigt finns i områdena stora behov av ökad sysselsättning och förbättrade förutsättningar för tillväxt och välfärd.

Intressen inom fjällområdet som renskötsel, mineralbrytning, vindkraftsutbyggnad, friluftsliv i dess olika former, trafik med terrängfordon, anläggningsverksamhet m m kan ofta hamna i konflikt med varandra och med intresset att bevara värdefull natur- och kulturmiljö liksom att freda och utöka ostörda områden. Fjällområdet är dock stort och förhållandena kan vara väsentligt olikartade i skilda delar av området. Miljömålsrådet bedömde i sin senaste rapport (Miljömålen – När vi fram? de Facto 2002) om uppföljningen av miljömålen att det finns ett antal konflikter som påverkar möjligheterna att nå miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö. Miljömålsrådet bedömde att det är möjligt att nå målet men att fler åtgärder behöver vidtas.

De åtgärder som krävs för att komma till rätta med de särskilda miljö- och hushållningsproblem som finns i fjällområdena liksom de initiativ och insatser som behövs för hållbar regional utveckling i förening med områdenas höga värden och rika miljö- och naturresurser ställer krav på övergripande analyser och strategier samt ett utvecklat regionalt underlag. Dessa bör utformas utifrån en helhetsbild av förhållandena i fjällområdena och inom ramen för den nationellt fastlagda politiken. Detta bör ske i ett utvecklat samarbete mellan länen där regional och lokal kunskap tas tillvara. Ett regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet bör därför tas fram av de berörda länsstyrelserna i syfte att redovisa möjligheter att förena regional utveckling med miljöhänsyn och naturresurshushållning. Programmet bör även kunna utgöra ett viktigt redskap i arbetet med att nå miljö kvalitetsmålet för fjällen.

Uppdraget

Länsstyrelserna i Dalarnas, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län skall utarbeta ett gemensamt regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet. Programmet skall redovisa förutsättningar för en långsiktigt hållbar utveckling i fjällområdet och samlat behandla miljö- och hushållningsfrågor inom ramen för den nationellt fastlagda politiken. Programmet skall därvid ange hur god miljö och resurshushållning kan medverka till regional utveckling. Det skall även redovisa möjligheter att lösa miljö- och hushållningsproblemen i fjällområdet på sätt som är tillfredsställande från miljösynpunkt och förenligt med behoven av sysselsättning och regional utveckling. I programmet skall anges de samhällsekonomiska konsekvenser som kan följa av de förslag som framförs.

Programmet bör utarbetas mot bakgrund av länsstyrelsernas erfarenheter av arbetet med miljömålen och av arbetet för regional tillväxt. Fjälldelegationens roll i detta arbete bör övervägas.

Länsstyrelserna skall samråda med berörda kommuner, kommunala självstyrelseorgan och berörda myndigheter samt i möjlig utsträckning med organisationer, företag och andra berörda.

På regeringens vägnar

Lena Sommestad

Sten Jerdenius

Miljödepartementet

Regeringsbeslut

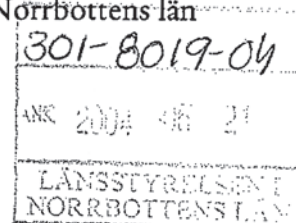
15

2004-05-13

M2004/342/Hm

Länsstyrelsen i Norrbottens län

971 86 LULEÅ

Anstånd med redovisning av uppdrag att utarbeta ett regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet

Ärendet

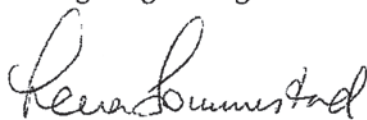
Regeringen uppdrog den 28 november 2002 åt länsstyrelserna i Dalarnas, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län att utarbeta ett gemensamt regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet. Länsstyrelserna har redovisat arbetets uppläggning i en delrapport den 15 mars 2003. Enligt regeringens beslut skall uppdraget redovisas senast den 31 december 2004. Länsstyrelserna har i en skrivelse den 4 februari 2004 begärt att få anstånd med slutredovisningen till den 30 juni 2005.

Regeringen gav i regleringsbrevet för budgetåret 2004 avseende länsstyrelserna m.m. i uppdrag åt länsstyrelserna i fjällänen att redovisa behov av ytterligare skoterregleringsområden samt möjligheter att anlägga, underhålla och finansiera skoterleder samt att samordna detta med arbetet med det regionala miljö- och hushållningsprogrammet.

Regeringens beslut

Regeringen bifaller framställningen. Uppdraget till länsstyrelserna angående skoterregleringsområden skall dock redovisas senast vid den i uppdraget angivna tidpunkten, dvs. den 31 december 2004.

På regeringens vägnar

Lena Sommestad

Sten Jerdenius

Bilaga 2, befintliga samverkansgrupper

I denna bilaga redovisas en kartläggning av de samverkansgrupper som finns och som behandlar frågor som rör fjällens utveckling. Gruppernas sammansättning beskrivs och de frågor som behandlas av gruppen redovisas kortfattat.

Med en samverkansgrupp menas att olika intressegrupper träffas regelbundet och under formella former. Både Rennäringsdelegationen som är en delegation på länsstyrelsen och Fjälldelegationen som är en delegation mellan länsstyrelserna i fjällänen har tagits med.

Lokala fjällsäkerhetskommittéer

I fjällkommunerna finns lokala fjällsäkerhetskommittéer som är knutna till Fjällsäkerhetsrådet. Syftet är att de ska inspirera, informera och samordna arbetet med fjällsäkerhet inom kommunen. I dessa ingår kommunen, fjällräddningen, polisen och lokala organisationer.

Samverkansorganet kommunen – samerna i Kiruna kommun

Det kommunala samverkansorganet kommunen-samerna i Kiruna kommun är ett organ för samverkan före kommunala beslut som berör samernas villkor och behov, samt ömsesidig information och beredning av ärenden mellan samverkansorganet å ena sidan och kommunens styrelser och nämnder å andra sidan. Kommunen ska förelägga organet planer till förändringar av samhällsinsatsernas utformning och organisation som kan anses beröra samerna. Kommunen ska inhämta organets synpunkter i ett så tidigt skede som möjligt, så att dess uppfattning och förslag kan påverka ärendets handläggning. Samverkansorganet består av tre kommunalt förtroendevalda, representanter från var och en av de i kommunen verksamma åtta samebyarna och representanter från tre sameföreningar i kommunen. Organet skall sammanträda minst fyra gånger per år.

Samrådsgrupp för samefrågor i Gällivare kommun

Gruppen består av företrädare från Gällivare kommun och samebyarna i kommunen. Syftet är att samarbeta kring olika gemensamma frågor som t ex rennäring kontra friluftsliv.

Samrådsgrupp för skoterfrågor i Gällivare kommun

Gruppen består av företrädare från Gällivare kommun, samebyarna, skoterföreningar, Vägverket, Banverket, Polisen, Markägarrepresentanter, Skogsvårdsstyrelsen och Fjällsäkerhetskommittén. Syftet är att samråda kring skoterfrågor.

Samrådsgrupp för samefrågor i Jokkmokks kommun

Gruppen består av företrädare från Jokkmokks kommun och samebyarna i kommunen. Syftet är att samarbeta kring olika gemensamma frågor.

Samrådsgrupp för samefrågor i Arjeplogs kommun

Gruppen består av företrädare från Arjeplogs kommun och samebyarna i kommunen. Syftet är att samarbeta kring olika gemensamma frågor.

Kiruna Lappland Ekonomiska Förening

Föreningen bildades för några år sedan för att samla alla resurser, bland annat turistbyrå, under ett paraply.

Lapplands kommunalförbund

Lapplands kommunalförbund består av Pajala, Kiruna, Gällivare och Jokkmokks kommuner. Syftet är att inom respektive kommun stötta utvecklingen av studiecentra och påverka användandet av distans-överbyggande teknik med avseende på kvalitet och pedagogik i samverkan med utbildningsanordnarna. Syftet är också att vara den samordnande funktionen för Kraftfält Norr.

Mål för Lapplands kommunalförbund är att:

- skapa en effektiv organisation mellan kommunerna, hitta effektiviseringsvinster
- bibehålla och utveckla den kommunala servicen till kommunmedborgare och näringsliv
- höja och förstärka den lokala kompetensen
- använda IT- tekniken för nätverks-, distans- och demokratiarbete

Projektgrupper har bildats inom 25 olika kommunala verksamheter bestående av tjänstemän från respektive verksamhet i samtliga fyra kommuner.

Kommunala Laponiagruppen

Gällivare och Jokkmokks kommuner har en Laponiagrupp för samarbetet kring världsarvet Laponia.

Stiftelsen Lule älvdal

I stiftelsen Lule älvdal ingår Luleå, Boden, Gällivare och Jokkmokk kommuner samt Vattenfall. För närvarande är stiftelsens arbete inriktad på utbildnings- och pedagogisk verksamhet riktad mot skolväsendet. Dessutom deltar stiftelsen i Vägverkets projekt turistväg 97.

Kalix Älv ekonomiska förening

I Kalix Älv ekonomiska förening ingår Gällivare, Övertorneå och Kalix kommuner. Verksamheten är inriktad på utveckling av fiske och fisketurism.

Stiftelsen Råne älvdal

I stiftelsen Råne älvdal ingår Luleå, Boden, Gällivare och Jokkmokks kommuner. Stiftelsen bedriver utveckling av turism/besöksnäring och företagsnätverk i älvdalen.

SMÅKOM

Jokkmokk och Arjeplogs kommuner är medlemmar i SMÅKOM som är ett nationellt nätverk för små kommuner för att bättre kunna hävda sina intressen i relation till de största kommunerna och till statliga myndigheter, regering och riksdag. Drygt 100 kommuner med ca 11 000 invånare eller mindre deltar i nätverket.

Partnerskap för Norrbottens tillväxtprogram

Målsättningen för det regionala tillväxtprogrammet är att samordna länets utvecklingsinsatser och vara väl förankrat i hela regionen. Det innebär att offentliga myndigheter och verk ska föra en dialog med företag, organisationer, landsbygdsutvecklare, universitetet, fackföreningar och andra privata och ideella aktörer från hela länet. Den konstellation som uppstår i det samarbetet/dialogen utgör länets partnerskap.

Det finns en styrgrupp som består av 14 personer från länets regionala och lokala organisationer. Kommuner och landsting representeras av de politiska partierna. Styrgruppen har till uppgift att dra upp riktlinjer för arbetet och övervaka genomförandet av Norrbottens tillväxtprogram. Dessutom finns en arbetsgrupp som har ansvaret för det praktiska genomförandet av tillväxtprogrammet. Arbetsgruppen består av 17 tjänstemän från olika myndigheter och organisationer i länet.

Fjällrådet i Norrbotten

Fjällrådet i Norrbotten är ett samrådsorgan mellan lokala, regionala och centrala myndigheter där frågor som berör fjällområdet diskuteras och informeras. Fjällrådet har funnits sedan 1982 med representanter från Naturvårdsverket, länsstyrelsen och fjällkommunerna. Rådet har sedan Sametinget inrättades utökats med deras representant.

Rennäringsdelegationen i Norrbottens län

Rennäringsdelegationen är en delegation för rennärringsfrågor på länsstyrelsen i Norrbottens län. Delegationen ska tills vidare ha följande ansvarsområde:

- besluta i ärenden om gränsfrågor mellan samebyar, fastställande av högsta renantal i samebyarna och andra liknande ärenden som är av större betydelse för samebyarna.
- besluta om principer för upplåtelser av mark, jakt och fiske ovanför odlingsgränsen samt viktigare ärenden om upplåtelser av mark, jakt och fiske ovanför odlingsgränsen.
- besluta i frågor som rör den samiska kulturen samt arbetet med rennäringens och samebyarnas utveckling.

Om ett ärende som nu nämnts är av sådan art att beslut i stället ska fattas av länsstyrelsens styrelse ska rennärringsdelegationen dessförinnan ha lämnat sina synpunkter till styrelsen. Rennäringsdelegationen ska informeras om viktigare beslut som länsstyrelsen fattar och som berör samebyar eller samiska frågor. Rennäringsdelegationen består av sju ledamöter med lika många ersättare varav tre ledamöter och deras ersättare ska vara rennärringsutövare vilka utses efter samråd med Sametinget. Landshövdingen är ordförande i delegationen och länsstyrelsen är sammankallande.

Samrådsgruppen för fiskefrågor i Norrbottens län

Samrådsgruppen för fiskefrågor i länet består av representanter från yrkesfisket, fisketurismen, fiske-rättsägare, kommunalt anställda fiskekonsulenter, Hushållningssällskapet och länsstyrelsen. Länsstyrelsens fiskeexpert är ordförande. Gällivare och Kalix kommuner är sammankallande varannan gång. Beslut om bildandet av samrådsgruppen har tagits i länsstyrelsens styrelse.

Viltvårdsnämnden i Norrbottens län

Viltvårdsnämnden består av tolv ledamöter vilka utses av länsstyrelsen för högst fyra år. Två politiska företrädare utses efter förslag av landstinget, en ledamot utses efter förslag av Skogsvårdsstyrelsen, två ledamöter efter förslag av jägarnas organisationer i länet och en ledamot ska representera renägarna i länet och utses efter förslag av Sametinget. Av de övriga ledamöterna skall två representera friluftsför- och naturvårdsintresset. En ledamot skall ha särskild kunskap i frågor om trafiksäkerhet och vilt. De återstående tre ledamöterna skall företräda ägarna av jordbruksmark och skogsmark. Länsstyrelsen utser den ene av de politiska företrädarna till ordförande och den andre till vice ordförande. För varje ledamot finns en personlig ersättare som utses på samma sätt som ledamoten. Naturvårdsverket fastställer arbetsordningen för viltvårdsnämnden. Vid nämndens sammanträden skall främst viltförvaltningsfrågor av övergripande och principiell natur behandlas.

Regional rovdjursgrupp i Norrbottens län

I den regionala rovdjursgruppen ingår representanter från länsstyrelsen, Svenska Jägarförbundet, Jägarnas Riksförbund/Landsbygdens jägare, Svenska Naturskyddsföreningen, Svenska Rovdjursför- eningen, Skoglig samverkan, Lantbrukarnas Riksförbund, Kommunförbundet, Polismyndigheten, Åklagarkammaren, Svenska Samernas Riksförbund samt Sametinget. Gruppen träffas några gånger per år och diskuterar och informerar varandra om olika rovdjursfrågor. Det är nu aktuellt för gruppen att vara delaktig i processen med att ta fram regionala förvaltningsplaner för de stora rovdjuren.

Norrbotten/Lapplands Ekonomiska förening

Norrbotten/Lappland är en ekonomisk förening med målsättningen att marknadsföra och utveckla besöksnäringen för att därigenom öka tillströmningen av svenska och utländska besökare till Norrbottens län. Föreningen vänder sig till turistföretag och turistorganisationer samt kommuner, myndigheter och övrigt näringsliv som i sin verksamhet har nytta av ett ökat antal besökare i länet. Genom samverkan, samordnade resurser och koncentrerade insatser gynnas länets utveckling och tillväxt kan skapas.

Fjälldelegationen

Fjälldelegationen är en gemensam delegation för fjällfrågor för länsstyrelserna i Dalarnas, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Fjälldelegationen består av landshövdingarna från fjälläven. Fjälldelegationen är ett organ för samverkan i frågor som särskilt rör fjällområdet för att kunna utveckla samsynen mellan länen. Arbetsområdet skall vara fjällfrågor med inriktning mot en hållbar utveckling i landets fjällområden. Vart och ett av länen svarar under två års tid för ordförandeskapet i delegationen. Landshövdingen i det län som svarar för ordförandeskapet är ordförande i delegationen.

Fjällsäkerhetsrådet

Naturvårdsverket ansvarar för fjällsäkerheten och till sin hjälp i arbetet har man ett råd som består av representanter för myndigheter och organisationer med stor samlad kunskap och erfarenhet om fjäll och fjällsäkerhet. Fjällsäkerhetsrådets främsta uppgifter är att:

- främja samordningen av de olika verksamheter som ingår i arbetet med fjällsäkerhet
- verka för information och utbildning om fjällsäkerhet
- följa och stödja forskning och utvecklingsarbete om fjällsäkerhet.

Följande myndigheter och organisationer är representerade i Fjällsäkerhetsrådet: Forsvarsmakten, Lantmäteriverket, Naturvårdsverket, Rikspolisstyrelsen, SMHI, länsstyrelser, Civila Fjällräddarna, Friluftsrådet, Skidsäkerhetsrådet, Sveriges Snöskoterägares Riksorganisation, Svenska Klätterförbundet, Svenska Liftanläggningars Organisation, Svenska Samernas Riksförbund och Svenska Turistföreningen.

FjällMistras användarnätverk

FjällMistra bedriver en sammanhållen forskning kring fjällregionens miljöproblem. Målet är att ta fram kunskap och planeringssystem som kan bidra till en långsiktigt hållbar utveckling i fjällen och som kan bidra till att de konflikter som finns mellan olika användare av naturresurserna i fjällen blir

lättare att hantera. De kunskaper som kommer fram ska vara praktiskt användbara för de människor som lever och verkar i fjällregionen, som t ex skogs-, ren och turistnäring, myndigheter, fjällkommuner och olika intresseorganisationer. Samarbetet med programmets användare sker bl a genom ett aktivt kunskapsutbyte i ett användarnätverk bestående av cirka 35 personer som alla lever och/eller verkar i fjällen.

Svenska världsarvsgruppen

Svenska världsarvsgruppen är ett nätverk för intressenter som aktivt arbetar med de svenska världsarven. Gruppen är ett forum för erfarenhetsutbyte och möts i anslutning till en svensk världsarvsplats två gånger per år. Huvudsyftet är att genom samverkan lokalt, regionalt, nationellt och internationellt bättre och effektivare leva upp till världsarvskonventionens mål. Samebyar, kommuner och länsstyrelsen representerar världsarvet Laponia i nätverket.

Föreningen världsarv i Sverige

I Föreningen världsarv i Sverige är varje världsarv medlem som har beslutat om detta i sitt förvaltningsråd. Varje medlem utser en representant till föreningen, som sedan utser en styrelse. Världsarvet Laponia är representerat av Jokkmokk och Gällivare kommun.

Fasta utskottet svensk-norska renbeteskonventionen

Ett fast utskott tillsattes 1972 av respektive regering med uppgift att följa utvecklingen av den samiskarenskötseln i de båda länderna och lägga fram förslag om åtgärder som kan bidra till en effektiv och ändamålsenlig tillämpning av renbeteskonventionen. Då förhandlingar nu pågår om en ny konvention har mandattiden för detta utskott gått ut i år. Det är oklart hur det blir i framtiden.

Nordiska samerådet

Det nordiska samerådet är ett samarbetsorgan för de samiska organisationerna i Finland, Norge, Sverige och Ryssland. Rådets målsättning är att tillvarata samernas intresse som ett folk, stärka samernas samhörighet över gränserna och arbeta för att samerna också i framtiden erkänns som ett folk, vars kulturella, politiska, ekonomiska och sociala rättigheter säkras.

Nordkalottens Miljöråd

Nordkalottens Miljöråd är ett samarbetsorgan under Nordkalotträdet. Miljörådet består av miljö- och naturvårdscheferna vid miljöförvaltningarna i Norges tre nordligaste fylken samt i Lapplands och Norrbottens län. Nordkalottens Miljöråd är en plattform för det framtida samarbetet när det gäller att koordinera miljösamarbete på Nordkalotten med miljöarbetet i Barentsregionen. Det övergripande målet för miljörådet är att bevara och förbättra miljösituationen på Nordkalotten. Verksamhet bedrivs av projektgrupper inom hållbar utveckling, biologisk mångfald, kretsloppssamhälle och avfallshantering samt samordnad miljöövervakning.

Planerade aktiviteter och projekt 2005-2006:

- Samarbete om rovviltförvaltning på Nordkalotten fortsätter
- Kartläggning och lägesanalys av hotade ansvarsarter på Nordkalotten fortsätter
- Arbetet med temat "Turismnäringen och avfall" omfattar undersökning av sommarturisternas intervjuer samt analys av pågående praxis med avfallshantering på rekreationsområden.
- Dialog och erfarenhetsutbyte om miljögifter på Nordkalotten fortsätter
- En projektplan för kartläggning av vindkraft på Nordkalotten utarbetas

Nätverket Nordiska Världsarv

Nätverket Nordiska världsarv är ett nordiskt nätverk för kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte mellan intressenterna för världsarven i Norden. Sedan 1995 hålls årliga nordiska möten i anslutning till en eller flera världsarvsplatser. Samebyar, kommuner och länsstyrelsen representerar världsarvet Laponia i nätverket.

Torne & Kalix älvars vattenvårdsförbund

Förbundet är en frivillig sammanslutning av olika aktörer inom Torne och Kalix älvars avrinningsområden och har som syfte att övervaka och vårda vattnet i älvsystemen genom samordnad recipientkontroll och organiserat samarbete med avseende på miljöundersökningar inom avrinningsområdet. I dagsläget finns femton medlemmar i förbundet, sju svenska kommuner bl a Kiruna och Gällivare, en finsk kommun, två gruvföretag, ett mejeri, ett statligt skogsbolag, statens fastighetsverk ett reningsverk och Kalix älvs ekonomiska förening.

Världsnätverket av biosfärområden

Nätverket främjar partnerskap inom och mellan regioner och är ett verktyg för internationellt samarbete genom utbyte av kunskaper, erfarenheter och praktiska lösningar. Biosfärområdet Torneträsk är med i nätverket för biosfärområden som består av 440 områden i 97 länder. Samarbetet inom vetenskaplig forskning, global övervakning och specialistutbildning främjas också.

Bilaga 3, riksintressen i fjällkommunerna

Redovisning av riksintressen i Kiruna kommun

"GEOGRAFISKA BESTÄMMELSER" inklusive "OBRUTET FJÄLL" enligt 4 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Pessinki	4:5 (obrutet fjäll)
Kirunafjällen	4:5
Jokkmokk-Gällivare-Kirunafjällen	4:5
Lainio älv, del av	4:2
Torneträsk-Paittasjärvi	4:2
Torne- och Kalix älvsystem	4:6, 4:8, N2000(+Kalix, Haparanda, Överkalix, Övertorneå, Pajala, Gällivare)
Pessinki fjällurskog (NR)	4:8 (N2000) (+Pajala)
Palo-Tervasvaara (biotopsskyddsområde)	4:8 (N2000)
Rautas (delar) (NR)	4:8 (N2000)
Torneträsk-Soppero (NR)	4:8 (N2000)
Alajaure (NR)	4:8 (N2000)
Stordalen (NR)	4:8 (N2000)
Rautasakara (N R)	4:8 (N2000)
Vadvetjåkka (NP)	4:8 (N2000)
Abisko (NP)	4:8 (N2000)
Påkketanjaure(NR)	4:8 (N2000)
Sautusvaara (inget, DR)	4:8 (N2000)
Pältsa (ingår i obrutet fjäll)	4:8 (N2000)
Nissuntjärro (ingår i obrutet fjäll)	4:8 (N2000)
Låktatjåkka (ingår i obrutet fjäll)	4:8 (N2000)
Tavvavuoma (ingår i obrutet fjäll)	4:8 (N2000)
Norra Torneträsk (ingår i obrutet fjäll)	4:8 (N2000)
Ripakaisenvuoma (inget)	4:8 (N2000)
Masugnsbyn (NR)	4:8 (N2000)

"NATURMILJÖ" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Pältsan N19	3: 6 Berg, flora, lösa avlagringar
Könkämä-Muonio älv N20	3:6 Berg, fauna, flora, fjäll, vattendrag (+Pajala)
Lainio älv, N 18	3:6 Fauna, flora, lösa avlagringar, vattendrag (+Pajala)
Sulajoki-Karesuandoområdet, N21	3:6, lösa avlagringar, myr
Tsáktosplatån-Taavavuoma, N17	3: 6 fauna, lösa avlagringar, fjäll, myr
Pessinki, N22	3:6 Berg, fauna, flora, fjäll,myr, vattendrag

Torneträsk, N13	3:6 Berg, fjäll, lösa avlagringar, flora, fauna, sjö
Alajärvi-Påkketen N14	3:6 Fauna, lösa avlagringar, skog, urskog
Torneälven N 15	3:6 Berg, fauna, lösa avlagringar, urskog, vattendrag + (Haparanda, Övertorneå, Pajala)
Rautaskara N16	3:6 Berg, urskog
Ripakaisenvuoma, N35	3:6 Fauna myr
Kebnekaise-Vistasvaggeområdet N11	3:6 Berg, fjäll, lösa avlagringar (+Gällivare)
Kalixälven N12	3:6 Berg, fauna, flora, lösa avlagringar, urskog, vattendrag (+Kalix, Överkalix, Pajala, Gällivare)
Rauttajokikanjon vid Masugnsbyn N 25	3:6 Berg, flora (+Pajala)

"KULTURMILJÖ" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Vivungi K32	3: 6 Fornlämningsmiljö, fångstgropssystem
Svappavaara, K31	3:6 Gruvmiljösamhälle; Hyttruin, rostugn, kvarn, damm, egnahem, varp
Jukkasjärvi, K34	3:6 Kyrkby; Kyrkan, grunder, hembygdsgård, grunder
Rautasjaure, K35	3:6 Kognitivt samiskt landskap; offerplats, härdar, kåtatomter, sommargravar
Ofotenbanan, K36	3: 6 Kommunikationsmiljö; Stationsbyggnad, kyrko-gård, grunder, väg
Råståjaure, K37	3:6 Fornlämningsmiljö; Offerplats, härdar, kåta-tomter, sommargravar.
Kiruna-Kirunavaara, K33	3:6 Stadsmiljö, industrilandskap; Gruvberg, an-lägg, stadsplan, bebyggelse
Masugnsbyn, K38	3:6 Bruks- gruvmiljö; Bruksgård, Masugnsruin, gruvhål, såg, broar. (+Pajala)

"FRILUFTSLIV" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Norrbottens fjällområde, F1a, F1b	3: 6 Fritidsfiske, kulturstudier, skidåkning
Torne- Muonio älvar, F4	3:6 Fritidsfiske, kulturstudier (+Haparanda, Över-torneå, Pajala)
Kalix-Kaitum älvar, F5	3:6 Fritidsfiske, kulturstudier (+Kalix, Överkalix, Pajala, Kiruna, Gällivare)

"RENNÄRING" enligt 3 kap miljöbalken

Rennäringens riksintressen är inte ännu fastställda. Förslag finns dock.

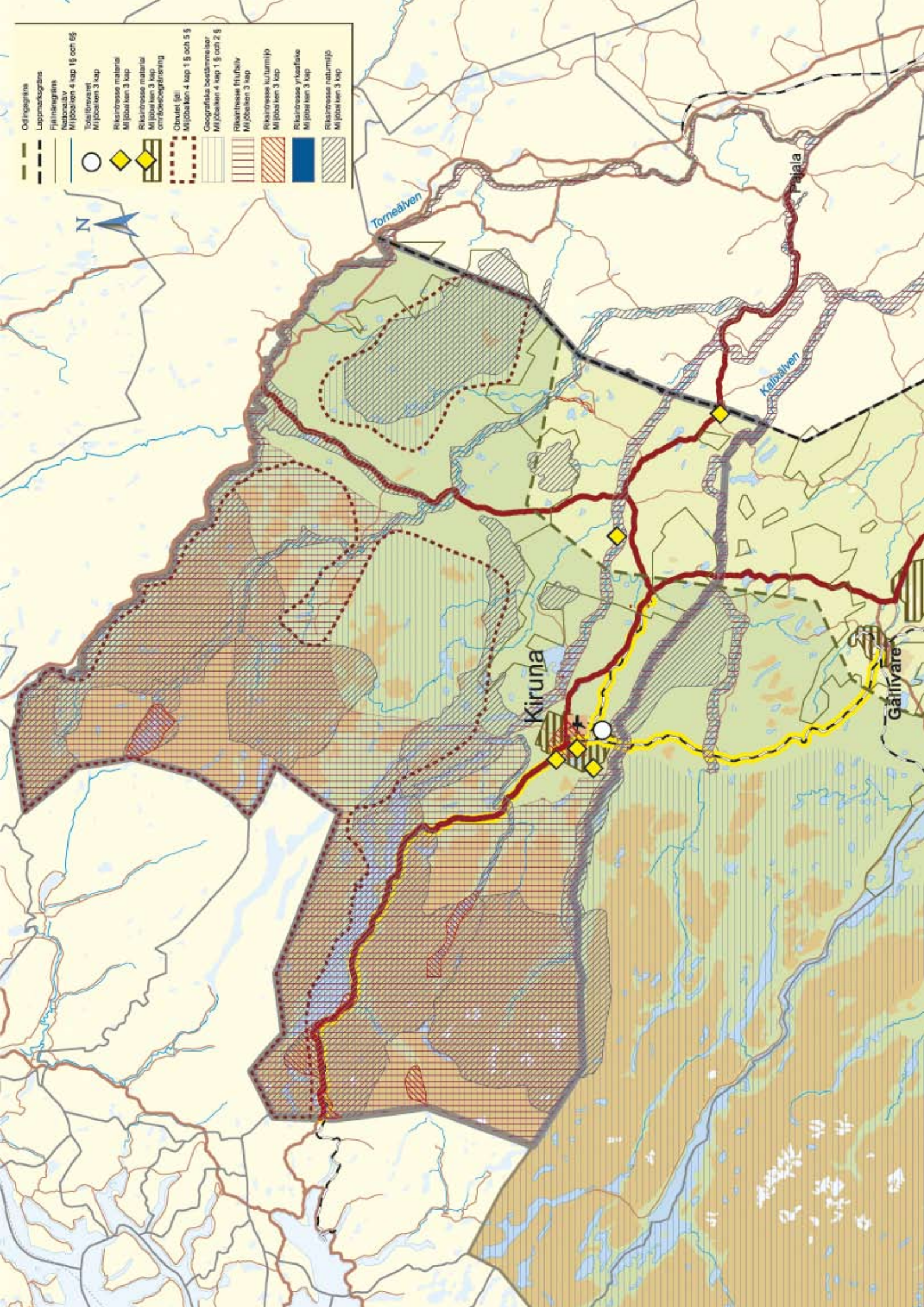
"VÄRDEFULLA ÄMNEN ELLER MATERIAL" enligt 3 kap miljöbalken

(Ingen områdesavgränsning redovisas. Arbete med avgränsning pågår)

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Masugnsbyn	3:7
Pahtohavarer	3:7
Nunasvaara	3:7
Kiruna	3:7
Viscaria	3:7

"ENERGIPRODUKTION M.M." enligt 3 kap miljöbalken

Inga områden finns ännu redovisade. Arbete med förslag på områden av riksintresse för vindkraft pågår.

Fortsättning Kiruna kommun

"FLYG" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Kiruna flygplats	3: 8 Statlig, civil flygplats

"VÄGAR" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Väg E10 (TEN)	3:8
(Töre-Riksgränsen)	
Väg 45 (TEN) (Länsgränsen	3:8
AC-BD-län-Karesuando)	
Väg 878 (till Kiruna flygplats)	3:8
Väg 395 (400) (från Kiruna	
mot Torneälvens dalgång)	

"JÄRNVÄG" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Malmbanan	3:8

"TOTALFÖRSVARET" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Kalixfors	3:9 och 3:10 Övnings- och skjutfält

Redovisning av riksintressen i Gällivare kommun

"GEOGRAFISKA BESTÄMMELSER" inkl "OBRUTET FJÄLL" enligt 4 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Jokkmokk-Gällivare-Kiruna-Arjeplogfjällen	4:5
Torneträsk- Paittasjärvi	4:2
Stora Lulevatten	4:2
Torne- och Kalix älvsystem	4:6, 4:8, N2000(+Kalix, Haparanda, Överka-lix, Övertorneå, Pajala, Kiruna)
Råneälven	4:6, 4:8, N2000 (+Jokkmokk, Boden, Luleå)
Stora sjöfallet (NP)	4:8, N2000 (+Jokkmokk)
Muddus (NP)	4:8, N2000 (+Jokkmokk)
Tunturit (Naturvårdsfonden)	4:8, N2000 (+Pajala)
Päivävuoma (LIFE 98)	4:8, N2000
Sjaunia (NR)	4:8, N2000
Dundret(NR)	4:8, N2000
Heikkamavuoma (inget, förr miljöst)	4:8, N2000
Aborrträsk (miljöstöd)	4:8, N2000
Ratekjokk (miljöstöd)	4:8, N2000
Kaitum fjällurskog (NR)	4:8, N2000
Lina fjällurskog (NR)	4:8, N2000
Granlandet (NR)	4:8, N2000
Kuolpajärvi (NR)	4:8, N2000
Jerttalompolo (NR)	4:8, N2000
Pellokielas (NR)	4:8, N2000
Stubba(NR)	4:8, N2000

”NATURMILJÖ” enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Kebnekaise-Vistasvaggeområdet N11	3:6 Berg, fjäll, lösa avlagringar (+Kiruna)
Vettasjuärvi N 26	3:6 Flora, lösa avlagringar, sjö
Veiki-Tjautjasjåure, N27	3:6, Lösa avlagringar
Hammasharju, N 29	3:6, Lösa avlagringar
Granlandet-Pellokielas, N30	3:6, Skogslandskap, urskog
Råvväive,Sjiskape, N10	3:6, Lösa avlagringar
Råneälven, N 34	3:6, 3:6, Berg, fauna, flora, lösa avlagringar, älvdal (+Luleå. Boden)
Muddus, N 44	3:6, Berg, lösa avlagringar, urskog, fauna, flora (+Jokkmokk)
Sjaunja, N 9	3:6, Berg fauna, fjäll, lösa avlagringar, myr, urskog
Linafallet, N49	3:6, Berg, lösa avlagringar (+Överkalix)
Ångesåns dalgång vid sammanfl. m Kalix älv, N 48	3:6, Fauna, lösa avlagringar, strandzon, vattendrag, älvdal (+Överkalix)
Stora sjöfallets nationalpark, N 50	3:6, Berg, lösa avlagringar, urskog (+Jokkmokk)
Kalixälven N12	3:6, Berg, fauna, flora, lösa avlagringar, urskog, vattendrag (+Kalix, Kiruna, Överkalix, Pajala, Gällivare)
Ullatti-Välimaa N77	3:6, Odlingslandskap, äng, flora
Lansjärvsområdet N76	3:6, Geovetenskap

”KULTURMILJÖ” enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Saivorova, K13	3:6 Kognitivt samiskt landskap; offerplatser
Kaitum, K11	3:6 Viste; Bostadshus, bodar, kapell
Malmberget- Koskullskulle	3:6 Gruvsamhälle; Arbetar-,tjänstebostäder, laven
Läffasaiva, K12	3:6 Kognitiva samiska landskap; offerplatser, fiskeseite
Suorva, K10a	3:6 Industrimiljö; Dammbyggnad, arbetarbaracker. (+Jokkmokk)

”FRILUFTSLIV” enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Norrbottens fjällområde, F1c	3:6 Fritidsfiske, kulturstudier, skidåkning
Muddus, Dundret, F3	3:6 Skidåkning
Kalix-Kaitum älvar, F5	3:6 Fritidsfiske, kulturstudier (+Kalix, Överkalix, Pajala, Kiruna)

”YRKESFISKE” enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Langas, del av Stora Lulevatten, Y 7	3:5 Yrkesfiske (+Jokkmokk)

”RENNÄRING” enligt 3 kap miljöbalken

Rennäringens riksintressen är inte ännu fastställda. Förslag finns dock.

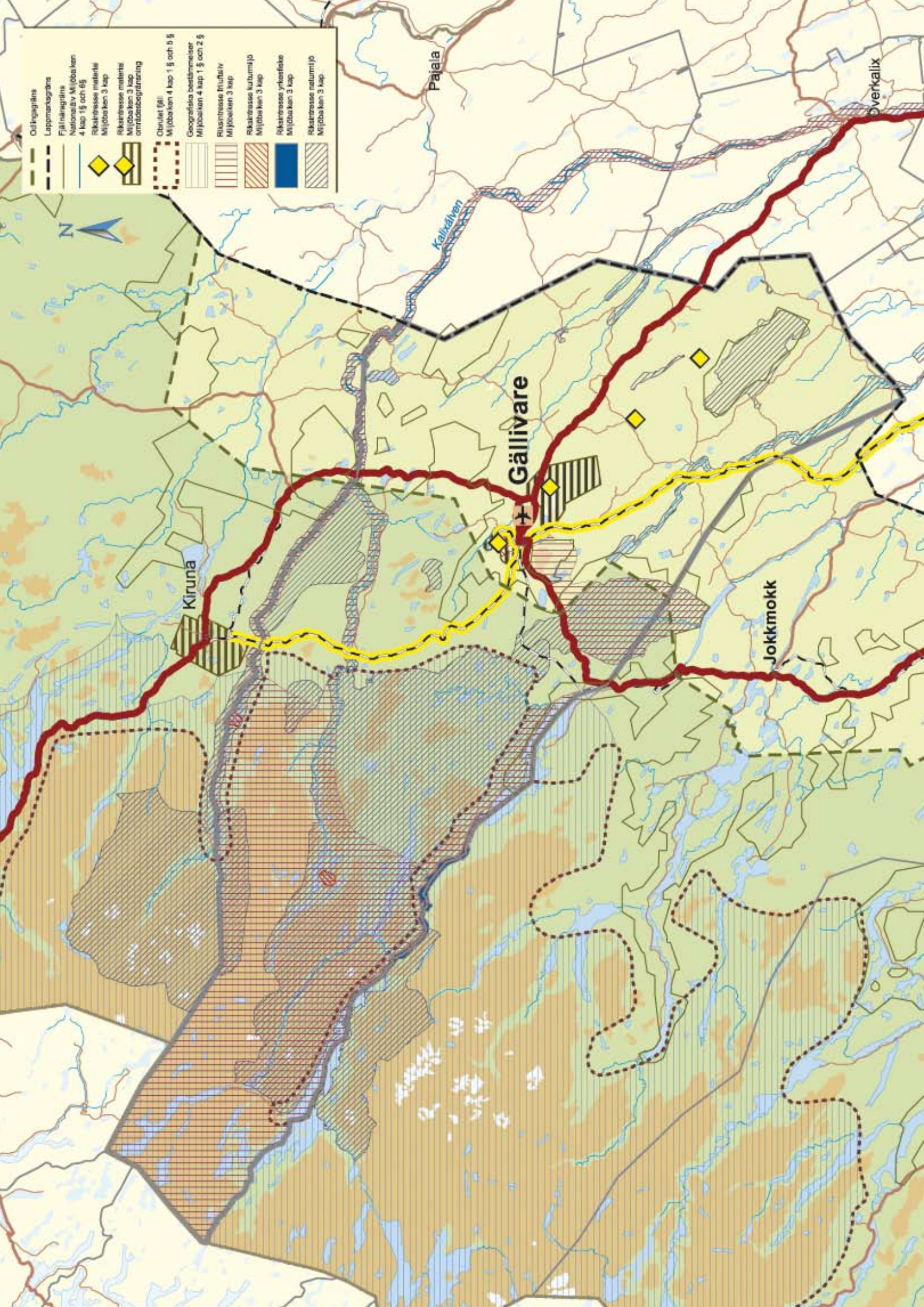
”VÄRDEFULLA ÄMNEN ELLER MATERIAL” enligt 3 kap miljöbalken

(Ingen områdesavgränsning redovisas. Arbeta med avgränsning pågår)

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Aitik	3:7
Malmberget	3:7
Purnu	3:7
Nilivaara	3:7

”ENERGIPRODUKTION M.M.” enligt 3 kap miljöbalken

Inga områden finns ännu redovisade. Arbeta med förslag på områden av riksintresse för vindkraft pågår.

- Östergårdsgräns
- Lappmarkgräns
- Fjärrnäringsgräns
- Nationell miljöbalken
- 4 kap 1 § och 6 §
- Reklamationsmaterialet
- Miljöbalken 3 kap
- Reklamationsmaterialet
- Miljöbalken 3 kap
- Områdesgränser
- Området (fä)
- Miljöbalken 4 kap 1 § och 6 §
- Geografiska bestämmelser
- Miljöbalken 4 kap 1 § och 2 §
- Riksrättens beslut
- Miljöbalken 3 kap
- Riksrättens beslut
- Miljöbalken 3 kap
- Riksrättens beslut
- Miljöbalken 3 kap
- Riksrättens beslut
- Miljöbalken 3 kap
- Riksrättens beslut
- Miljöbalken 3 kap

Gällivare

Kiruna

Jokkmokk

Pajala

Övertälj

Fortsättning Gällivare kommun

"VÄGAR" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Väg E10 (TEN) (Töre-Riksgränsen)	3:8
Väg 45 (TEN)	3:8
(Länsgränsen AC-BD-län-Karesuando)	
E10.01 (till Gällivare flygplats)	3:8
Väg 1809 (till Gällivare flygplats)	

"JÄRNVÄG" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Malmbanan	3:8

"FLYG" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Gällivare flygplats	3: 8 Kommunal, civil flygplats

Redovisning av riksintressen i Jokkmokks kommun

"GEOGRAFISKA BESTÄMMELSER" inkl "OBRUTET FJÄLL" enligt 4 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Jokkmokk-Gällivare-Kiruna-Arjeplogsfjällen	4:5
Stora Lulevatten	4:2 (del av , även Gällivare)
Hornavan-Tjeggelvas	4:2 (del av, även Arjeplog)
Görjeån	4:8, N2000
Råneälven	4:6, 4:8, N2000 (?Gällivare, Boden, Luleå)
Muddus (NP)	4:8, N2000 (+Gällivare)
Stora sjöfallet (NP)	4:8, N2000 (+Gällivare)
Sulitelma	4:8, N2000 (+Arjeplog)
Udtja (NR)	4:8, N2000 (+Arjeplog)
Annelund (biotopskyddsområde)	4:8, N2000
Ranesvare (inget, delvis DR)	4:8, N2000
Persbacka (miljöstöd)	4:8, N2000
Supbbatäive-Jutsavaare (NR)	4:8, N2000
Ultevis fjällurskog (NR)	4:8, N2000
Kvikkjokk- Kabla fjällurskog (NR)	4:8, N2000
Kaltisbäcken (NR)	4:8, N2000
Aktse (delvis miljöstöd)	4:8, N2000
Kronogård (NR)	4:8, N2000
Luottäive (NR)	4:8, N2000
Vuotnaberget (NR)	4:8, N2000
Svanträsk (NR)	4:8, N2000
Suorke (NR)	4:8, N2000
Kallovaratjeh (NR)	4:8, N2000
Tolikheden-Karkberget (NR)	4:8, N2000
Solberget (NR)	4:8, N2000
Ligga (NR)	4:8, N2000
Kuoratsvare (NR)	4:8, N2000
Padjelanta (NP)	4:8, N2000
Sarek (NP)	4:8, N2000
Såkkevarats (inget, ingår i DR)	4:8, N2000
Laidauredeltat	4:8, N2000
Bombmurkleskogen	4:8, N2000
Aspberget	4:8, N2000
Björkberget	4:8, N2000

Tapmokberget	4:8, N2000
Kuokaravinerna (biotopskyddsomr)	4:8, N2000
Pärlälvens fjällurskog (NR)	4:8, N2000
Jelka-Rimakåbba	4:8, N2000
Andersviksravinerna	4:8, N2000

"NATURMILJÖ" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Nuortap-Påkäive-Palja, N47	3: 6 Urskog
Ikesjaure-Pieskijaure-Sulitelmaområdet N2	3:6 Flora, lösa avlagringar, sjö(+Arjeplog))
Muddus, N44	3:6 Berg, lösa avlagringar, urskog, fauna, flora (+ Gällivare)
Sareks nationalpark, N 51	3:6, Berg, fauna, fjäll, lösa avlagringar, vattendrag
Ultevis-Sitojauresänkan-Harrejaure, N 8	3: 6 Fjäll, lösa avlagringar, myr, urskog
Stora sjöfallets nationalpark, N50	3:6 Berg, lösa avlagringar, urskog (+Gällivare)
Padjelanta, N52	3:6 Berg,fauna, flora, fjällmyr, urskog, vattendrag
Rävvejaure-Tarrekaise-Kabla-Saggat-Peurare-Karatj-Purkijaur	3:6 Berg,fauna, flora, fjällmyr, urskog, vattendrag
Övre Kuoka, N66	3:6, Odlingslandskap, äng, naturbetesmark, flora (mycket litet område)

"KULTURMILJÖ" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Voullerim, K19	3:6 Fornlämningsmiljö; Boplatsvallar, fångstgropar, eldstäder.
Övre Kuoka, K 26	3:6 Bymiljö; Bebyggelse, rösen, stensträngar, betesmarker
Porjus kraftstation och ,K20	3:6 Kraftverkssamhälle, miljö; Kraftstation, kåkbebyggelse, egnahem.
Laitaure, K22	3:6 Kognitivt samiskt landskap; Offerplats, seitar.
Suorva, K10a	3: 6 Industrimiljö; Dammbyggnad, arbetarbaracker. (+Gällivare)
Stora sjöfallet, K10 b	3:6, Kraftverksmiljö; Arbetarbaracker, dammbyggnad.
Kvikkjokks by, K 21	3:6, Bruksmiljö; Dammanläggning, husgrund, rostmur, kyrkogård.
Vaisaluokta, K25	3:6, Vistemiljö; Kåtor, bostäder, kyrkkåta.
Alkavaara, K 23	3:6, Gruvmiljö; Varphögar, kapell, gruvhål, grunder.
Slipatjäckå, K 23	3:6, Gruvmiljö; Varphögar, kapell, gruvhål, grunder.
Purkijaur, K18	3:6 Fornlämningsmiljö; Bodplatsvallar, lastgropar, kokgropar.
Saltoluokta med Pietsa, K24	3:6, Vistelsemiljö, turistort; Stenåldersboplatser, kok-fångstgropar.

"FRILUFTSLIV" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Norrbottens fjällområde, F1d	3: 6 Fritidsfiske, kulturstudier, skidåkning
Pärlälven, F 7	3:6 Fritidsfiske, kulturstudier

"YRKESFISKE" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Langas, del av Stora Lulevatten, Y 7	3: 5 Yrkesfiske (+Gällivare)

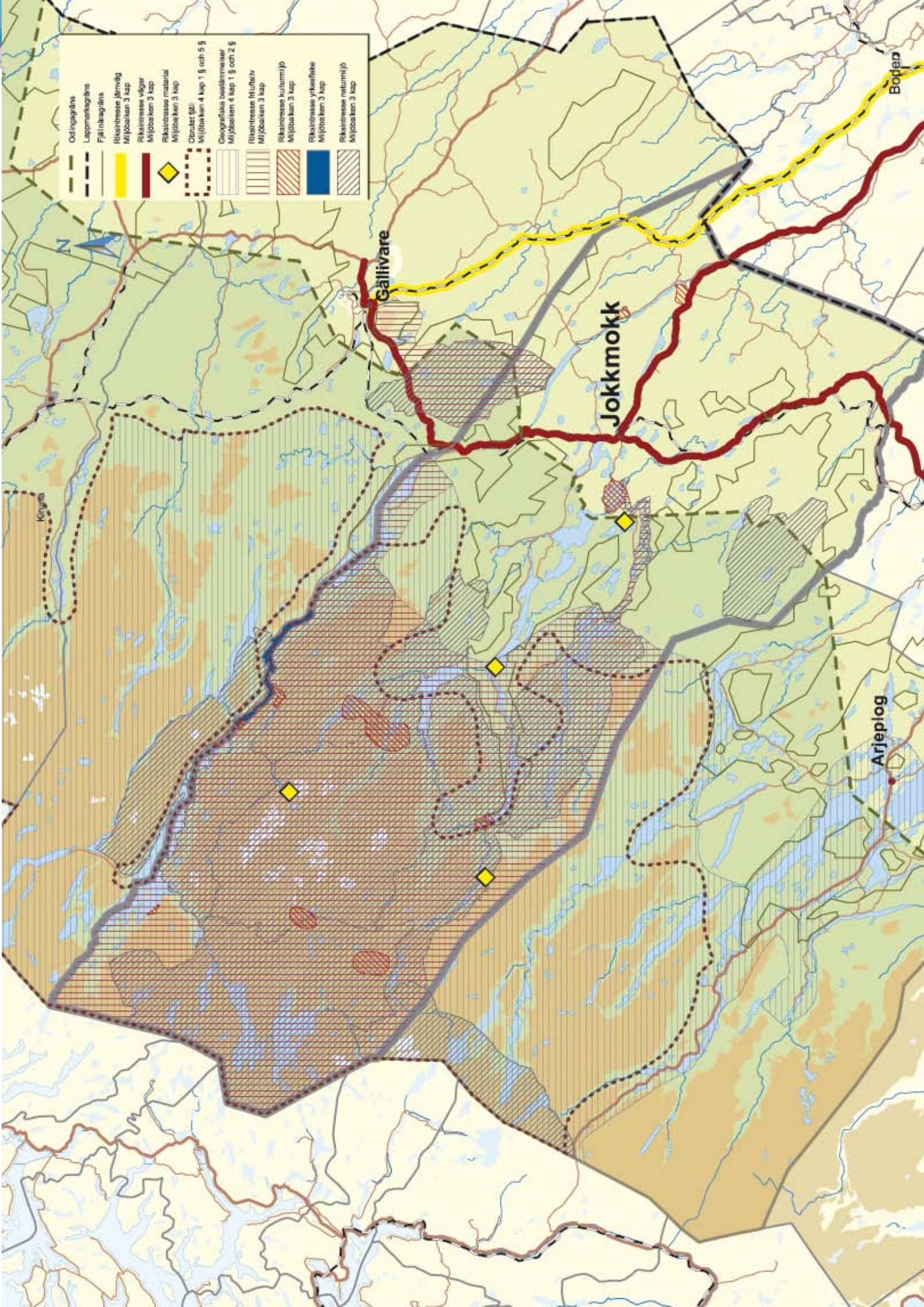
"RENNÄRING" enligt 3 kap miljöbalken

Rennäringens riksintressen är inte ännu fastställda. Förslag finns dock.

"VÄRDEFULLA ÄMNEN ELLER MATERIAL" enligt 3 kap miljöbalken

(Ingen områdesavgränsning redovisas. Arbete med avgränsning pågår)

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Norvijaur	3:7
Rakas	3:7
Lantanjarkka	3:7
Åpartjäkka	3:7

Fortsättning Jokkmokks kommun

"ENERGIPRODUKTION M.M." enligt 3 kap miljöbalken

Inga områden finns ännu redovisade. Arbeta med förslag på områden av riksintresse för vindkraft pågår.

"VÄGAR" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Väg 45 (TEN)	3:8
(Länsgränsen AC-BD-län-Karesuando)	3:8
Väg 97 (Luleå-Boden-Jokkmokk)	3:8

"JÄRNVÄG" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Malmbanan	3:8
(går genom ett hörn av kommunen)	

"TOTALFÖRSVARET" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Vidsele (RFN)	3:9 och 3:10

Redovisning av riksintressen i Arjeplogs kommun

"GEOGRAFISKA BESTÄMMELSER" inkl "OBRUTET FJÄLL" enligt 4 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Jokkmokk-Gällivare-Kiruna-	
Arjeplogsfjällen	4:5
Arjeplogsfjällen	4:5
Stora Lulevatten	4:2 (del av , även Gällivare)
Hornavan-Tjeggelvas -Sagget	4:2 (del av, även Jokkmokk)
Laisälven	4:6, 4:8, N2000
Piteälven	4:6, 4:8, N2000
Sulitelma	4:8, N2000 (+Jokkmokk)
Udtja (NR)	4:8, N2000 (+Jokkmokk)
Laisdalen fjällurskog (NR)	4:8, N2000
Ståkke Bårgå fjällurskog (NR)	4:8, N2000
Mörkberget (NR)	4:8, N2000
Björknäs (NR)	4:8, N2000
Tjegeglvas (NR)	4:8, N2000
Granberg (kuottavare) (NR)	4:8, N2000
Ramanj (DR)	4:8, N2000
Daita (DR)	4:8, N2000
Veddek 1 (NR)	4:8, N2000
Pieljekaise (NP)	4:8, N2000
Rakåive	4:8, N2000
YRAFT (NR)	4:8, N2000
Tjålmejaure	4:8, N2000
Långsjön-Gåbrek fjällurskog (NR)	4:8, N2000
Hornavan-Sädvajaure fjällurskog (NR)	4:8, N2000

"NATURMILJÖ" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Hornavan urskogsområde, N3	3:6 Urskog
Ikesjaure-Pieskijaure-Sulitelmaområdet N2	3:6 Flora, lösa avlagringar, sjö (+Jokkmokk)
Bårgå, N4	3:6 Lösa avlagringar, urskog
Graddis-Tärna-Laisälven, N1	3:6 Fauna, fjäll, flora, lösa avlagringar, myr, urskog
Pieljekaise nationalpark, N 53	3:6 Fjäll
Piteälven, N 5	3:6 Berg, fauna, älvadal, flora, myr, vattendrag (+Piteå, Älvsbyn, Arvidsjaur)

"KULTURMILJÖ" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Gallesgutj-Nåtti, K3	3:6 Fornlämningsmiljö; Boplatser, fångst-kokgropar.
Kasker, K2	3:6 Nybygge; Bebyggelse, myrodlingar.
Nasafjäll, K 4	3:6 Gruva och gruvmiljö; Gruvhål, slagg, ruin, gravar
Rackträsk-Dellaure, K5	3:6 Samisk kulturmiljö; samiska härdar, fångst-kokgropar
Laisälven, K1	3:6 Älvdalsbygd; Fångst-kokgropar, renvallar

"FRILUFTSLIV" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Norrbottens fjällområde, F1e	3:6 Fritidsfiske, kulturstudier, skidåkning
Piteälven, F6	3:6 Fritidsfiske, kulturstudier (+Arvidsjaur, Älvsbyn)
Kalix-Kaitum älvar, F5	3:6 Fritidsfiske, kulturstudier (+Kalix, Överkalix, Pajala, Kiruna)

"YRKESFISKE" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Hornavan, Y 8	3:5 Yrkesfiske

"RENNÄRING" enligt 3 kap miljöbalken

Rennäringens riksintressen är inte ännu fastställda. Förslag finns dock.

"VÄRDEFULLA ÄMNER ELLER MATERIAL" enligt 3 kap miljöbalken

(Ingen områdesavgränsning redovisas. Arbete med avgränsning pågår)

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Laisvall	3:7
Pajeb	3:7

"ENERGIPRODUKTION M.M." enligt 3 kap miljöbalken

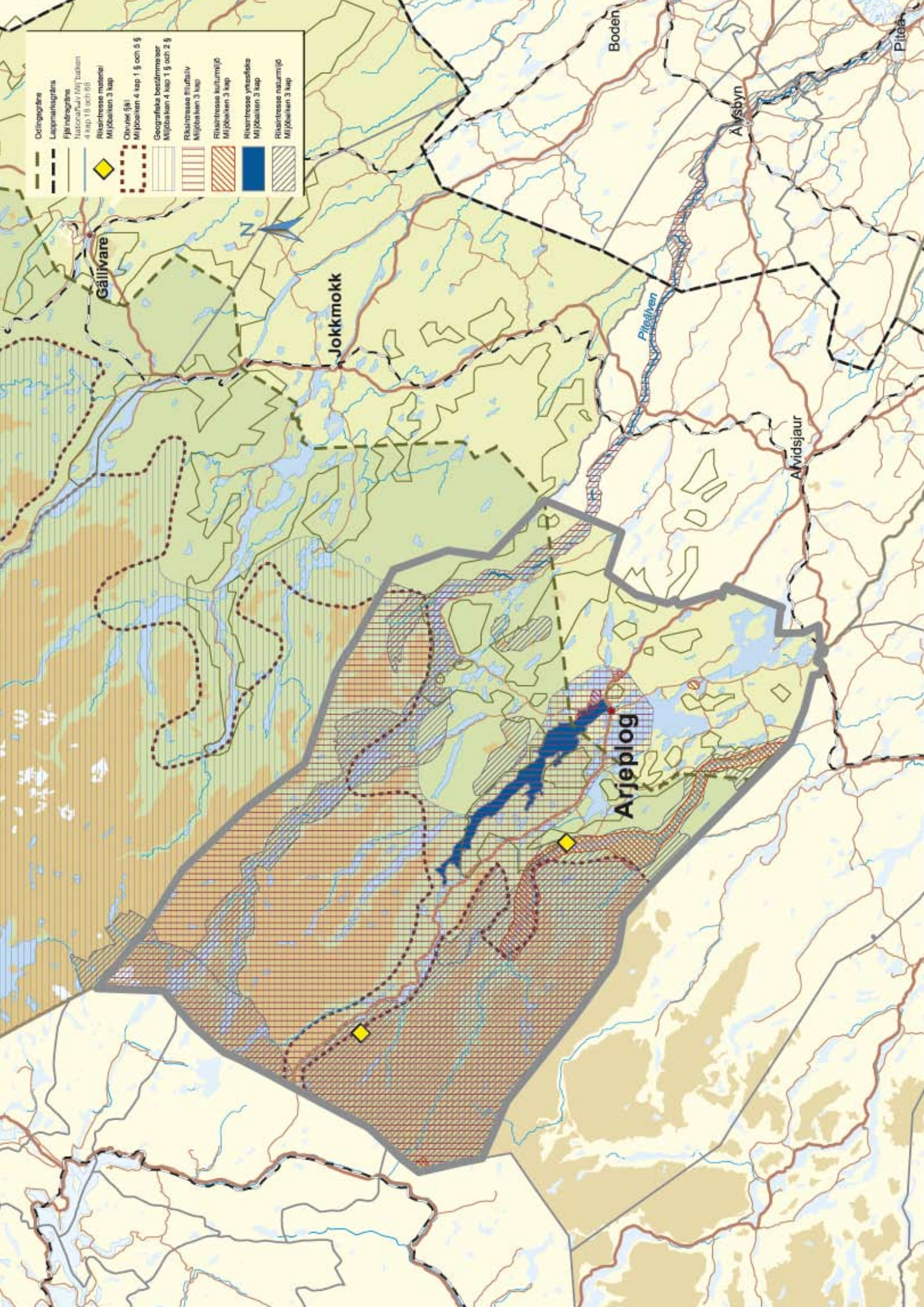
Inga områden finns ännu redovisade. Arbete med förslag på områden av riksintresse för vindkraft pågår.

"VÄGAR" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Väg 95 (Skellefteå, Arvidsjaur, norska gr.)	3:8
Väg 45 (TEN) (Länsgränsen AC-BD-län-Karesuando)	3:8

"TOTALFÖRSVARET" enligt 3 kap miljöbalken

Område	Bestämmelse i miljöbalken
Vidsele (RFN)	3:9 och 3:10

Bilaga 4, utpekade miljöer i länets kulturmiljöprogram

I länets kulturmiljöprogram Norrbottens synliga historia och i Program för Norrbottens industriarv finns utpekade ca 60 värdefulla kulturmiljöer ovan odlingsgränsen. I många av miljöerna finns både förhistoriska och historiska lämningar tillsammans med bebyggelse som fortfarande används. Här nedan redovisas kulturmiljöerna kommunvis.

Fet text = miljöer ur kulturmiljöprogrammet och de nummer de har där.

Kursiv fet text = miljöer ur industriprogrammet

(redovisas endast om de ej förekommer i kulturmiljöprogrammet).

F = fornlämningsmiljö; RI = riksintresse; BM = byggnadsminne; K= kyrka

Kiruna kommun

Kulturmiljö	Beskrivning
1 Jukkasjärvi (RI, K, F)	Unik kyrka samt till stora delar orörd marknadsplats med gamla anor.
2 Kaalasjärvi	En av få västliga jordbruksbyar med äldre bebyggelse från 1800-talet och yngre från tidigt 1900-tal. Samiska inslag visar på assimilationen mellan kulturerna.
3 Kiruna (RI, BM, K)	Unikt samhällsbygge från 1900-talet med bebyggelse av hög arkitektonisk kvalitet och banbrytande stadsplan.
5 Könskämä älvs fjällägenheter	Välbevarade f d fjällägenheter inklusive landets genom tiderna nordligaste jordbruk (nedlagt).
7 Nikkaluokta (F)	Fångstgropssystem med ett typiskt och lättförståeligt läge.
9 Närvä/Mertajärvi	Typisk inlandsby med äldre enkelstugor och flera exempel på fähus med pyramidtak.
10 Puoltsa	En av få västliga jordbruksbyar med den äldsta bebyggelsen kvar i ursprungligt skick.
11 Rautasjaure (RI, F)	Med gamla vistasplatser, en stor mängd härdar och kåtatomter samt en offerplats ger denna miljö en bred belysning av samisk kultur och religion.
12 Rautokurkkio (F)	Ett av länets hittills största fångstgropssystem med omkring 250 gropar.
13 Rensjön	Bra exempel på ett samsikt storviste där man tydligt ser att läget styrts av de moderna kommunikationerna.
14 Råstojaure (RI, F)	Område med lämningar som belyser samisk religion och samiskt dagligt liv.
15 Sjangeli (RI, F)	En av länets tidigaste koppargruvor där brytning påbörjades i slutet av 1600-talet och pågick fram till 1840-talet.
16 Svappavaara (RI, F)	Lämningar efter en av länets äldsta gruvrörelse vid sidan av en av de yngsta gruvorna liksom en gammal jordbruksbygd tillsammans med ett helt modernt gruvsamhälle.
17 Torneträskområdet (RI, BM)	Område med viktig del av länets industri- och teknikhistoria i form av järnvägen som gav gruvnäringen ett uppsving.
18 Viikujärvi	Representativ och välbevarad skogssameby med öppna och hävdade slåttermarker.
19 Vivungi (RI, F)	Länets största, sammanhängande fångstgropssystem med omkring 300 gropar.

20 Vuoskojaure (F)	Samisk miljö med lämningar efter bl a härdar och kåtatomter, kåtor från den tidiga extensiva rennäringen samt moderna renvaktarstugor.
21 Övre Soppero	Nordligt belägen by med representativt odlingslandskap och bystruktur, bevarade parstugor och timrade ladugårdar.
Malmbanan	Se Norrbottens teknologiska megasystem

Gällivare kommun

Kulturmiljö	Beskrivning
3 Kaitum (RI, F)	Representativt exempel på sentida samiskt storviste samt lättillgänglig fornlämningsmiljö med för området typiska lämningar såsom fångstgropar och härdar.
4 Killinge	Ovanlig, relativt stor by med vida och delvis hävdade odlingsmarker ovan odlingsgränsen. Missionscentrum för Gällivare socken. Bevarad äldre skola och skolkåtor.
5 Kårtejaure/Stora Sjöfallet (RI, F)	Komplex miljö med lämningar från stenåldern, samiska sommarvisten och bebyggelse från den tidiga turismen.
6 Kårtjevuolle (F)	Rikt fornlämningsområde med härdar, kåtatomter och förrådstgropar invid ett modernt viste och gärda.
7 Låffasaiva (RI, F)	Samisk offerplats med heligt berg och fiskeseite som på ett tydligt sätt belyser äldre, samisk religion.
10 Pauki	F d fjällägenhet. En av jordbrukets västligaste utposter och ett välbevarat exempel på sent upptagna nybyggen.
11 Peltovaara (F)	Område med bl a en av länets äldsta bevarade turiststugor, vandringsstigar, nybygge och samiska härdar.
12 Påstavaare (F)	Välbevarad samisk bosättning anlagd omkring sekelskiftet. I området finns även äldre lämningar vilket visar på ett långt nyttjande av platsen och utvecklingen mot fasta storvisten.
14 Saivo (F)	Område av central betydelse med offerplatser i typiska lägen, på en udde i en sjö och på dominerande bergstoppar, samt samtida lämningar i form av t ex härdar och kåtatomter.
15 Saivorova (RI, F)	Lämningar, offerplatser och sommargravar, från två religiösa system samt lämningar efter vistesplatser.
16 Suorva (RI)	Kraftverksdamm som symboliserar startskottet för den storskaliga vattenkraftsutbyggnaden samt samtida, välbevarade arbetarbaracker.
17 Tjåurek	Delvis bevarat exempel på storviste från tidigt 1900-tal.

Jokkmokks kommun

Kulturmiljö	Beskrivning
1 Jaurekaska (F)	Samiska lämningar, nybygge, tidig turiststuga, kronojägarstuga samt lämningar efter frakterna till Suorva vid anläggandet av dammen visar på detta områdes variationsrika historia.
4 Karats (F)	Representativt fornlämningsområde som visar på hur fisket i området lockat till bosättning under årtusenden.
5 Luleå silververk (RI, F)	Lämningar såsom kapell, grunder och gruvhåll i Kedkeväre, Alkavare och Kvikkjokk efter gruvsatsningen 1659-1702. I Kvikkjokk finns även äldre jordbruksbebyggelse och en tidig turistanläggning.
6 Luovvaluokta (F)	Gammal visteplats som övergått till samiskt gårdsbruk i sen tid. Inom området finns även boplatslämningar mm.
8 Njunjes	Väldokumenterat nybygge med sin grund i ett samiskt viste invid väl använd vandringsled.
9 Padjelantaområdet (F)	Relativt välinventerat fjällområde med typisk fornlämningsbild med t ex härdar, kåtatomter, offerplatser och fångstgropar. Här finns även moderna visten.

10 Porjus (RI, BM)	Sveriges enda helt bevarade kraftverkssamhälle med kraftstation av stort teknikhistoriskt intresse.
11 Purkijaure (RI, F)	Rik fornlämningsmiljö och ett gott och lättillgängligt exempel på en basboplatz i skogslandet.
12 Saltoluokta/Pietsaure (RI)	Område med flera välbevarade miljöer som visar på fjällvärldens två huvudsakliga näringar – turism och renskötsel.
13 Sitojaure/Laitaure (RI, F)	Område med bl a gamla och nya visteplatser, ett samiskt nybygge, härdar, kåtatomter och offerplatser, vilka väl speglar olika delar av den samiska kulturen.
14 Skaite	Ett av länets bäst bevarade f d fjällägenheter.
15 Staloluokta (F)	Typiskt storviste med lång nyttjandetradition samt tidig anhalt för fjällturisterna.
16 Suollakavalta (F)	Ovanligt rikt fornlämningsområde i fjälltrakterna med över 100 lämningar inom ett två kvadratkilometer stort område.
17 Tjåmotis	Länets enda bevarade grupp av samiska förvaringsbodas från 1800-talet.
18 Vaisaluokta	Storviste från tidigt 1900-tal som också tidigt blev anhalt för fjällturisterna.
20 Ålloluokta	Samiskt nybygge, väl sammanhållen, levande kulturmiljö med flera äldre byggnader.
<i>Bron vid Harsprånget över Stora Luleälv</i>	Möjlighet till bevarande bör utredas, se Program för Norrbottens industriarv.
<i>Bron vid Pakkoselet</i>	Möjlighet till bevarande bör utredas, se Program för Norrbottens industriarv.
<i>Axel Hambergs forskningsstationer Harsprångets kraftstation samt kringanläggningar</i>	Möjliga byggnadsminnen, se Program för Norrbottens industriarv. Möjligt byggnadsminne, se Program för Norrbottens industriarv.

Arjeplogs kommun

Kulturmiljö	Beskrivning
1 Båtsjaur-Korsträsk	Representativ jordbruksmiljö med bebyggelse och marker i typiska lägen på höjder och i sluttning ner mot sjön.
2 Eggelats	Unik flottningsmiljö med bevarade lämningar såsom ledarmar, stenkistor och damm samt flottningskoja.
4 Junkarälven (F)	Fornlämningsmiljö med representativa s k stalotomter, en boplatzgrop och några gamla härdar.
8 Laisälven (RI)	Område längs älven med lämningar och bebyggelsemiljöer som spänner från stenåldern fram till modern tid.
9 Merkenes	En av länets få bevarade statliga vilstugor.
10 Nasafjäll (F, RI)	
16 Stora Mattaure (F)	Område med hög koncentration av fornlämningar – härdar, kok- och förrådsgropar – tillhörande den samiska kulturen.
18 Tjeggelvas (F)	Natur- och kulturlandskap med välbevarad bebyggelse och ett vitt spektra av lämningar som ger en unik bild av ärjemarkskulturens livsbetingelser.

Bilaga 5, NENET:s energiförslag

GDE-Net
2004-08-09
Anders Backman

Regionalt miljö- och hushållningsprogram Energi

Bakgrund

Regeringen har uppdragit åt länsstyrelserna i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Dalarna att ta fram ett gemensamt regionalt miljö- och hushållningsprogram för fjällområdet, det s k Fjällprogrammet.

I programmet skall beskrivas befintliga förhållanden, möjlighetsanalys, fortsatt process samt hinder för densamma. Begreppet Hållbar utveckling finns med som ett honnörsord.

Nedan beskrivs några idéer med tyngdpunkt på energisituationen i fjällområdet och hur dessa kan inlemmas i det fortsatta arbetet med fjällprogrammet.

Befintlig energisituation

Många av de nytilkomna turistanläggningar har haft sitt ursprung i en äldre samhällsbyggnad med mera bofast befolkning. I dessa finns i flera fall förutom bostadsbebyggelse för fastboende också affärer, skolor, servicehus. I några har på senare år närvarme/fjärrvärmeanläggningar byggts. Dessa har i de flesta fall baserats på biobränsle.

Utvecklingen av fjällområdet för rekreation och friluftsliv har varit dramatisk under slutet av 1900-talet och början av 2000-talet. De nya anläggningarna är ofta placerade närmare fjället och på så sätt mera känsliga ur miljösynpunkt. Utbyggnaden i vissa koncentrerade områden har varit mycket omfattande. Krafter finns också för att denna utveckling skall fortgå.

Avgörande faktorer för denna utveckling har bland annat varit

- Möjligheter för etablering av liftsystem
- Goda transportvägar
- Riskvilligt kapital
- Goda relationer till berörda kommuner

En stor del av transporterna sker med bil/buss. En mindre del sker med järnväg (Åre/Duved och Abisko/Riksgränsen). En stor del av transportarbetet sker således med fossila bränslen (bensin och diesel).

Anläggningarnas drift och skötsel baseras till mycket stor del på el, förutom drift av liftar etc även för värme och varmvatten. Några få undantag finns där värmeförsörjningen baseras på biobränsle. Motiven för att man valt "elvägen" är bl a följande

- Låga investeringar
- Under -80 och -90 talen relativt låga driftskostnader
- Enkel drift
- Användningen av el för uppvärmning ej ifrågasatt

Den totala energianvändningen för fjällområdet uppgår till flera 100-tals GWh. Mera exakta uppgifter saknas för n.

Utvecklingstendenser/möjligheter

Transporter

I vissa områden som Sälen bör en utbyggnad med järnvägstransport ske.

Alternativa till bensin/diesel utvecklas inom andra sektorer och är egentligen inte speciell för fjällområdet även om koldioxidproblematiken och inverkan på miljön kan upplevas mera aktuell och nära i dessa områden. Någon reell förändring av drivmedelssidan i kommersiell skala torde inte vara aktuell förrän efter 2010.

Uppvärmning

Nuvarande system baserat på el är smidigt och lättadministrerat. Småstugor med direktel gör att investeringen blir ett minimum och avläsning av förbrukning är smidig. Risken för frysningar är också minimerad.

I större fastigheter finns ofta vattenburna system och där är konvertering från t ex el till fastbränsle mindre problematisk.

Motiven för en förändring sett ur ett samhällsperspektiv är i första hand miljöbetingade och kan sammanfattas i följande:

- Minskning av elanvändning för uppvärmning
- Ökad användning av förnybara bränslen

I första hand måste möjligheterna till en minskning av energianvändningen beaktas. Betydande resultat kan nås utan omfattande investeringar. Justering av styr- och reglerutrustning och tidur mm är "lättförtjänta" pengar. Sedan man uttömt möjligheterna till besparing kan man se över lämpligt produktionssystem.

Prisutvecklingen för el pekar mot att priserna i Sverige mer och mer närmar sig de europeiska nivåerna. Kraven på nya mätare och problemen med att bygga ny produktionskapacitet pekar också mot att elpriset dels kommer att stiga (skatter och avgifter bidrar också starkt till detta) och att priset blir mer differentierat (bl a höga effektagifter vintertid).

Miljöprofilen med minskning av koldioxidutsläppen och ökad användning av lokala förnybara bränslen bör kunna vara ett mycket starkt marknadsföringsinstrument för de olika turistanläggningarna. De innebär också en ökad sysselsättning i regionen.

Övrigt

I samband med den statliga vindkraftsutredningen (SOU 1999:75) har länsstyrelserna på uppdrag av Energimyndigheten undersökt tänkbara områden för vindkraftsutbyggnad. Vindförhållandena i fjällområdet ger goda förutsättningar men ett flertal restriktioner medför att möjligheterna till utbyggnad området är starkt begränsade. Vissa lokala områden borde dock vara möjliga om man beaktar att liftanläggningar byggs och att dessa i hög grad påverkar miljön.

Tekniska lösningar

(I de nedanstående behandlas ej transportsektorn.)

Besparing/effektivisering

Som antytts ovan bör i första hand en översyn av energianvändningen göras i syfte att hitta besparingsmöjligheter. Många bostäder på samma plats har liknande planlösningar. Detta gör det möjligt att genom mätningar och jämförelser hitta optimala lösningar. Små förändringar i styr- och reglerutrustningar samt tidur kan medföra stora besparingar.

Har man uttömt alla möjligheter beträffande besparingar återstår att ge sig på de mera storskaliga problemen.

De tekniska lösningar som f n finns tillgängliga är gemensamma anläggningar av typ närvärme/fjärrvärme och individuella lösningar där de direktelvärmda småhusen kan kompletteras med t ex pelletskaminer, solpaneler, solceller etc. De senare lösningarna är starkt beroende av ägarform – uthyrning – drift mm men innebär i de flesta fall avsevärt lägre driftskostnader. Större centrumanläggningar – hotell etc bör konverteras till biobränsle ev i kombination med solvärme.

Produktion

Produktionssystem baserade på fastbränsle finns färdigutvecklade för såväl småskaliga lösningar till enskilda hus som till stora fjärrvärmeanläggningar. Utöver produktion av värme och varmvatten utvecklas även teknik och utrustningar för att producera el i samband med detta - kraftvärmeproduktion.

De frågeställningar som kan uppkomma i samband med detta är dels tillförsel av bränsle och dels lokalisering av aktuell anläggning. Biobränsle torde inte vara några svårigheter att till rimliga priser komma över inom acceptabelt transportavstånd. Lokaliseringen kan kräva en mera noggrann analys/ konsekvensbeskrivning med hänsyn till den lokala miljön, transportvägar, vindriktningar etc.

Distribution

En utbyggnad av konventionell fjärrvärme bygger på tät bebyggelse. I takt med att denna del blir mer och mer "färdigbyggd" och att energipriserna utvecklas i den takt som nu sker blir småhusmarknaden intressant. En svårighet är kostnaden för distribution. Teknikutvecklingen leder dock till att man hittar lösningar som gör även denna del ekonomiskt motiverbar.

Utöver distributionen mellan husen krävs också byte av de interna distributionssystemen för direktelvärmda hus.

Den totala förändringen att övergå från individuella direktelvärmda system till gemensamma anläggningar är omfattande och kostnadskrävande.

Ett alternativ som antytts ovan kan vara individuella lösningar med pelletskamin etc.

Förslag till fortsatt arbete

För det fortsatta arbetet föreslås följande:

- Genomarbetad inventering och analys av befintliga förhållanden
- Framtidsscenarier betr energiprisutveckling, transportalternativ mm
- Beräkning av alternativa lösningar och analys av dessa

LÄNSSTYRELSEN
I NORRBOTTENS LÄN
RAPPORTSERIE
NUMMER 8/2006

Länsstyrelsen i Norrbottens län, 971 86 Luleå
0920-960 00
www.bd.lst.se